

OD HOR VINIČNÍCH K PRAŽSKÉ ČTVRTI ŽIŽKOV

KDYŽ ŽIŽKOV JEŠTĚ NEBYL ŽIŽKOV

KELTOVÉ NA KOMEŇÁKU

Území Žižkova bylo v době prehistorické kontinuálně osídleno od mladší a nejmladší doby kamenné až po dobu stěhování národů. „*Krajina byla pokryta pralesem, houštinami a močály, z nichž hojně prameny vytékaly. Okolo jejich břehů dařila se olše tak bujně, že po ní nazvána byla z jihu povstálá osada Olšany.*“ (Beneš..., s. 69). V září 2018 byl proveden záchranný archeologický výzkum v oblasti mezi stadionem Viktorie Žižkov a Krásovou ulicí. Pod cca 2 metry mocnou navážkovou vrstvou byla vysledována „*nevýrazná vrstva s vrcholně středověkými a raně novověkými nálezy. Pod ní byl lokálně zachycen fragment kulturní vrstvy s vysokým podílem drobných uhlíků a mazanice, z níž byl získán ojedinělý nález rezidua pazourkového jádra, který lze rámcově zařadit do neolitu až eneolitu.*“ (Barbora Jančulová – Radek Široký, <https://www.arheopraha.cz/>) Kromě toho „*pod vrchem Vítkovem ve vrstvě popelu nalezeny střepty nádob s ornamentem vlnitým, typu hradištního, vyznačujícího se bronzovými náušnicemi na konci v podobě písmene S, doby to již do historické aery čítané a Slovanům připisované. Na křižovatce Táboritské a Libušiny ulice přišlo se na artefakty, poukazující na kulturu hallstattskou, bohatou na hojně šperky jantarové, sklo a železo. O mnoho více z dob prehistorických tu nenalezeno.*“ (Procházka..., s. 3).

Nejvýznamnější archeologické nálezy pocházejí však z doby Keltů – kmene Bojů (období laténské kultury, od 4. stol. př. Kr.) datované do doby na přelomu letopočtu. V letech 1871 až 1873 bylo učiněno na Žižkově několik výjimečných nálezů keltských ze 4. až 3. století. V září 1871 daroval kamenický mistr František Zeman šest bronzových náramků a zlomky železného meče Museu království Českého (Národní muzeum). Poté roku 1873 přinesl stavitel Karel Hartig muzeu další nálezy z keltských hrobů. Část z nich, především šperků, však zůstala v majetku sběratele a starožitníka Emanuela Mikše. Čtyři bronzové náramky se tak do muzea dostaly až s celou Mikšovou sbírkou ve 20. letech 20. století. Při kopání základů domů U Deklarace a U krále Václava, jakož i školy na Komenského nám. bylo objeveno celkem 22 kostrových hrobů. Řada nalezených předmětů, byť zaznamenaných, však časem zmizela – např. prsten z dvacetikarátového zlata (7 g). S objevením pohřebiště souvisí i nález mincí, které jsou však o století mladší od doby, kdy se zde pohřbívalo. Pět mincí získal od stavebních dělníků na podzim 1873 opět Karel Hartig a daroval je obra-tem muzeu (2 stříbrné a 3 zlaté, každá váží 1,5 g, v průměru 15 mm). Roku 1879 však byly z Národního muzea některé předměty ukradeny.

Obr. 1: Kostra měla na levé ruce obruč (obr. 4) a na pravé noze kruh (obr. 5).
Obr. 2–4: Náramky. Obr. 5: Kruh, průměr 8 cm.
Obr. 6: Náramek. Obr. 7: Nákrčník. Obr. 8: Náramek.
Obr. 9: Obruč, průměr 3,75 cm.
Obr. 10–16: Celkem osm rozličných druhů spon s obloučky k zapínání oděvu.
Obr. 17: Zlomek litého obručí, průměr asi 11,5 cm – snad ozdoba prsou či vlasů.
Obr. 18: Plíšky, zlomky zřejmé knoflíků.
Obr. 19 a 20: Tři zlaté a dvě stříbrné mince.
Dvě zlaté jsou zřejmě ražené, 18 karátů, průměrná váha 7,489 g. Třetí mince má 14 karátů.
Stříbrné mince váží 1,5265 a 1,3715 g. Avers: hlava, revers: kůň.
(Beneš, Starožitnosti...)

SV. VÁCLAV BDÍ NAD VINICEMI

sv. Václav – patron vinařů

Není přesně známo, kde, ale nedaleko tehdejší Horské silnice (Husitské) se nacházelo místo označené navršenými kameny zvané „odpočinek sv. Václava“ (pausa sive requies beati Wenceslai). To vzniklo patrně v souvislosti s převozem ostatků zavražděného knížete ze Staré Boleslavi na Pražský hrad v 10. století. (W. W. Tomek, Dějepis města Prahy...)

Na Žižkově se od středověku nacházely vsi, zemědělské usedlosti i vinice. Na cestě mezi Židovskými pecemi a Malešicemi (Českokobrodská ul.) ležela zaniklá ves Šešovice s poplužním dvorem, tvrzí a krčmou, majetek Vyšehradské kapituly. V letech 1481 a 1482 je připomínána i vinice. Ves Olšany (Volšany) je prokazatelně zmíněna k roku 1306. Koncem 14. století stály v Olšanech 2 dvory a 3 chalupy a roku 1544 zakoupili staro- i novoměstští konšelé od Jeronýma z Hradešína veškerý olšanský majetek s veškerými právy. Roku 1781 čítaly Olšany 17 čísel popisných. Roku 1788 byla vytvořena katastrální obec Vinohrady (Viničné Hory, Weinberggemeinde) na územích dnešních Vinohrad a Žižkova a ten rok je obecně přijímán za počátek zániku samostatné vsi. Při rozdělení Vinohrad a Žižkova roku 1875 se Olšany staly součástí žižkovské obce a započala městská zástavba. Ten rok je též přijímán jako rok zániku vsi.

První zmínka o pěstování vína na území dnešních Vinohrad a Žižkova pochází údajně z roku 1197, ale hlavním momentem v dějinách Žižkova zůstává osazení jeho kopců vinicemi na základě výnosu Karla IV. z 16. února 1358. Vinice se táhly od Vítkova přes Žižkov po Karlov. Název Vítkov je poprvé v písemných pramenech zmíněn k roku 1348 (Vítkova hora – Mons Witkonis Witkenberg) a je odvozen od jména pražského měštana Vítky z Hory, který měl na této hoře vinice. K podpoře domácích vinic vydal roku 1370 a poté 1373 nařízení o celoročním zákazu dovozu cizích vín, s výjimkou drahých vín vlašských. Zakládání vinic se ujalo a české země byly již za několik let v produkci vína soběstačné.

Nařízení Karla IV. z r. 1358

„*Čhtějice z vlastní vůle a naší nekonečné laskavosti, jakož i s pomocí Boží, zlepšiti stav našeho království a všech jeho obyvatel, nařizují...Zakládat vinice na všech horách obrácených k polední do vzdálenosti 3 míle kolem Prahy. Každý, kdo takové hory vlastní, má začít se zakládáním do 14 dní po vydání tohoto privilegia. Kdo by sám zakládati nechtěl nebo nemohl, ať na jeho pozemku zakládá ten, komu jej permistr propůjčí...*“ (Historik W. W. Tomek zpracoval toto téma ve II. díle Dějepisů města Prahy.)

O viničních usedlostech z Tomkova Dějepisů města Prahy: „*Winnice přede zdmí Nowého města hned při silnici k sw. Prokopu až s nynější zahradau Kanalskau byly zdělány roku 1359, ve kterém Radislav opat sw. Ambrože [dnes na místě paláce U Hybernů] postaupil k tomu swých polí a wrchů desíti měšťanům Pražským dle smyslu nařízení Karlowa. Ostatné klášteru náležela v té době ves Olšany, respektive její větší část, s rybníkem a pozdějšími hřbitovy. Dále mu náležely jižní svahy Vítkova, kde nedaleko byla také pražská šibenice (mons patibuli).*“

Karel Škréta: Sv. Václav brání Prahu před švédskými obléhateli. 1648. (Olel na plátně, kostel sv. Prokopa)

Cechovní koroúev pražských vinařů. 1791. Sv. Václav se služebníkem blah. Podivenem mísi v díži hrozny vinné révy. (převato z výstavy: Po stopách osmíček, Praha 3, 2018)

Praha

Výstava k 145. výročí
povýšení Žižkova na město

Josef Daniel Huber. Plán Prahy. 1769. V pravém dolním čtverci Vítkov a Šibeniční vrch v místech nám. W. Churchilla. (Hofman, Obraz barokní Prahy)

Michael Petterle. Pohled na Prahu a okolí, 1562. Patrně vinice a viniční usedlosti i v oblasti Žižkova. (převato z Kroniky MČ Praha 3, 2011)

POLE MARTOVO A MÍSTO PRÁVA ÚTRPNÉHO

Kosmova zpráva o vrchu Šibenici. Roku 1039 přivezl Břetislav I. z polského Hnězdna ostatky sv. Vojtěcha, což popudilo německého krále Jindřicha III. a ten napadl Čechy. Utkal se s Břetislavem ve Všerubském průsmyku – na Brůdku, ale Břetislav zvítězil a postup Němců zastavil. Na konci léta 8. září roku 1041 vpadl do Čech Jindřich opět, aby alespoň napodruhé pokořil českého knížete. A to se mu také podařilo. „*A když [Jindřich r. 1041] přitáhl k hradu Praze, zarazil naproti na kopečku Šibenici... (...ad urbem Pragam, ante ipsam ex adverso fixit aquilas Sibenica in monticulo...)*“ Podle Kosmova líčení se vojska rozložila táborem na vrchu Šibenici. Není zcela jisté, jakou pražskou lokalitu má kronikář na mysli, lze ale důvodně předpokládat, že se jednalo o území právě nynějšího Žižkova. Kosmas tuto událost chybně vkládá do roku 1042.

Císař Jindřich III. Miniatura, 11. stol. (Staats- und Universitätsbibliothek Bremen)

Podle Barbary Krzemieńské se může jednat o Břetislava I. Nástěnná malba cyklu přemyslovských knížat ve Znojenské rotundě. 1134.

USEDLOSTI

Usedlosti v r. 1841. Dobový plán. (převzato z výstavy Architektonické dědictví Vinohrad, Praha 3, 2025)

Usedlost Václavka. 40. léta 20. stol.

Usedlost Proutková. 1942.

Plán Velké Prahy. Asi 1922. Historické usedlosti viz též Legenda na listě.

Usedlost Ohrada. 1940.

Usedlost Bayrová. Konec 19. stol.

Jan Roháč z Dubé. V pondělí 9. září 1437 byl na rozkaz krále Zikmunda popraven spolu s více než 50 stoupenci vojevůdce Jan Roháč z Dubé. Stalo se tak na pražském popravišti na Šibeničním vrchu. Oddaný stoupenec Jana Žižky odmítl v roce 1436 přijmout Zikmunda za českého panovníka a odešel s věrnými spolubojovníky na svůj hrad Sion u Kutné Hory. Dne 6. září 1437 byl však Sion po obléhání Hynkem Ptáčkem z Pirkenštejna dobyt, zajatci odvedeni do Prahy a 8. září 1437 uvězněni ve Staro-městské radnici. Následujícího dne byli odvedeni na popraviště a popraveni.

Poprava Jana Roháče. (Česko-moravská kronika. II. 1868). „Sionští zajatci prošli v potupném průvodu v čele se šlechticem Roháčem, jenž byl oděn v potupné červené šaty se zlacenými pouty a pozlaceným pásem. Jedna z připravených šibenic s pozlacenou oprátkou byla přichystána právě pro něj. Zakrátko bylo dokonáno.“

Třicetiletá válka. Po porážce českých vojsk na Bílé hoře roku 1620 přistoupili Habsburkové k represáliím, jejichž vrcholem byla poprava 27 českých stavů 21. června 1621 na Staroměstském náměstí.

Karel Škréta, Obléhání Prahy. Mědiryt. (Theatrum Europaeum. 1648).

Dne 1. srpna 1648 přithl k Žižkovu švédský gen. Wittenberg, obsadil ho svými vojsky a dnem i nocí pálił Prahu hrdinně bráněnou. V stíznosti Mandaleny Zbrovské po konci třicetileté války čteme (1650): „... že do její vinice lid švédský 'před dvěma léty s generdlem Witembergem vpadl, tu své kusy založil, zdi pobobil... křoví vinné zkalil dočista.“ A to včetně stavení a vinných lisů. (Politický a školní okres...).

Na konci třicetileté války byl při švédském obléhání Prahy zničen olšanský dvůr tzv. Henricův.

Lékař umírajícího času Ján Jesenský (Jesenius). R. 1600 provedl první pitvu lidského těla na území Českých zemí, a to veřejně!

Jesenius byl jako jedna z vedoucích osobností rebelie obviněn pro urážku majestátu a popraven na Staroměstském náměstí. Nejprve však mu byl vytržen jazyk z úst. Absolutní trest však nenalezal konce, jeho bezvládné tělo bylo následně převezeno na žižkovské popraviště a katem rozčtvrceno. Bylo 21. června 1621.

Konec třicetileté války přinesl další devastaci vinic. Roku 1648 vytvořil Karel Škréta mědiryt s vyobrazením Švédů obléhajících a ničících okolí Prahy před hradbami Nového města. Na vrcholu Šibeničního vrchu v pravé horní čtvrtině obrazu umístěna šibenice.

Lorenz Janscha, rytec Karl Postl: Vítkov s altánem, pohled od jihozápadu. (Výřez.) Kolorovaný lept s akvatintou. Asi 1810.

Praha

Výstava k 145. výročí
povýšení Žižkova na město

- 1/ Bezovka,** čp. 586. Nároží ul. Jeseniovy, Rokycanovy a Prokopovy.
- 2/ Bayrová,** na místě VŠE, doložena 1785. Název získala patrně po svých majitelích někdy v 17. nebo 18. století. Zanikla po roce 1900. Vinice doložena ve 14. stol., kdy patřila farářův sv. Mikuláše na Starém Městě pražském. Budova s parkem a ovocnou a zelenářskou zahradou zapsána k r. 1843. Na severovýchodě Bayrová sousedila s Dirixkou, na jihu s Vozovou a na západě se Sakrabonkou. 1883 prodala Gabriela Peče obci usedlost Bayrovou i s pozemky. Obec tam zřídila z iniciativy arch. Františka Josefa Thomayera veřejný sad a nazvala ho Rajská zahrada.
- 3/ Boudečka,** čp. 15, nám. W. Churchilla, doložena 1785. Po zániku bylo čp. dáno na jiný dům.
- 4/ Čapková,** čp. 8, poblíž Domažlické, doložena 1785. Vinice zde existovala již v 16. stol. Zbořena byla na poč. 20. stol.
- 5/ Dirixka** (Kavkovář), čp. 20, nám. W. Churchilla. K roku 1785 máme první zmínku o usedlosti zvané Dirixka (též Dyryxka, čp. 20). Zanikla v 19. století. Stála v oblasti dnešního náměstí Winston Churchilla. Není vyloučeno, že se jedná o tutéž budovu, jakou je usedlost zvaná Kavková.
- 6/ Hrabovka,** čp. 1. Dnes jen domek v objektu kolejíšť pražského Masarykova nádraží. V areálu vinice Červený lis byla kol. 1730 vystavěna barokní usedlost zvaná později po Josefu Hrabovi Hrabovka. Součástí byl rovněž gloriol na Vítkově. R. 1850 přestavěna na zahradní restauraci.
- 7/ Lidmonka,** ul. Hartigova.
- 8/ Smetanka,** ul. Hartigova, první zmíněná r. 1785. V 18. století patřila mj. Františku Antonyovi. Zanikla snad 1874 při stavbě železniční trati stejně jako Lidmonka.
- 9/ Ševčíková** (Scheffizkova čp. 5 a 6). Dvůr čp. 5 na rohu ulic Husitská a U Božích bojovníků, dvůr čp. 6 mezi Tachovským náměstím a ulicí Lukášovou, první zmíněná 1785. V pol. 19. století byla v držení Marie Stomeové. Ta rozprodala pozemky na stavební parcely a stavení zanikla do konce 19. stol.

- 10/ Šubrtka** (Czubertka, též Klejovka), Seifertova ul. na úrovni nám. W. Churchilla, poprvé uváděna 1785. Zanikla koncem 19. stol.
- 11/ Míranka** (čp. 3 a 4, zvaná též Bontámka či Halovka), v místech Kostnického nám. K r. 1843 vedena jako poplužní dvůr s vinicí.
- 12/ Ohrada,** usedlost čp. 11, název pův. viniční usedlosti užíván od r. 1455.
- 13/ Parukářka,** název užíván od r. 1804. Pojmenování odvozeno od výroby paruk, kterou zde provozoval Jan Hrabánek. V r. 1825 byla zahájena výroba kapslí (rozhnětek). Majitelé Louis Sellier a Jean Maria Nicolaus Bellot založili budoucí muniční továrnu. Fungovala do r. 1936.
- 14/ Pražačka,** od r. 1800 patřila Janu Stomeovi a jeho potomkům až do svého zániku r. 1947.
- 15/ Proutková** (později Olšanský dvůr). Po r. 1800 zanikla vinice patřící k usedlosti a na ní před pol. 19. stol. vznikla továrna na cikorku.
- 16/ Rožmitálka** (též Kamenická, Kamenáčka) nedaleko křižovatky na Ohradě.
- 17/ Václavka** na rohu dnešních ulic Vinohradské a Baranovy.
- 18/ Vendelínka** (Vofechovský dvůr).
- 19/ Víktorka.** R. 1873 postavena nejvýhodnější žižkovská usedlost zvaná podle majitele Viktora Kosa. Zanikla v souvislosti s rozšiřováním Nákladového nádraží po r. 1945.
- 20/ Horní a Dolní Výšínka** (čp. 24 a 25), ul. Kubelíkova – Krásova.
- 21/ Chmelnice** (čp. 75), ul. Hartigova, zanikla těsně po r. 1910.
- 22/ Komotovka,** mezi ul. Rehořova a Příběnická. V l. 1872–1874 tam stála budova divadelní arény.
- 23/ Sklenářka (Dolní),** roh Příbyslavská, Seifertova, doložena 1785. Zanikla koncem 19. stol. a na místě stojí jiný dům. 1843 je v usedlosti zmíněn hostinec.

- 24/ Sklenářka (Horní),** roh Kubelíkova, Krásova. Nejpozději r. 1817 vyrostl na bývalé vinici komplex budov usedlosti Horní Sklenářka. Od konce 19. stol. náležela rodině Lorenzů. „Pod tímto jménem [Horní Sklenářka] za starodávna se rozuměl celý komplex staveb, zejména typický dům s mansardovou střechou... zvaný též Na zámečku [nynější čp. 23], a při něm stájka; nahoře kontribuční špychar, stodola a stáje tam, kdež se zase říkávalo „Vofechovský dvůr“ čili „Vendelínka“ po majiteli Vendelínu Vofechovi... před západním průčelím H. Sklenářky po levé straně [stávala] velká kamenná, pěkně pracovaná socha svatého Jana Nepomuckého, nyní umístěná v nádvoří Zámečku. K soše té víže se malá vzpomínka. Když po bitvě u Králové Hradce pruské vojsko přibýlo do Prahy, bylo ubytováno v blízkém dvoru „Na Reismance“ 25 hulánů braniborských i s koňstvem... dle zachované vyhlášky“ (Procházka..., s. 18).
- 25/ Reissmanka** (Raismonka, pův. Worlowka, poté U dubu), pojmenována po pražském měšťanu Reismanovi (Reissmann, Reismom). Jiří Jan Reisman z Riesenberku (11694) tam měl dvě vinice a chmelnici. Později Anna Dobšová (roz. Reismanová) odkázala usedlost záduší sv. Jindřicha na Novém Městě. Dne 7. 6. 1843 ji koupil Karel svobodný pán Spens z Boodenu za 16 200 zl. Uvnitř dvorce stála kaple sv. Jana Nepomuckého s cibulovitou věžičkou. V ní umístěn zvon do r. 1858. R. 1850 byla na místě kaple postavena nová obytná budova s novou domácí kaplí uvnitř. Zvon přenesen do nové věžičky a r. 1911 darován kostelu sv. Víta v Soběslavi. Původní mešní kalich byl věnován chrámu sv. Prokopa na Žižkově. „Osud dvorce i kaple spečetěn, došlo ku zboření starobylého dvorce i kaple. Na památku tu zůstal kalich, jehož denně se používá při mši sv. na oltáři v kostele sv. Prokopa, kterýžto oltář stojí prý na též místě, kde stávala kaple. Na noze kalicha vyryt je nápis: „NA PAMÁTKU DRAHYCH RODIČŮ BR. ZE SPENS – BOODENU. REISMANKA 1841–1871. – 1904.“
- 26/ Vápenka,** při Malešické ul. na okraji Nákladového nádraží.

Plán Prahy (výřez) z doby francouzského obležení 1741–1742 v rámci války o rakouské dědictví za vlády Marie Terezie.

Prusové 1757 a 1866

Sedmiletá válka přinesla další ohrožení vinic. Dne 6. května 1757 prohrála rakouská vojska bitvu u Štěrbohol a Prusové oblehli Prahu. Zničili mj. polnosti i vinice na území dnešního Žižkova. Před začátkem bitvy byli Rakušané rozloženi od Vítkova směrem na Kyje, Hostavice a Štěrboholy. Prusové pod velením maršála Schwerina pak operovali u Štěrbohol. Večer 6. května přitáhli protestantští Prusové k olšanskému kostelu sv. Kříže: „R. 1757 d. 6. květ., když Pruské vojsko nad Rakouským u vsi Kyj zvítězilo, přitrhli Prusáci pod večer k sv. poli, počínajíce sobě, jak památní kniha dí, jako vztekli psi, a nejenom byt kaplanův a poustevnu poplenili, co ze dřeva bylo rozsekali a co ze skla roztloukli, ale také s hrozným rouháním do kostela vrazilvše, oltář sv. Františka Xav. na několika místech propíchali..., sakristii zcela oloupili, do mešního roucha na posměch se oblekli a kostelík neřádem pokáleli; a kdyby tehdejší kaplan, který se ještě v čas do Uhřetěsv utekl, komandanta Pruského, jenž náhodou katolíkem a v Olšanech byl, záhy pisemně neuprosil, byli by Prusáci všechny oltáře zbořili i i zvoný s věže odnesli.“ (Navrátil, Paměti kostela…)

Další pruská hrozba přišla po stu letech a poničila vinice definitivně, nebyly již obnoveny. 17. června 1866 vypukla prusko-rakouská válka vyhlášená Rakouskem. „I osada zdejší [Olšany] mnoho utrpěla dílem válečnými requisicemi, dílem stravováním a vydržováním nepřátelského vojska, v požadavcích svých ne vždy skromného, a nesčíslnými přípřežemi, kteréž dávati hospodáři nuceni jsou byli, tak že jen s hrůzou budou osadníci zpomínati na ty doby, které uvalily na ně tolik starostí a ouzkosti, bázně a strachu, zmatku a bída. Velká vyučovací síň školy Voľšanské upravena byla polovicí měsíce června z dobrovolných příspěvků v nemocnici pro raněné c. k. rakouské vojíny, a však nepoužito jí, pročez špitální nářadí vyklizeno a 1. zářím školní vyučování opět řádně započalo. A sotva válka přešla, dostavily se neblahé družky její: nouze, hlad a morová nákaza – cholera. – Ve Voľšanech, Vinohradech a v Starých Strašnicích celkem zemřelo cholerou 26 osob, nepočítaje ty, kteréž v nemoci dopraveni byli do pražské všeobecné nemocnice…“ (Pamětní kniha kostela sv. Rocha). Roku 1866, po bitvě u Hradce Králové 3. července, se v usedlosti Horní Sklenářka ubytovalo na 40 pruských vojáků spolu s hejtmanem. Prahu opustili až v září.

Michal Peterle. Šibenice na plánu Prahy z r. 1562.

Kaple sv. Dismase. (J. D. Huber: Plán Prahy, 1769).

„Jakýsi hrabě z Kuprwaldu, jemuž vinice pod Žižkovem patřila, vystavěl místo malé kapličky oně kapličku větší..., založiv při ní fundaci o dvou mších sv., aby kněz z řádu kapucínského každý pátek o 7. hodině ranní jednu mši sv. za duše odpravených odsloužil, jednu pak v den, v který by se přihodilo, že by kdo z katolických křesťanů popraven býti měl. […] Bylť v ní oltář Ukřižovaného, okolo jehož hlavy 25 lamp zavěšeno, po stranách kříže stály dřevěné sochy Panny Marie, sv. Jana a Marie Magdaleny pod křížem; po stranách oltáře ve výklencích sochy sv. Petra, sv. Dismase, publikána a marnotratného syna. […] Později se nalézala kaple sv. Dismasa v obvodu Olšanském. Roku 1786 byla zavřena, prodána a r. 1845 zbořena… Kam se z ní věci bohoslužebné… poděly…, snad do kostela sv. Kříže blíže Olšan a odtud snad k sv. Rochu; jediná socha Panny Marie zůstala na domě „Na Křenovce“ ve výklenku.“ (Navrátil, Paměti kostela; Pamětní kniha kostela sv. Kříže)

Šibenice na vojenském náčrtu z r. 1648. (originál vlastní Archiv hl. m. Prahy)

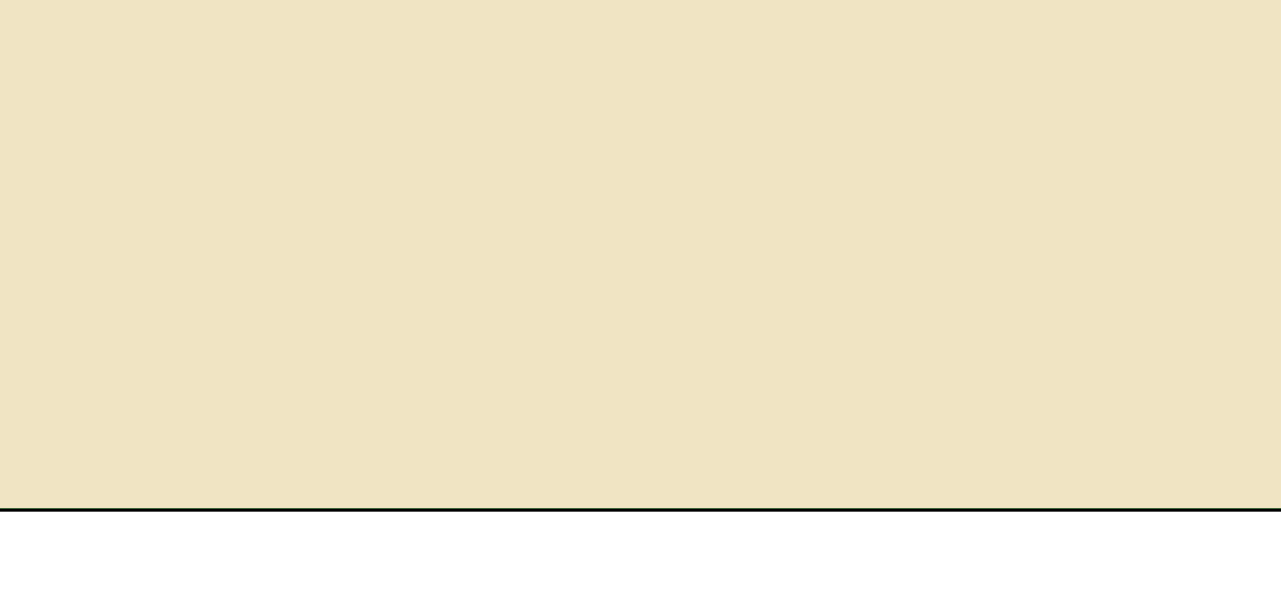
Šibenice na vojenském náčrtu z r. 1742. (originál vlastní Archiv hl. m. Prahy)

Šibenice na Ouden-Allenově plánu Prahy z r. 1685. (originál vlastní Archiv hl. m. Prahy)

Šibenice s nedalekou kaplí sv. Dismase na náčrtu z r. 1792. (originál vlastní Archiv hl. m. Prahy)

Popravistiě a kaple sv. Dismase

Roku 1845 přinesly pražské noviny Prag Beiblätter za Ost und West krátkou informaci, avšak bez bližších podrobností a časového vřazení události: „Minulý týden v Krenových sadech, při bourání velké budovy, několik loktů pod sklepem byla objevena podlouhlá bedna (na způsob židovské rakve) s kostrou ženy, jejíž lebka s kaštanovými vlasy, ležela u jejích nohou.“ (Prag Beiblätter za Ost und West 19. 7. 1845). Ten nález lze považovat za doklad popravy stětím. Ženy totiž nesměly být oběšeny.

Útěchou odsouzcenců na smrt byla kaple sv. Dismase, zvaná též Salomonovská, na úpatí Šibeničního vrchu. Jejím předchůdcem byla světcova socha umístěná nedaleko popravistiě na samém vršku. Nejstarší zmínka vztahující se patrně již ke kapli pochází z roku 1694, kdy staroměstský konšel Václav Moric Salomon z Friedberku požádal o její vysvěcení. Po jeho smrti (asi 1714) zřejmě zanikla a roku 1720 byla v těsné blízkosti postavena kaple nová. Již roku 1718 požádal František Bayer, registrátor místodržitelství a zplnomocněnec hejtmana plzeňského kraje, Kazimíra Ferdinanda hraběte z Kupperwaldu, o povolení ke stavbě svatyně. Stavitel kaple není znám. Roku 1724 bylo rozhodnuto přesunout popravistiě blíže ke kapli sv. Dismase na severní svah Šibeničního vrchu. Zřízeno bylo roku 1763 a pražská města, kromě Hradčan, se dohodla na jeho společném užívání.

Guberniálním výnosem z 16. června 1785 bylo pražskému magistrátu uloženo zrušit a zbořit kapli sv. Dismase z důvodu, že „… se tam od ven jdoucích lidí víc nešvarů než pobožnosti koná.“ Zbořena sice nebyla, ale 11. října 1787 šla do dražby a novým majitelem se stal Antonín Jan Douša, bývalý novoměstský radní, jenž za nemovitost zaplatil 85 zl. a roku 1792 ji zadaptoval na hostinec. Od roku 1814 ji pak vlastnil Antonín Kren (Krenn), který místo proměnil v zahradu, již Pražané vyhledávali v touze po odpočinku a dobrém pivu. Idyla skončila na začátku roku 1842, kdy počínaly práce na technickém zázemí Masarykova nádraží. Budovy v Krenových sadech byly zbořeny a majitel si za odstupné postavil nový objekt s restaurací – Krenův dům. Ten stojí dodnes v Husitské ulici čp. 42. Hostinec, který v budově sídlil od jejího postavení, se různé stěhoval, až skončil v přístavku domu blízko mostu (tzv. Malé Hrabovky). Tam se až do roku 1935 čepovalo benešovské pivo.

„Kurzhandel pak jest kolem lámán“

Roku 1694 došlo v židovském městě k události, jež měla dohru na staroměstském popravišti. Dvanáctiletý židovský chlapec Šimon Abeles se o své vůli rozhodl konvertovat ke katolictví a klementínský jesuita P. Andreas Müntzer chlapcovo přání vyslyšel. Připravil ho k svátosti křtu. Tomu ale nebyl nakloněn otec Lazar Abeles a synovi to rozmlouval. Jenže zanedlouho přišlo na pražské místodržitelství anonymní udání, že Lazar svého syna zavraždil. To sice nešlo s jistotou prokázat, nicméně Lazar byl uvězněn pro důvodné podezření a spoután okovy. Přesto se mu podařilo spáchat sebevraždu. A tu žalobci přijali jako přiznání. Mrtvé tělo bylo údajně vyvezeno na popraviště, kde mu kat vyrvál srdce a omlátil mu je o tvář, pak následovalo rozčtvrcení a upálení. Dne 31. března 1694 bylo tělo chlapce pohřbeno v Týnském chrámu na Starém Městě, kde je náhrobek zachován podnes.

Reprodukce zavraždění Šimona Abelesa. Rytna 1694. (Michael Störz, Kalendář Česko-židovský, 1912/1913)

Příklad Šimonova mučednictví byl rozpracován v anonymním pojednání Processus Inquisitorius (Inkviziční řízení. 1696) v publikované zprávě jezuity Johannese Edera. (Originál chován v Židovském muzeu Praha)

Fotografie sochy P. Marie, dnes v chrámu sv. Prokopa. (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa II). „Místní tradice vypráví, že jeden důstojník měl býti popraven. Vžíval Pannu Marii, aby jej ochránila před potupou – a Svatá Panna jej osvobodila. Z vděčnosti dal sochu dělati a postaviti v kapli sv. Dismasa na popravišti v Žižkově. Když kaple ta byla zbořena, byla socha ta přenesena ‘na Krenovku’ v Žižkově. Když však Krenovka byla zbořena a na místě tom se stávaly budovy pro dráhu, byla přý dána socha ta do kostela v Karlíně. Leč ku podivu! Vždy ráno byla viděti, že se vždy odsouvala ke dveřím chrámovým. Proto zase přý ji dalo na staré místo, kde stávala – do nového domu státních drah – Husova tř. č. 20.“ Popíska pod fotografií tvrdí: v Husově tř. čp. 42.

Náhrobek Šimona Abelesa se nachází v Týnském chrámu v levé boční kapli. Ve Vlastenecké slovníku historikem Jakuba Malého (1877) se píše: „Pacholík židovský, syn Lazara Abelesa z Prahy, po úmysl přestoupiti na víru křesťanskou od otce svého pomocí jiného žida, Lábla Kurzhandla, v 12. roce svém 1694 zavražděný… Otec jeho se oběsil v žaláři, Kurzhandel pak jest kolem lámán.“ Nápis na desce: „Šimon Abeles, 12letý židáček, následuje Boha, do koleje Klementínské Tovaryšstva Ježíšova pro křesť se utekl roku 1693 v září. Po nemnoha dnech z hostinného útočiště byl zrádně vyvrácen, lichocením, hrozbou, bitím, hladem v ošklivém žaláři v domě svém pokoušen, přetřpěv to vše silným duchem, byl potom rukou otce a příbuzného usmrčen 21. února 1694. Tělo tajně zahrabané bylo 6. dne vykopáno, a pod úředním dozorem až k uložení do rakve beze všeho ošklivého zápachu zůstalo, přirozenou barvu ukazovalo, bylo měkké a pohyblivé a růžovým olejem voněto, načež z radnice Starého Města s velkou nádhrou při velkém sběhu a zvláštní lůdu pobožnosti bylo vyzdvženo a zde pochováno posledního března 1694.“ (Vratislav Václav Tomek: Pražské židovské pověsti a legendy, Praha 2023)

Poslední poprava

Poté, co bylo popraviště roku 1836 přesunuto na židovské pece poblíž usedlosti Vápenka, proběhla tam 21. června 1866 i poslední poprava v Praze. Pražský kat Jan Kř. Piperger vykonal rozsudek k smrti na Václavu Fialovi za vraždu milenký.

(Národní listy 22. 6. 1866)

Praha

Výstava k 145. výročí povýšení Žižkova na město

Vojenský hřbitov

V polovině 80. let 19. století byly založeny VI. a VII. olšanský hřbitov a rovněž Obřadní síň. V 90. letech pak bylo rozhodnuto o ukončení pohřbívání vojáků na vojenském hřbitově v Karlíně u Invalidovny – nadále budou pohřbíváni na Olšanech. V roce 1905 byl definitivně zrušen vojenský hřbitov v Karlíně a ostatky vojáků přeneseny na IX. olšanský hřbitov (odd. 10b). Roku 1904 byl na Olšanské hřbitovy přiveden vodovod.

Čestný hrob padlých vojinů. (převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

Památník obětem 1. světové války na Vojenských hřbitovech.

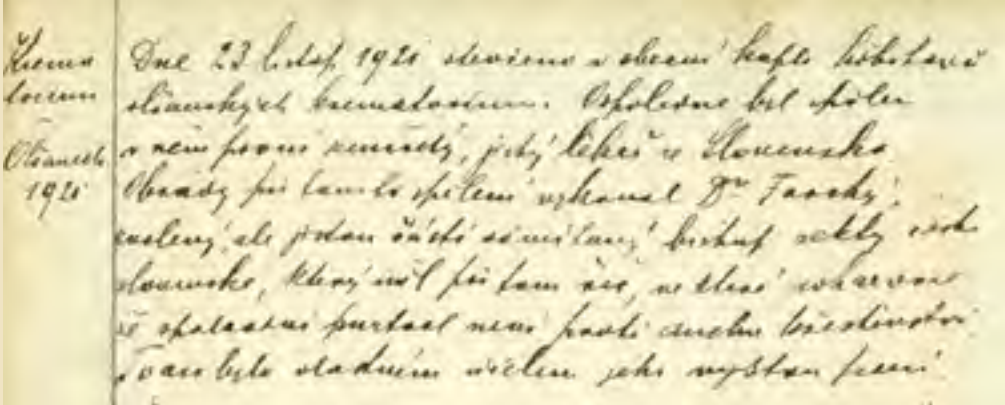

Hrob v dáli – kenotaf. Pomník Pražanů padlých na bojištích 1. světové války, jejichž ostatky nebyly do vlasti převezeny. Na zdi sousedící s Židovským hřbitovem jsou tabulky se jmény padlých, příslušnosti k druhu zbraně a místem, kde který voják padl. Celkem je zde 1105 plechových smaltovaných tabulek, z toho 1065 věnováno padlým. Zbytek (40) tvoří tabulky s názvy spolků. (převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

Podle návrhu arch. Františka Xavera Nevole bylo na Olšanech zřízeno krematorium adaptací obřadní síně (dnes Nová obřadní síň z r. 1898). Fungovalo do roku 1932.

Stavební plány pražského krematoria na Olšanech. F. X. Nevole. Poč. 20. let 20. stol. (převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

„Dne 23. listopadu 1921 otevřeno v obecní kapli hřbitovů olšanských krematorium. Odpoledne byl spálen v něm první zemřelý, jistý lékař ze Slovenska. Obřady... vykonal Dr. Farský, zvolený, ale jistou částí zamítaný biskup sekty Československé...“ (Pamětní kniha kostela sv. Rocha)

Roku 1922 bylo na Olšanských hřbitovech zřízeno obecní kolumbárium. (převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

U sv. Kříže – novoměstský hřbitov. Nové Město pražské postupovalo obdobně jako Staré Město a zakoupilo rovněž žižkovské pozemky a založilo morový hřbitov. V letech 1717 až 1719 byl postaven barokní, jednolodní kostelík sv. Kříže (ul. Čajkovské-ho). Byl vybudován zásluhou novoměstského primátora Jana Krusia z Krausenberku. Základní kámen posvětil roku 1717 farář od sv. Štěpána, Jan Václav Ditrich. Roku 1719 zde byla zřízena poustevna a poustevník měl za úkol o kostel pečovat a zvonit. Roku 1787 byl hřbitov u sv. Kříže zrušen a společným hřbitovem pro Nové i Staré Město se staly Olšanské hřbitovy. Roku 1843 byl zrušen kostel, v roce 1984 přebudovaný na koncertní a výstavní síň Atrium.

Pohled na torzo kostela Povýšení sv. Kříže a původní novoměstský hřbitov.

ŽIVOT DUCHOVNÍ

Příslušnost katolických věřících k žižkovským farám v roce 1923 byla následující: Olšany – sv. Roch 401 domů, 11 751 duší; sv. Anna 284 domů, 5988 duší a sv. Prokop 710 domů, 21 666 duší, tj. přes 50 procent římských katolíků. (Pamětní kniha kostela sv. Rocha)

Boží muka

Ještě před vysvěcením kostela sv. Rocha v roce 1680 dal majitel tehdejší Bezovky, staroměstský měšťan Jiří Jan Reisman z Riesenberka, vztyčit Boží muka zasvěcená, shodně jako budoucí kostel, patronům proti morovým ranám. Sloup plnil zároveň funkci slunečních hodin. V roce 1894 přešla olšanská Boží muka do vlastnictví žižkovské obce a následujícího roku byla přestěhována do expozice Národopisné výstavy československé ve Stromovce. Počátkem roku 1902 byla přesunuta na své dnešní místo v Kinského zahradě na Petříně a roku 1970 obnovena restaurátorem B. Zvěřinou pod dohledem odborných pracovníků Galerie hlavního města Prahy.

Bývalá Boží muka. Želivského ul. 1930. (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa)

J. Koutný, Boží muka na Olšanské cestě. 1840. V pozadí vlevo nahoře kříž na Vrchu sv. Kříže (Parukářka).

Olšanská Boží muka z r. 1680 na silnici k Olšanům a nad nimi v pozadí kříž na Vrchu sv. Kříže. Akvarel, J. Koutný, 1840 (výřez). „Téhož roku o sv. Václavě [28. 9. 1862] byla tak zvaná Boží muka neb morový sloup na silnici z Vošlan ku Praze opraven a obnoven.“ (Pamětní kniha kostela sv. Rocha)

Sv. Roch.

Postavy sv. Rocha a Ježíše na vrcholu morového sloupu v Kinského zahradě. Signováno „RISENBERKANO“.

Kostel sv. Rocha, Šebestiána, Rozálie a Ježíše Krista. Hřbitovní kostel v Olšanech je nejstarším chrámem na Žižkově. Byl vystavěn jako kaple u nově založeného pohřebiště vzniklého v důsledku morové rány v letech 1680 až 1682. Dne 16. srpna 1680 učinil pražský staroměstský magistrát slavnostní slib, že na hřbitově vybuduje kostel ku cti sv. Rocha, Šebestiána, Rosalie a Ježíše Krista. Pražský arcibiskup Jan Bedřich hrabě z Valdštejna tomu požehnal 7. září 1680. Nad vchodem do kostela byl pak při stavbě umístěn erb Starého Města a zkratkový nápis: *S.P.Q.A.U.P. EX VOTO EREXIT ANNO MDCLXXX. (Senatus Populusque Antiquae Urbis Pragensis ex voto erexit anno 1680)*. Kostel byl dokončen roku 1682. Poté, co byl po roce 1839 odsvěcen nedaleký kostel Povýšení sv. Kříže, se stal farním. Na jaře 1870 pukl u sv. Rocha menší zvon (k uctění Svaté rodiny) a bylo třeba ho nechat přelit. Anna, dcera zvonáře Bellmanna, však věnovala kostelu zvon nový a dvojnásobně těžký s nápisem: *„Chrámu Vošlanskému... zvon tento ke cti a slávě sv. rodiny Ježíš Maria Josef věnovali Karel a Anna Bellman, jejichž rodiče na zdejších hřbitově v Pánu odpočívají. Lítý od dcery Karla Bellmanna v Praze 1871.“* (Pamětní kniha kostela sv. Rocha). Roku 1879 bylo nutně započato s opravou kostela a bylo tak potřeba nalézt náhradní bohoslužebné místo. Se souhlasem kardinála Schwarzenberka bylo katechetovi Josefu Houžvičkovi povoleno sloužit mše zatím pod širým nebem. Téhož roku ale vznikl z vůle radnice a církve i Spolek pro vystavění katolického chrámu Páně v Žižkově. *„Dne 14. září 1879. o slavnosti Povýšení sv. Kříže“ byl opravený chrám opět otevřen.*“ (Pamětní kniha kostela sv. Rocha).

Úmrtní oznámení P. Josefa Houžvičky. (Pamětní kniha kostela sv. Rocha)

Kostel sv. Rocha v roce 1935.

Během světové války byly pro účely armády rekvirovány i rochovské zvony. *„Po odebrání zvonů ze zvonice v kostele sv. Rocha zbyl pouze malý zvonek, který na konec také praskl, tak že po 5 ruků nebylo zde zvoněno...“* (Pamětní kniha kostela sv. Rocha). Nový zvon nechali na své náklady pořídit manželé Josef a Marie Pospíšilovi. Objednali ho u firmy Richard Herold v Chomutově. Vážil 56 kg, s železnou armaturou pak 82 kg. Na Masarykovo nádraží byl doručen 11. listopadu 1921, vysvěcen 4. prosince a 14. prosince zavěšen.

Ježíš na kříži.

Sv. Rozálie.

Praha

Výstava k 145. výročí
povýšení Žižkova na město

Starý židovský hřbitov

Roku 1680 byl zřízen židovský morový hřbitov a lazarek v dnešní Fibichově ulici. Pohřbívalo se tam až do roku 1891, kdy úředně zanikl. Roku 1958 byla jeho zbylá část narušena při parkové úpravě okolí a v 80. letech stavbou televizní věže.

Starý židovský hřbitov na Žižkově. 30. léta 20. stol. (reprodukt z knihy M. Šmoka, *Starý židovské přítomnosti na území dnešní Prahy 3, dosud nepublikováno*)

Starý židovský hřbitov na Žižkově. 70. léta 20. stol. (reprodukt z knihy M. Šmoka, *Starý židovské přítomnosti na území dnešní Prahy 3, dosud nepublikováno*)

Starý židovský hřbitov na Žižkově. 20. léta 21. stol.

Kostel Povýšení sv. Kříže. V důsledku morové rány v letech 1713 až 1714 se no-
voměstský primas Jan František Krusius z Krausenberku rozhodl vybudovat kostel
Povýšení sv. Kříže, který dne 29. října 1720 vysvětil farář Josef Benedikt Schönpflug
z Gamsenberku. V roce 1787 se stal farním. Bohoslužby u sv. Kříže probíhaly do roku
1842, kdy farní funkci převzal definitivně kostel sv. Rocha. Roku 1843 byl kostel sv.
Kříže odsvěcen.

Kostel Povýšení sv. Kříže. „Dekretem gubernia ze dne 10. října 1839 č. 48534 výše citovaným bylo více prohlášeno, že dosavadní farní kostel sv. Kříže pro své stavební závady se zrušuje a kostel sv. Rocha povyšuje za farní; a ustanovením výnosu toho jest [...] rozhodnutí [konsistoře] ze dne 19. ledna 1843 č. 7391, jímžto v [nečitelné] v Olšanech pouze ukládá, aby farní funkce až na další opatření při kapli sv. Rocha vykonával.“ (Pamětní kniha kostela sv. Rocha)

Stará fara u kaple sv. Kříže a její bourání r. 1965. „Roku 1787 byla při kostele sv. Kříže zřízena farní osada, a sice dílem z vinic z obvodu fary sv. Jindřicha s kaplí sv. Dismasa, z farního obvodu sv. Petra s špitální kaplí sv. Pavla (nynější obvod Karlínský) a sv. Štěpána vyřazených, dílem z vesnic poblízkou ležících, jako Olšan s kaplí sv. Rocha, Staré a Nové Strašnice z obvodu Proseckého.“ (Novotná, Paměti kostela…)

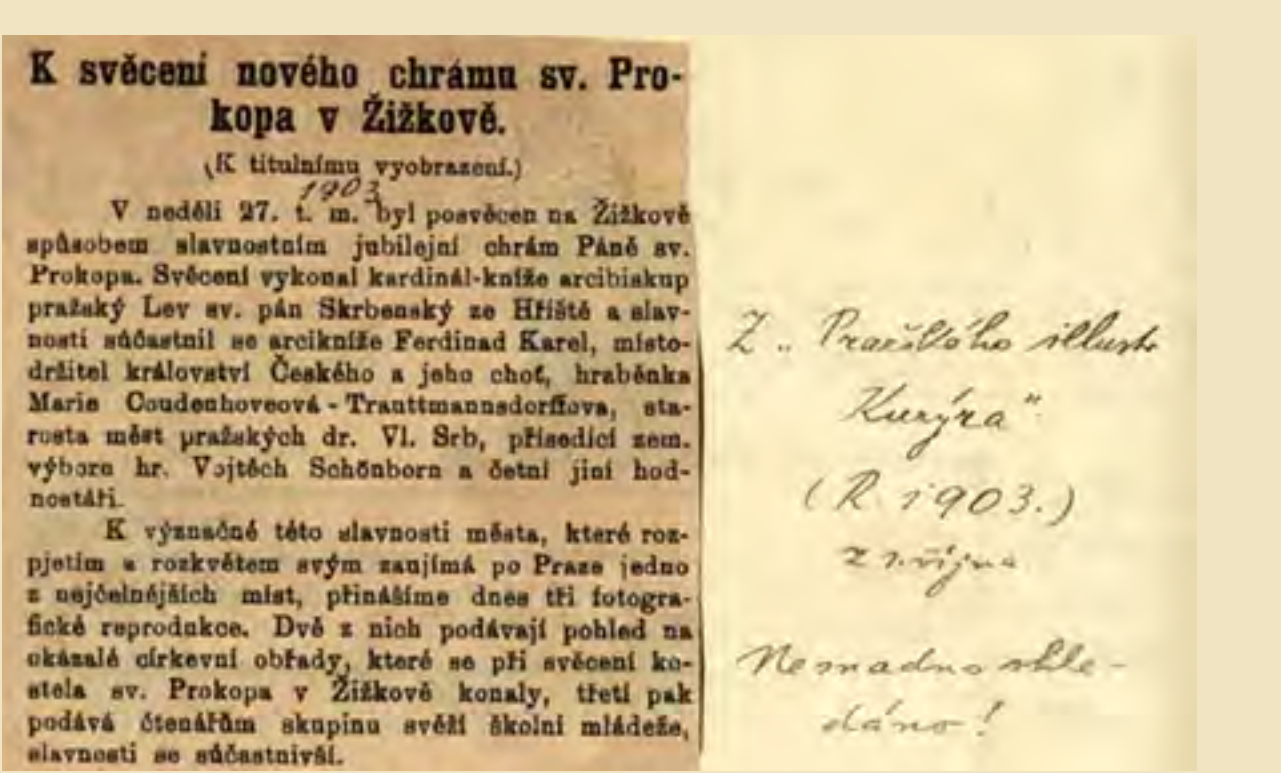
Kaple Panny Marie. Roku 1879 byl přičiněním starosty Josefa Moritze Wertmülle-
ra a katechety Josefa Houžvičky založen Spolek pro vystavění katolického chrámu
v Žižkově. Na projekt přispěla radnice darem pozemku na Sladkovského náměstí a 5
tisíců zl. Započala i veřejná sbírka. Budování chrámu však postupovalo pomalu a bylo
třeba hledat přijatelné a důstojné řešení pro nadbytek věřících, kteří se již zkrátka
k sv. Rochovi nevešli. Proto se přistoupilo ke koupi domu s hostincem U Jana Lu-
cemburského za 31 tisíc zl. (Divadlo Jára Cimrmana), kde byla v neděli 30. září 1883
kanovníkem svatovítské kapituly Eduardem Terchem vysvěcena kaple Panny Marie
ve Štítného ulici. Pojala na tisíc věřících.

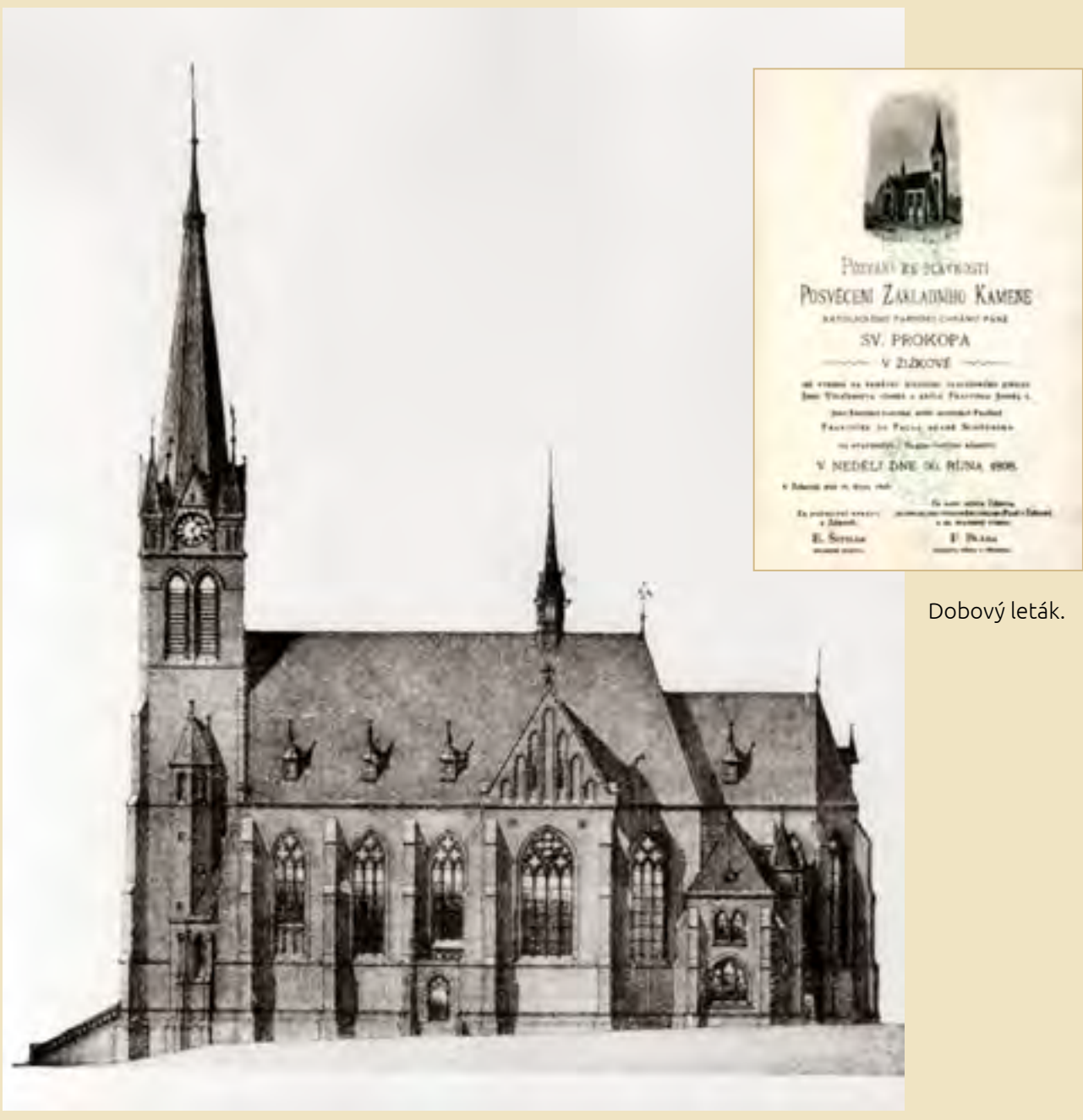
Interiér prozatímního kostela P. Marie. Dne 3. 10. 1883 byl z knížecí arcibiskupské Konsistoře napsán a odeslán dopis farnímu úřadu v Olšanech ohledně zřízení prozatímní duchovní správy pro část Žižkova. „Aby se potřebám duchovní správy v Žižkově aspoň poněkud vyhovělo, řáčil... nejdůstojnější pan Kardinál... povolit, aby se v místnostech domu čis. 520. v Žižkově upravila kaple, v kteréž by se pro Žižkov prozatím farní služby Boží a ostatní farní funkce vykonávaly.“ Josef Houžvička byl v té souvislosti ustanoven třetím olšanským kaplanem (Capellanus expositus) a převzal onu budoucí kapli P. Marie... „Opatření toto bylo dne 7. října 1883 purkmistrovským úřadem Žižkovským obyvatelům prohlášeno a téhož dne v platnost vešlo.“ (Pamětní kniha kostela sv. Rocha)

Na podzim roku 1922 užívala bývalou kapli, tehdy již Masarykovu síň, krátce Církev
československá, a to k velké nelibosti žižkovských katolíků. Předtím si ji pronajímala
Českokatolická církev.

Kostel sv. Prokopa. Na podzim 1898 se konala slavnost posvěcení základního kame-
ne farního kostela sv. Prokopa na Žižkově. Byl poklepán 30. října 1898 na místě kaple
sv. Jana Nepomuckého při viniční usedlosti Reismanka u příležitosti 50. výročí pa-
nování císaře Františka Josefa a posvěcen byl kardinálem Františkem Schönbornem.
Z tohoto důvodu se mu říkalo také „Jubilejní“ kostel. „*Tato záležitost – nejdůležitější
to bez odporu a nejpotřebnější pro zdejší duchovní správu věc – dospěla r. 1898, již tak
daleko, že mohlo býti použito příležitosti poskytnuté 50tiletým vladařským jubileem
Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa, na týž rok připadajícího, a na oslavu
tohoto jubilea byl položen základní kámen...* [30. 10. 1898]... chrám ten zbudován
*byl na místě usedlosti „Raismonky“..., kterouž obec městská koupila k téměř cíli. Na
zbývajícím pozemku – v pozadí kostela – rozhodnuto zbudovati novou řádnou školu...*“
(Pamětní kniha kostela sv. Prokopa). V roce 1903 byl kardinálem Lvem Skrbenským
slavnostně kostel vysvěcen. „*Při slavnosti byly ostatky sv. Prokopa odneseny z kaple
rádky žižkovské do kostela, kde byly ukryty v hlavním oltáři. Panovníkovi zaslán hol-
dovací telegram.*“ (Národní listy 29. 9. 1903). Stavbu započal Josef Mocker a po jeho
smrti pokračoval František Mikš.

„V den sv. Kosmy a Damiana t. j. 27. září 1903. s 8. hod. ranní posvětil Jeho Eminence Nejd. Pán Kardinál Leo Skrbenský nový kostel v Žižkově zbudovaný ke cti sv. Prokopa. Farní duchovenstvo olšanské účastnilo se slavnosti té zastoupeno St. Školou I. kaplanem.“ (Pamětní kniha kostela sv. Rocha)

J. Vilím, plánovaná podoba žižkovského kostela. 90. léta 19. stol.

Prostor náměstí na počátku stavby chrámu. (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa)

Kameníci na stavbě chrámu. (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa)

„Základní kamen, pomocí kladky na lešení vyzvednutý, byl uvolněn, načež
arcibiskup pomocí dláta učinil na něm po každé straně tři kříže. Základní
kámen po té byl spuštěn do lůna země za příslušných církevních obřadů.“
(Národní listy 31. 10. 1898)

Kříž na Vrchu sv. Kříže (Parukářka). Název Vrch sv. Kříže je patrně odvozen od dře-
věného kříže, který stával na holém vrchu od roku 1822. „*Ctní a nábožní manželé
František Xaver Šefl, pražský měšťan a pekař a Eva, manželka jeho... nechali roku Páně
1822 dne 14. září na slavnost Pozdvižení Kříže onen na volšanském vrchu se vynachá-
zející (r. 1825) kříž svatý, jenž ve zkázu uveden jest byl, opět znovu po obdrženíem po-
volení slav. krajského úřadu postaviti a zvelebiti.*“ (Procházka, Karel: Památky žižkov-
ské...). Kříž byl osazován opakovaně. Například v září 1846 majitelem Olšanského
dvora Emanuelem Ekhardtem nebo v září 1862: „*Sv. kříž nad Volšany tak byl již sešel,
že nový zříditi nutno se stalo. Zakoupil se tedy štedrostí pana Mikuláše Bellot-a továr-
níka a majitele vinice Parukářky, starostlivostí pana Františka Kliky, pachtýře Bezovky
vzláštního [sic!] ctitele tohoto sv. místa a kříže. Na den povýšení sv. kříže byl jest ten-
to nový kříž důstoj. pánem Eduardem Teršem, Doktorem bohosloví a ředitelem k. a k.
semináře slavně posvěcen, při kterážto příležitosti u kříže řečnil místní administrátor
fary Ferdinand Bořícký.*“ (Pamětní kniha kostela sv. Rocha). O zániku kříže se můžeme
jen dohadovat. Podle Karla Procházky se sesul spolu se skálou nedávno před rokem
1924 a tomu napovídá i esej Karla Čapka *Vrch sv. Kříže* otištěný v Lidových novinách
15. srpna 1925, kdy už tam kříž nebyl.

Secesní kostel sv. Anny. Roku 1911 byl postaven v Tovačovského ulici spolu s klášte-
rem karmelitánů. „*Dne 8. května 1917 předsídili ze Slup na Vyšehradě do nového útulku
svého...*“ (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa) Projektantem stavby byl arch. Eduard
Sochor a na vyzdobě interiéru se nástěnnými malbami podílel mj. Jaroslav Mayer.
Bratři tam působili v letech 1916 až 1922, kdy klášter zanikl a budova přeměněna na
faru. (převzato z výstavy: „*My, národ Československý...*“ Praha 3, 2018)

Zakladatel farnosti u sv. Anny, J. E. František Kordač. 1922. (Pamětní kniha farnosti u sv. Anny)

Praha

Výstava k 145. výročí
povýšení Žižkova na město

Orlovna na Balkáně. Dnes kostel sv. Vojtěcha. (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa)

Svěcení praporu žižkovského Orla. Chrám sv. Prokopa, neděle 21. 6. 1925. (Pamětní kniha kostela u sv. Prokopa)

ŽIDÉ

Samostatná židovská obec byla na Žižkově ustavena roku 1893. V květnu následujícího roku bylo městskou radou v Žižkově Hynku Aloisi Čefovskému vydáno stavební povolení ke stavbě třípatrového obytného domu na tehdejší Karlově třídě 38 (Seifertova). Stavitelem byl Josef Filipovský. Ještě před začátkem stavby uzavřel dohodu s židovskou obcí na Žižkově o zřízení prostranné místnosti ke konání bohoslužeb v prvním poschodí. Modlitebna tak byla od počátku součástí plánu a také skutečně vystavěna. První nájemní smlouva mezi majitelem domu a židovskou obcí je datována 9. prosince 1894 a byla uzavřena na dobu deseti let. Součástí modlitebny byl i byt synagogálního sluhu (šámese) a menší prostor tzv. zimní modlitebny. Modlitebna zůstala obci až do počátku 2. světové války.

Roku 1888 se na Žižkově ustavil první židovský náboženský spolek. K modlitbám byla tehdy využívána zatím blíže neidentifikovaná modlitebna v soukromém domě. Prvním žižkovským rabínem v letech 1894 až 1895 a 1904 až 1905 Löwy Winterberg. Poté 1906 až 1917 vedl synagogu někdejší kutnohorský rabín Šimon Abeles a roku 1918 byl do funkce uveden Eduard Schulhof. Roku 1919 převzal synagogu poslední žižkovský rabín Zikmund Schrecker, jenž po roce 1939 zároveň působil coby rabín vinohradský. Ostatně žižkovští Židé navštěvovali i synagogu vinohradskou.

Poslední žižkovský rabín Zikmund Schrecker. (reprofata z knihy M. Šmoka, Stopy židovské přítomnosti na území dnešní Prahy 3, dosud nepublikováno)

V září 1906 byl založen Spolek pro zbudování vlastní synagogy náboženské obce izraelské v Žižkově. Jeho účelem bylo přispívání k brzkému uskutečnění stavby, ale také pořádání schůzek či společenských zábav. Svou činnost ale vinou politického převratu ukončil v červnu 1948. Židovskou komunitu tak na Žižkově připomínají dva hřbitovy.

Vinohradská synagoga. Zbořena při náletu r. 1945. Dnes tam stojí škola v Sázavské ul. (převzato z výstavy: Architektonické dědictví Vinohrad, Praha 3, 2025)

V roce 1921 měla žižkovská židovská obec zhruba 1200 členů a 43 židovských dětí navštěvovalo obecnou školu, šest dětí školu měšťanskou.

JINOVĚRCI

Vznik ČSR roku 1918 s sebou přinesl spolu s novým státoprávním politickým uvažováním i nové nálady do společnosti, a s tím touhu po „novém vnímání víry“. Římsko-katolická církev byla spojována s nenáviděnými Habsburky, a proto počaly snahy spolu s novým svobodným státem vytvořit i novou svobodnou a na státu nezávislou církev. Protikatolické nálady silily a odpor části české veřejnosti ke katolíkům narůstal. Chystal se radikální rozchod církve se státem – pozemkovou reformou měl být totiž částečně zabrán majetek i církvi a ta měla být navíc zbavena práv: *„Jakmile domůžeme se politické svobody, bude prvním naším krokem rozluka církve od státu; náboženství musí být jako Husovi věci svědomí a ne politiky.“* (T. G. Masaryk). Politici však tak radikální řez pečlivě uvážili, a to vzhledem k silně katolickým Slovákům a řeckokatolickým Podkarpatským Rusům. Chystaná rozluka se sice zpomalila, nicméně půda pro vznik nových nekatolických církví byla připravená.

Československá církev husitská. 8. ledna 1920 vznikla Náboženská obec Československé církve husitské, na Žižkově pak založená 25. července. Získala pro své bohoslužby pronájem Betlémské kaple Českobratrské církve evangelické v Prokopově ulici a husitské bohoslužby sloužili z počátku laičtí kazatelé. Až 7. listopadu 1920 přišel první farář Josef Šlápák a v roce 1924, po zakoupení parcely na tehdejším Perštýnově náměstí (Barikád), začala církev s výstavbou vlastní modlitebny – Husova sboru Jana Žižky (čp. 1520). V roce 1971 se název změnil: Československá církev husitská.

Husův sbor Jana Žižky, v pozadí kostel sv. Anny.

Českobratrská církev evangelická. V roce 1918 se v ČSR ve věroučných názorech sjednotily církve helvetského a augsburského vyznání a vytvořily Českobratrskou církev evangelickou. Po svém vzniku měla asi 250 tisíc členů a duchovním centrem se stala Husova evangelická fakulta zřízená státem roku 1919. Základní organizační jednotkou byl farní sbor a na Žižkově existují v současnosti tři – v ulicích Prokopově a Čajkovského a jeden U Kněžské louky. V roce 1903 byl na Žižkově založen odbor Husova domu pro Žižkov, Karlín a Libeň. O rok později tam byla ustavena kazatelská stanice a v roce 1911 byl sbor prohlášen filiálním. Téhož roku byl zakoupen dům v Prokopově ulici čp. 216/4 (nazýván U generála Zacha), aby se roku 1912 začalo se stavbou Betlémské kaple ve dvoře domu. Prováděla ji firma Matěje Blechy, pro kterou do roku 1913 projektoval ji nejspíše arch. Emil Králíček. Byla vysvěcena 28. června 1914, shodou okolností v den, kdy byl v Sarajevu zabit arcivévoda a následník trůnu František Ferdinand d'Este. Zároveň však rok před 500. výročím mučednické smrti mistra Jana Husa, jak uvádí nápis na štítu kaple umístěný mezi bustami J. Husa a J. A. Komenského. Roku 1920 se žižkovský sbor osamostatnil a stal se farním. Jedinečné kapli, tvořící spolu s dalšími pražskými objekty unikátní soubor kubistické architektury, hrozila v 70. letech 20. století demolice v rámci plánované asanace Žižkova. Zachránil ji až zápis do seznamu kulturních památek.

Betlémská kaple v Žižkově. 20. léta 20. stol. (převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

RODÍ SE MĚSTO VELIKÉ 1865–1881

K počátkům Žižkova je Pamětní kniha kostela sv. Prokopa velmi strohá: *„Kalichy na chodnicích, kalichy s meči na domech a hlavy předáků husitských měli [sic!] oznamovati příchozím – že zde jest obec jiného rázu nežli ostatní obce české. Snad až do dnes bylo by se v duchu tomto pokračovalo, kdyby příspěpím několika těch mužů na vrchu moci jsoucích – nebylo se dítě narodilo – jemuž dali jméno Občanská záložna – Toto dítě své mlouvali předáci [nečitelné] takovou náruživou láskou – že v horoucím obětí jejich duši vypustilo. – A bylo zle – Chlapíci s husitskou krví se rozutekli a přišla nová strana ku vládě v obci – která dříve s potupou nazývána byla „opraváři a marináři“ v jejížto čele stál a stojí až do dnes J. M. Wertmüller, muž zásad z těch lepších starších dob.“* (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa k roku 1878)

J. Vochoč, starosta J. M. Wertmüller. (1879–1890). (převzato z knihy: Žižkovská radnice, Praha 3, 2016)

Vochoč, starosta J. N. Richter. (1878). (© Galerie hlavního města Prahy)

PRVOTNÍ ZÁSTAVBA BUDOUcíHO MĚSTA

Roku 1805 byly pražské domy označeny dosud platnými čísly popisnými. Počátek výstavby Žižkova sahá do 60. a 70. let 19. století, ale již roku 1854 koupil karlínský zahradník Václav Laxa od Karla Spens-Boodena (majitele Reismanky) parcelu č. 783 mezi dnešní Seifertovou, Jeronýmovou a Husitskou. Rok poté tam podle projektu karlínského stavitele Františka Šlechty vystavěl domek čp. 94 a založil zahradnictví (dnes na místě domu čp. 324, roh Husitské a Jeronýmovy). Byl první stavbou budoucího města vzniklého při Vídeňské silnici. V říjnu 1861 byl Ferdinandem Kuhnem nedaleko odtud dostavěn první typický žižkovský jednopatrový pavlačový dům čp. 103. Za zakladatele Žižkova byli tak kromě K. Hartiga považováni také stavitel F. Kuhn z Karlína (1815–1876) a pražský měšťan Antonín Fanta (1817–1878). Ti v letech 1861 až 1863 vystavěli jednopatrové pavlačové domy opět na Vídeňské. Oba zakoupili od Amalie Stomeové parcely za účelem domovní zástavby a uvědomovali si výjimečnost pozemků s dostatkem vody, cihlářské hlíny i kamene. Hodnotu navýšila i Vídeňská silnice potřebná pro zásobování Prahy. S parcelací od Bezovky směrem ku Praze začali též dědicové Ekhardtovi a po nich, v oblasti nynějšího Sladkovského náměstí, i baron Spens-Booden. Další domy zde pak do roku 1866 postavili majitelé Fantou rozprodaných částí parcely.

„R 1864 vystavěl karlínský občan p. Ferd. Kuhn v místech těchto první nový dům pod číslem 103. Tedy až do toho roku čítala kdrl. obec Vinohradská 102 čísla.“ (Světozor 16. 6. 1871)

Výřez z plánu výstavby domu čp. 324, roh Husitské a Jeronýmovy. Detail zachycuje okolí, včetně domu čp. 103/64. (Archiv odboru výstavby - Praha 3)

Typický žižkovský pavlačový dům.

Praha

Výstava k 145. výročí povýšení Žižkova na město

Církev bratrská. Vznikla roku 1882 sloučením Svobodné evangelické církve české (zal. 1868) a Svobodné reformované církve (zal. 1880). Roku 1902 byl ustaven její sbor v Chlumové ulici a rok je tak brán za rok vzniku Církve bratrské. Prvním kazatelem žižkovského sboru byl teolog František Urbánek (kazatelem 1902–1937), jenž se důvěrně stýkal s prezidentem Masarykem. Žižkovští církevní bratři pak postupně pochovávali i členy jeho rodiny: v roce 1915 jeho syna Herberta, 1923 jeho ženu Charlottu, 1937 prezidenta Masaryka a nakonec i tragicky zesnulého Jana Masaryka v roce 1948. V době Urbánkova působení se žižkovský sbor rozrostl z několika desítek na několik stovek členů, což ho dodnes řadí mezi nejpočetnější sbory Církve bratrské. V roce 1919 byl na konferenci přijat název Jednota českobratrská. Po skončení první světové války se žižkovští evangelici přesunuli na nynější Hartigovu ulici, kde zakoupili vlastní sborový dům (čp. 151/24). *„Byl starý, jednopatrový a bylo to středisko strany Sociálně demokratické. U domu byla i velká zahrada a vzadu byl veliký kuželník. Na tom místě stojí dnešní modlitebna.“* (převzato z webu Církve bratrské). Stavba byla dokončena v říjnu 1922 a první shromáždění proběhlo první listopadovou nedělí, kdy si sbor připomínal 20 let svého trvání.

Sídlo Církve bratrské v Hartigově ul. čp. 151/24.

Církev methodistická. Další novou mezi církvemi se stala církev akcentující Nový zákon. Založili ji Čeští bratři, kteří dříve odešli do Ameriky. Typickým znakem metodistů byla sociální práce, spoléhání na Boží moc a moc modlitby. Jejich hlavním heslem bylo: *„Národe Husa a Komenského, vrať se ke Kristu!“* V roce 1920 vyjednal oficiální podmínky pro působení methodistických sborů na území ČSR Josef Dobeš.

„Máme zde již armádu špásu, Ymca a nyní i – methodisty. Nevíme, co nového nám přinese zltřek...“ Nepříliš nadšená zpráva o nové metodistické církvi na území republiky. 1920. (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa)

KAREL HARTIG

"Roku 1865, dala pí M. Stomová-ová, majitelka vinic male a velké Ševčíkové, na povzbuzení pražského stavitele p. Karla Hartiga na pozemky k vinicím těchto patřící, ku parcelování na místa stavební, sděliti řádný polohopisný (situační) plán, který od c. k. náměstnictví schválen a potvrzen byl. [...] Když potpávky po místech stavebních se množily, přistoupili i majitelé dvora Volanského a Bezovky, po nich majitel vinic Reismony, baron Spens, a. j. v. ku parcelování pozemků... [...] Nyní [1871] jsou veškeré pozemky... rozprodány a větším dílem zastavěny. Od r. 1865, tedy v době 6 roků vystavěno v místech těchto 200 nových výstavných, skoro vesměs dvou a třípatrových domů, v nichž přes 6000 obyvatelů bydlí. [...] Žižkov byl výsledkem ryze české pracovitosti, české vytrvalosti, české síly, českého ducha." (Světozor 16. 6. 1871)

Usedlost Pražáčka, sídlo Stomeových.

V pondělí 30. října 1865 se do Žižkova (tehdy ještě Vinohrady) přiznal budoucí první starosta Žižkova, K. Hartig (* 4. 5. 1833). Vzal si Amálii Stomeovou, dceru pražského měšťana Josefa Stomeho a jeho manželky Marie. Ta byla dědičkou mj. jednoho z největších vinohradských statků – Pražáčky (čp. 10).

Roku 1872 bylo jasné, že Žižkov je předurčen stát se významným městem: „...nejednou veskerá stavební místa na majetcích Stomeových, Eckhardtových, Otsínkových a bar. Spensových jsou téměř z úplna odprodána, aležb že se již i parcelováním okolních pozemků počíná. [...] Žižkovu místu nyníýchs 8000 nejméně 30.000 obyvatelů čítati bude.“ (Národní listy, 4. 8. 1872). Roku 1881: „Při sčítání lidu bylo konstatováno, že v Žižkově žije ve 377 domech 21 113 obyvatel. Nárůst počtu oproti roku 1869 je ohromný – 18 713 obyvatel!“ (Národní listy, 18. 1. 1881)

NÁRODNÍ DIVADLO
A OBČANSKÁ BESEDA

Václavem Keršem, vinohradským starostou, byl věnován na stavbu Národního divadla základní kámen z vrchu Vítkova. Dal ho na vlastní náklady a na svém pozemku vylomit K. Hartig. Kámen nese nápis Žižkov a na desce text: „*Nejmájdšma strážní národa nejstarší strážce Prahy.*“ V provedení zaznělo: „*k tomuto klí zvolili jsme den, kdy občané krajiny písecké se svým kamenem do Prahy přibudou.* V pondělí 11. dne t. m. [května 1868] ke třetí hodině odpoledne shromáždíme se na úpatí Žižkova [Vítkova] na Hrabovce a odtud půjdeme společně do Karlna, kde přuvod náš k statečným občanům okolí píseckého se přidruží.“ (Národní listy 16. 5. 1868)

V pondělí 16. ledna 1870 se v hostinci U věvodů Břetislava sešlo na 50 žižkovských občanů a založili vlastenecký spolek – Občanskou besedu v Žižkově. Účelem bylo podněcování a utváření politické a živnostenské či kulturní i společenské vzdělanosti. Při té příležitosti bylo na stavbu pomníku Jana Žižky z Trocnova vybráno 10 zlatých a 40 krejcarů. Stanovy byly úředně schváleny a zahájena činnost, předsedou besedy zvolen K. Hartig.

POJMĚNOVÁNÍ ŽIŽKOV

Účty 15. září 1868 požádal K. Hartig spolu s dalšími 56 občany vinohradský obecní výbor, aby se část vinohradské obce nazývala nově Žižkov. „Včera [28. 5. 1869] měly obecní zastupitelstvo královské obce vinohradské poradu, v níž jednohlasně (tedy Češi i Němci) uzavřelo, aby se celý ten komplex domů a budov, který se nyní na vídeňské silnici až téměř k Bezovce povstává, jmenoval Žižkov k věčné slávě a památce největších hrdinů českého národa. Nové tabulky s nápisem Žižkov budou tam na vhodných místech připevněny v nejbližších dnech upraveny. Taktéž dostal stavitel a architekt p. K. Hartig od obecního úřadu obce vinohradské povolení, aby směl dáti na svůj dům v Žižkově nápis U Jana Žižky z Trocnova. Žádost za toto povolení byla předložena od obecních úřadu vinohradského c. k. pol. ředitelství v Praze, které povolení schválilo.“ (Národní listy 29. 5. 1869). Ale 25. června 1870 uvedly Národní listy ostrý výpad starosty K. Vinohrad c. Vávry proti užívání názvu Žižkov a proti vyvěšování uličních tabulí s tímto názvem: „.... usneseno, aby tabulky tyto se sejmuly a nahradily novými, na nichž nápis by leželým písmem bylo psáno, že Žižkov není celá, nýbrž jen čtvrtí (!) královské obce vinohradské.“ (Národní listy 25. 6. 1870). S tím se však pravoreční obecní úřad nesmířil.

Instalace uličních cedulí 2. - 2023. K oficiálnímu přejmenování ulice Koněvovy na Hartigovou došlo již 1. října 2023. „*Když r. 1868 dolejší část obce vinohradské vymohla š název Žižkov, dali tamější občané pp. Karla Hartig, Václav Stomé a Václav Uher na vlastní útraty ve slávném Benkeho na Smíchově hotoviti tabulky jen s českým nápisem: Obec Král. Vínohrad, část Žižkov. Tyto tabulky provedeny byly v barvách národních...*“ Tuto podobu mají pražské uliční cedule podniky. (Národní listy 22. 3. 1893)

Husův kult byl v Hartigově srdci zakořeněn velmi citelně. Dne 31. července 1869 nepochybně na Vítkově vlastním pomístku vztyčil praporev stožár. Býly prapory s červeným husitským kalichem nebo naopak černý, smuteční, měly připomínat významné národní dny: 21. 6. –popravy „českých pánů“ na Staroměstském náměstí roku 1620 – 7. 7. –upálení M. Jana Husa; 14. 7. –vítěznou bitvu na Vítkově roku 1420 a 8. 11. –prohranou bitvu na Bílé hoře roku 1620. „*Prapor ten byl 30 let dlouhý a 5 let široký kalich sám měl 18 loket délky.*“ (1 loket = asi 59 cm; Národní listy 30. 9. 1873) Ohledně této věci však byl později nucen vypovídat na policejním komisariátu v Karlíně. Ve své vypovědi navíc údajně snižoval důstojnost policie a dopustil se přý i urážek. Bylo tudíž zahájeno trestní řízení a odsouzení k 8 dnům vězení. Naopak svatováclavské procesí roku 1873 vycházely z Karlína vitala vztyčení praporu s husitským kalichem, avšak po zákroku policie musel být neprodleně stažen. Dne 4. července 1877 byl karlínskému policejnímu komisaři nařízeno, aby zabránil oslavám památky Jana Husa na Vítkově. Především policisté usilovali o to, aby prapor nemohl být vztyčen. Nepochybně proto byla odstraněna „...*šňůra, kterou se velký prapor na tamní tyči vytahuje.*“ Následně začalo vyšetřování pro antipapežskou demonstraci „...*C. k. policie dosud předvolává a vyslýchá zejména tři mladíky, o kterýchž za to má, že prý se účastnili antipapežské demonstrace žižkovské.*“ (Národní listy 5. 7. 1877) „V části tehdejší vinohradské obce v okolí Vídeňské silnice, která z podnětu K. Hartiga dostala roku 1869... název Žižkov, [...] byla potřeba pojmenovat stávající ulice a tvořící se náměstí...“ Názvy vycházely z husitské tradice a obecní národ byly přijaty a byly potřebny i souhlas obecních zastupitelstva. V odůvodnění návrhu Hartig uvedl: „*Nejsemouse ještě sto (!), abychom velikým mužům stavili velkolepé důstojné pomníky, čímž tímto způsobem památku jejich, vzbuzuje se tím uvědomění národní a šlechtí ona láska k vlasti, národu a pravdě, která z národu našeho v době husitské učinila národ hrdinů.*“ (Návrh pojmenovat Husovu třídu, Poděbradovu, Prokopovu a další. Vinohradské obecní zastupitelstvo návrh jednomyšlně schválilo ve schůzi dne 10. května 1872.

ODDĚLENÍ ŽIŽKOVA OD VINOHRAD

Dne 1. září 1874 se sice vinohradské zastupitelstvo postavilo k návrhu oddělení Žižkova zamítavě a K. Hartig spolu se 183 žižkovskými občany zaslan 28. září 1874 žádost o udržení společného celku, avšak vinohradští majitelé realit trvali na rozdělení. I když se 18. března 1875 stal Hartig posledním starostou tehdy ještě spojených Vinohrad a Žižkova, po půl roce k rozdělení došlo. Výnosem zemského výboru z 16. července 1875 byla rozdělena obec Kr. Vinohrady na Kr. Vinohrady I. (nyní Žižkov) a Kr. Vinohrady II. (nyní Vinohrady). Jako den rozdělení byl přijat 31. prosinec 1875. Ustavující schůze žižkovského zastupitelstva proběhla 22. března 1876 o 3. hodině odpolední v zasedací síni hořejších Vinohrad. „Z 80 obecních starších byla přítomna 28. Schůze zahájil nejstarší člen zastupitelstva p. Hříbek. Nejprve vykonána byla volba

OBČANSKÁ ZÁLOŽNA V ŽIŽKOVĚ ZKRACHOVALA

Bez ohledu na svízelnou finanční situaci zadalo 26. května 1876 představenstvo Občanské záložny v Žižkově stavbu záložny (čp. 100). Novostavba měla vzbudit zdání, že je vše v pořádku, ale opak se později ukázal pravdou. „*Abý stavební místo, které Občanská záložna žižkovská již po více let zakoupené má, zužitkovat, odhodlal se výbor vystavět dvoupatrový dům spolkový, v němž umístěny budou mimo záložnu též obecní úřad a Občanská beseda... Na zadání stavby, jejíž náklad na více než 200000 Kč, vypověten jest, vypsal byl veřejný konkurs, a stavba byla jednohlasným usnesením výboru zadána nejméně žadajícímu staviteli p. Karlu Hartigovi, který se zavázal, že ji doka- Havla t. r. dokončí. Nová stavba bude tvořit roh ulice Prokopovy a náměstí Prokopova. (Národní listy 4. 6. 1876). Překročené náklady 30 063 Kč však spolky značnou část záloženského jmění a v květnu 1877 záložna činnost přerušila a definitivně ukončila. 28. ledna 1878, a to včetně krachu chudinského fondu. Byl vyhlášen konkurs, ale všichni členové ředitelství stihli vše převést své podíly na manželky.*

25. května 1888 přinesl Národní listy shrnující zprávu o osudu Všeobecné záložny v Žižkově: „... dne 12. ledna 1878 prohlášen úředně náš konkurs. Hlavní příčinou tohoto úpadku [...] byl tehdejší všeobecný národohospodářský úpadek. Záložnická poskytovatelka vlastně jen malý místní obor poměrá, jaké v té době byly zavlaštěly téměř v celé monarchii. [...] Podnikalo se více, než nač slý stály. [...] Žižkov rostl se užasnou rychlostí jako by stál na půdě americké; celá řada lidí šla se podnikati stavěti a podnikavost tato rostla, čím skvělejší se ukazoval na počátku výdělek. [...] A právě tato podporování z míry vystupujícího stavebního ruchu šla se záložno osudným. [...] Všeobecný postrach, který se zmocnil převážně většiny členův záložnické, vedl a musel vésti k jejímu pádu. Passiva ústavu obnášela 193 091 zl... Z celé konkursní hodnoty záložno dostalo se věřitelům z tíží 10 proc. na jejich požadavky. Mezi tím rostly výlohy a rostl ujednaný 7 proc. úrok vkladatelům, tak že za nedlouho octl se členové záložny v solidárnímu ručení více než za 250 000 zl. [...] I sestoupilo se z bývalých 300 účastníkův záložno družstvo 67 členův, kteří jali se o vyrovnání s věřiteli vyrovnávací. [...] Ovšem trvalo téměř celých let... Však díky obtavosti a rozsažnosti členův družstva, byla práce dne 22. t. m. ukončena... Bylo družstvo mezi sebou vybralo sumu 37.318 zl 06¼ kr., kterou vyrovnalo veškeré věřitele býv. Všeobecné záložny v Žižkově do jednoho tím způsobem, že každému vyplaceno bylo nejméně 20 procent, počítaje v to sumu, kterou obdržel z konkursní podstaty. [...] Byla takto čestně ukončena jedna z nejtrapnějších episd v činnosti našich záložén s neomezeným ručením.“ (Národní listy 25. 8. 1888).

Dne 22. listopadu 1878 byl v souvislosti s krachem záložny vzat Hartig do vyšetřovací vazby a zůstal tam až do 17. prosince, proto také 26. listopadu 1878 rezignoval na starostenství. Nástupcem byl zvolen Jan Nepomuk Richter (1839–1913). Ten však úřad zastával pouze jeden den, nicméně, právě toho dne, schválilo obecní zastupitelstvo žádost o povýšení Žižkova na město: „... *usneseno [...] aby Žižkov byl vráđen do skupiny měst.* [...] Vynosem c. k. mistodržitelství z 11. prosince však bylo žižkovské zastupitelstvo rozpuštěno a do úřadu byl dosazen bývalý sekretář obce vinohradská Jan Hartl. „*V době vyšetřování bylo obecní zastupitelstvo rozpuštěno a vládní komisař v osobě děda propuštěného obecního úředníka, nepřítel Hartigova, dosazen a nové obecní volby za neslychaného nátlaku vlády provedeny, kterými nucena byla českému Žižkovu správa německá.*“ (Národní listy 5. 5. 1903). Přesto návrh žádosti o povýšení Žižkova podán byl. O Hartlově nepopulární povídání i článek v Národních listech 25. dubna 1879. Sezval žižkovské občany, aby se účastnili slavnostní bohoslužby v Olšanech, ale z 20 tisíc obyvatel dorazilo jen 23! Pak se rozhodl „vyřešit“ omezení kořalen. To řešilo zastupitelstvo již 1875, ale roku 1897 Hartl udelil výjimku svým příznivcům – Spolku pro opravy námořnictva v Žižkově. Během čtyř předcházejících let tak zaniklo šest kořalen a žádná nebyla založena. Hartlova výjimka povolila založení „špeluňky“ v domě v Harantově ulici čp. 473, a sice v domě, kde v prvním patře působil paralelní obecní škola! „*V kořalně této schází se pravidelně po celý den chlátr obouho pohlaví, která tropí nejhorší prostoprástnosti a zavádá c. k. policii stádu přičinlivců*“

starosta z co první starosta samostatné obce Žižkova zvolen zasloužilý a osvědčený národovec p. Karel Hartig od všech přítomných jednohlasně. Za jeho náměstka zvolen taktéž horlivý vlastenec p. Jos. Kutina ml. téměř jednohlasně. Do obecní rady zvoleni taktéž skoro jednohlasně pp. Josef Wolf, Jan Richter, F. L. Zeman, MUDr. Drozda, Václ. Šabás, Jos. Zelenka a Jan Pokorný. P. Karel Hartig děkoval vřelými slovy za důvěru. Přijímá významněji občanské jakožto největší zadoostičinění za úrůdky, jichž se jemu jakož i celému nynějšímu zastupitelstvu obecnímu v nehorší míře dostalo. [...] P. K. Hartig složil zároveň slib v ruste přítomného zeměpánského komisaře.“ (Národní listy 23. 3. 1876). Poté 27. dubna 1876 přijalo zastupitelstvo název Žižkov jako právoplatný a po roce ho potvrdil i ministerský výnos.

Výstavní budova bývalé záložny čp. 100. Portál budovy a hodinový stroj ve věžičce
Roku 1880 dům koupila obec a umístila tam městský úřad i některé školní třídy.

k bezetným zatýkáním. [...] Nedostali na tom, že vybíhají stáry z kořalny nevěsky, kteréd slovy i posuňú útlou mládež kazí.“ (Národní listy 11. 5. 1879). Dne 29. října 1880 zasedlo žižkovského zastupitelstva s novým, řádně zvoleným starostou Josefem Moritzem Wertmüllerem: „.... oznámil, že učinil potřebné kroky vzhledem k uskne- ní dřívějšího obecního zastupitelstva, aby podobná byla žádost za povýšení Žižkova na město.“ (Národní listy 30. 10. 1880).

„Pádem záložny pozbyl Hartig téměř úplné svého jmění a uchýlí se do zátíží na Král. Vinohrady – kdež jej stihlo jiné neštěstí – zemřel mu dcera a po dvouleté trapné nemoci i věrná choť jeho. Nyní působí horlivě ve Spolku českých majitelů na Král. Vinohradech.“ (Národní listy 5. 9. 1903).

ČERNÁ KRONIKA

aneb Hříšní lidé města žižkovského

**„Nechodte na dvorek, máme tu záchodek.“
(CIMRMAN – Posel z Liptákova)**

Předměstí Žižkov jest v ohledu policejního dozoru a opatření bezpečnostních snad místem nejzanedbanějším. Maršné voláno po policejní hlídce, která by zakročila. Je věru na čase, aby tak květuoci a záložníci města, jako je Žižkov, v ohledu bezpečnostním bylo řádně opatřeno." (Národní listy 1. 9. 1890).

„Včera stala se ve věži na Žižkově strašná vražda. Jistý krupař z Františku odebral se hned z rána se svými čtyřmi malými dětmi na Žižkov a zavedev je do staré věže podřezal jim břitvou krky, načež i sám sebe pořezal.“ (Národní listy 29. 10. 1861)

**„VARUJ SE HAZARDU, VZPOMEŇ SI NA JARDU.“
(CIMRMAN – Posel z Liptákova)**

V únoru 1877 byl policií dopaden pokoutný žižkovský lichvář, jenž dokázal podvodně vyplatit z důvěřivých žen na 3000 zl. Byl odsouzen k patnácti měsícům vězení: „Rozsudek prvního stolice byl netoliko potvrzen, naopak bylo rozhodnuto, že všech 1137 listůků navráteno býti má bezplatně stranám, které u Stenzla své movitosti zastavily. Rozsudkem ten za jisté, že potěší ubožáky žižkovské, kteří u Stenzla hledali pomoci v nejkruťší bídě.“ (Národní listy 8. 2. a 9. 11. 1877).

Do 10. dubna 1889 byli zabaveno na 800 kusů mincí (zl) vyrobených údajně v peněžnické dílně na Žižkově: „...zatčení peněžníka Valenta a Brabec byli ve společnosti s agenty, kteří falešné antimonové zlatníky dávali do oběhu. Zmínili jsme se již v čísle pondělním, jak rozeznatí možno falešný zlatník, v obecné mluvě „žičkovák“ zvaný od pravého. [...] Právý stříbrný zlatník [...] má bělejší, rázovitou barvu, kdežto žičkovák je barvy tmavě namodralé. [...] Kromě toho váží takovýto falešný zlatník o 5 gramů méně.“ (Národní listy 10. 4. 1889).

Roku 1916: „Zlodějské cikánky... 23letá Božena Klovcová ze Žižkova a její sestra 22letá Anežka Klovcová, jsou nenapravené zlodějky, které kradou všechno, na co přijdou. Proto jsou také věce v kriminále, než na svobodě.“ Kradly hlavně slepice a cukr, a to nejen na Žižkově, ale i v Braníku či v Úvalech, zkrátka po celém pražském okolí. (Národní listy 9. 2. 1917).

Praha

Výstava k 145. výročí
povýšení Žižkova na město

„Včera [13. 7. 1885] o 12. hodině noční byl žižkovským zvláštní zábvav. Hosté v hostinci v domě č. 404 U Božích bojovníků vycházeli chvílemi na ulici, při čemž se j. profesor Č., v též domě bydlící, bavil tím, že je polévav vodu. Sklepník Schránil, jenž byl též důkladně pokropen, nebyl s noční lázni touto spoukpo a podporován ostatními hosty, počal panu professořovi splpati a vyhrožovati. Vřava utišila se teprve, když strážníci přispěšili a jmena výtěžníků si zapísali.“ (Národní listy 14. 7. 1885).

PLYNÁRNA – STABENOWKA – KAPSLOVNA

Dne 28. dubna 1865 byla dokončena žižkovská plynárna, zbudovaná během necelého roku. Ředitelem se stal její projektant a bývalý ředitel plynárny v Drážďanech – Karl Friedrich August Jahn. Řídil ji až do roku 1870. Od 16. září 1867 zajišťovala pouliční osvětlení celé Prahy a od roku 1882 zásobovala plynem rovněž Kr. Vinohrady. Byla vystavěna za 750 tisíc zl. v místech dnešního Churchillova náměstí. Nárůst spotřeby plynu vedl k rozšiřování plynárny a roku 1888 nutně i k vybudování nové obecní plynárny v Holešovicích. Plynové světlo bylo totiž dvakrát levnější než elektrické. Přesto zřídilo roku 1884 Ředitelství obecních plynáren v té žižkovské malou pokusnou elektrárnu poháněnou plynovými motory. Pokusy prováděl Dr. Karel Domalíp, později se účastnil i schvalování plánů Křížkovy žižkovské elektrárny roku 1889. Provoz byl ukončen po roce 1926.

Umístění plynárny na plánu z roku 1891.

Pražská obecní plynárna. Asi 20. léta 20. stol. (reprofoto z knihy: Antl – Vlč, Křížkovka žižkovská elektrárna. Praha 2024)

František Antonín Šebor.

V roce 1868 zřídil žižkovský továrník, chemik a technolog, František Antonín Šebor (1838–1904) ve svém podniku na Žižkově výrobu čapky, kdy se surovinou staly odpadní vody ze žižkovské plynárny. Do té doby totiž odtékaly do Vltavy.

Slavná žižkovská továrna Rudolf Stabenow Metallwerke stála na úpatí Vítkova v místech dnešního divadla Ponec. V roce 1867 obklopovala její areál viníční usedlost Miranka. Strojárna se později přestěhovala do Čelákovic a koupil ji mladoboleslavský podnikatel a průkopník kinematografie František Ponec. Založil tam třetí stálý žižkovský biograf – Royal Bioskop.

„Pan R. Stabenov prováděti počíná [v květnu 1892] při tovární usedlosti č. p. 70 rozsáhlé stavby sice: rozšíření továrny na měděné zboží a jedno slévárnu a jednu válcovnu, pak staví rozsáhlý 3patrový dům činžovní, vedle něho s průčelím do ulice Husovy jednopatrové lázně vanové a konečně domek pro vrátného s jídelnami pro dělníky.“ (Národní listy 22. 5. 1892). Jedna z nejslavnějších žižkovských fabrik stála v místě dnešního divadla Ponec, na pozemku usedlosti Miranka. Strojárna, chrlící tyče, šrouby, okapy či kolena ke kamnům, se roku 1906 přestěhovala do Čelákovic. Dne 17. dubna 1909 schválilo městské zastupitelstvo zakoupení Stabenovy továrny za obnos 215 tisíc korun. Továrna měla být zbořena a na místě měla být postavena rozsáhlá tržnice. Zakrátko si však budovu pronajal F. Ponec a roku 1910 tam zřídil kino.

Poncův Royal Bioskop.

František Ponec. 1910.

KAPSLOVNA

Bývalá usedlost Parukářka, čp. 39, stála v místech ulice Pod Parukářkou 4 (u Jeseniovy) a od roku 1825 tam sídlila kapslovna *Sellier & Bellot*, největší žižkovský průmyslový závod do roku 1936, kdy byl přestěhován do Vlašimi. V kanceláři podniku prý bylo heslo: „*Za život Vám neručíme, slušný pohřeb vystrojíme.*“ Pracovalo se pouze za denního světla a dělníkům se nesměly potit ruce. Ládovny munice byly zapuštěny do bunkrů a odděleny silnou zdí. Sám Bellot se stal obětí exploze roku 1832, kdy mu roztržštěné brýle poranily a on oslepl. Objekt byl zrenovován a je zde restaurace V Kapslovně.

Kapslovna, celkový pohled.

V pátek 13. prosince 1878 došlo opět k tragickému výbuchu v Kapslovně: „*V této nalézá se dílna pro hotovení a ukládání patron. […] Při vyrábění patron zaměstnáno jest šest dělníků… V pátek večer událo se opět neštěstí. K 8. hodině večerní pracovali v dílně dělníci Linhart, J. Streichel a J. Pražák u svých stolků. Rýhovali zápalky, určené k zapálení dynamitu. […] Bud’ se nůž jednoho z dělníků při rýhování rozehrál anebo se prudčeji zaryl do dynamitu – patrona se vzňala… Rána byla strašná. Celá budova se otřásla v základech. Dělník Linhart klesl strašně zohaven mrtev k zemi… Postrach v továrně byl všeobecný a dosáhl tím většího stupně, když z rozbitých oken počaly šlehat plameny. […] Jen rychlá pomoc hasičů žižkovských zamezila většího neštěstí…“ (Národní listy 15. 12. 1878). Poté 30. března 1879 došlo k dalšímu výbuchu: „*.... dopoledne byly ve skladišti nepotřebné zápalky počítány a do beden rovnány, aby na tak zvaných židovských pecích byly ve zvláštním rozžhaveném kotli střelného prachu zbaveny a aby mohlo se potom mosaze opět k jinému účelu užití. […] Při donášení zápalek do bedny pozoroval skladník, že několik zápalek pod jeho nohama prsklo a že praskot se rozšiřuje dále. Nejspíše dno bylo děravé. Položil ihned schránku se zápalkami na zem a vyběhl s dělníkem Říbskočilem rychle ven. Téměř v patách za nimi následoval strašný výbuch…“ Z budovy skladiště zbyly jen trosky, ale ke zranění ani obětem na životech nedošlo. (Národní listy 1. 4. 1879).**

Dne 24. května 1906 proběhla valná hromada akc. spol. pro výrobu zápalek a patron (dříve Sellier & Bellot) v německém kasinu na Příkopech za předsednictví Dr. V. Schedlbauera (zastupoval nemocného rytíře Lannu). Na program přišla otázka pokle-su obchodů a zároveň češství vůči Němcům: „*.... správní rada příliš intenzivně nechává svoje německo-nacionální smýšlení českým odběratelům cítit tím, že svolává valné hromady do německého kasina.*“ Akcionář Ladislav Švestka, majitel puškařského závodu na Václavském náměstí, se vyslovil na obranu žižkovského závodu. „*Do nedávna seděl v továrně u telefonu úředník, slova českého neznalý a proto skoro každá zakázka byla popletena… Tvrdím, že správa továrny Sellier a Bellot dělá více německo-nacionální politiku, než se na výdělkový závod sluší! […] navrhuji: […] 1. Valná hromada budiž napříště svolána na půdu neutrální… 2. Veškeré výrobky… určené pro české, event. slovanské krajiny, budtež opatřeny českými nápisy…“ (Národní listy 25. 5. 1906). Po šesté hodině odpolední dne 1. června 1911 se Žižkovem rozlehl výbuch. Ten způsobilo patrně samovznícení třaskavin v žižkovské kapslovně. Byly zcela zničeny 4 domy v areálu, avšak ke zraněním nedošlo. Zasahovali žižkovští hasiči a policisté. (Národní listy 2. 6. 1911).*

„Dne 28. června 1904 došlo v žižkovské továrně Sellier & Bellot při cládní prachem naplněných patron k výbuchu. Zranění byli dělníci František Rezníček a Ludvík Lorenc. Místní hasiči je nechali ambulantním vozem převézt do vinohradské okresní nemocnice. Byli zachráněni a škoda na majetku minimální.“ (Národní listy 29. 6. 1904).

Poslední zbytky Kapslovny v roce 2000.

Torzo Kapslovny v roce 1991.

na měm skrovném jmění a zneužívali mého dobrého srdce a proto musila jsem se pomstít. […] K vykonání své pomsty vyhlédla si 23letého nemanželského syna Hoškové, Josefa Kafku… Již před delší dobou Deylová zaopatřila si nějakou žíravou tekutinu, nejspíše kyselinu sírovou… vstoupila Deylová do pokoje, v němž Kafka po obědě na pohovce spal. Deylová přistoupila obezřetně ku pohovce, vychrstla žíravinu Kafkovi do obličeje… Sousedé sběhli se k němu a do toho okamžiku žíravina již příšerný svůj úkol… chvátila jini do bytu vdovy Deylové… V úmyslu sebevražděném Kateřina Deylová ostrým kuchyňským nožem podřízla si krk až do polovice, takže velikou tou ranou uniklo ihned množství krve a smrt za nedlouhou musila nastati.“ (Národní listy 2. 8. 1897). Deylová zemřela, avšak Kafka přeci jen přežil a byl dopraven do Všeobecné nemocnice, byť ve velmi těžkém stavu.

V žižkovském domě čp. 647: „*.... bydlela žena, která byla provádána za listonoše, ale zahorela láskou k policistovi. Jaká to slast, mít policajta! […] policista včera večer [8. 6. 1909] dal stěhovatí listonošovou z jejího bytu do svého…, v tom se objevil listonoš. Zuřil a láleřil. Ze všech ulic zvědavci se sbíhali… Listonoš v první ráži dal nábytek s vozu skládat, ale potom si to rozmyslil…“ Nechal vůz odjet se slovy: „*....aby policista co nejdříve poznal, co si to vlastně oblíbil.*“ (Národní listy 9. 6. 1909).*

ČERNÁ KRONIKA aneb Hříšní lidé města žižkovského

„*Usneseno žádati policejní ředitelství, aby i nadále policejním komisařstvím v Žižkově vybírán byl za převoz opilých poplatek 20 Kč a mimo to žádati o povolení vybírání poplatku 20 Kč od toho živnostníka, kde se dotyčný opil.*“ (Archiv hl. m. Prahy. Zápis měst. rady 1921).

„CHLAST – SLAST“ (CIMRMAN – Posel z Liptákova)

„*Rozmanité příběhy a události. Na Kostnickém náměstí předvířem [24. srpna 1901] dopoledne na dlažbu ulehl 57letý dělník Václav Rezek, který si toho dne pořídil důkladnou opičku. Dlouho na nepohodlném tom loži neodpočíval, neboť přišel policista… Ze spánku vyrušený rozlítl se zběsile a udeřil mocné strážce bezpečnosti pěstí do obličeje… bylo zapotřebí povolati sesílenou hlídku, která výtržníka naložila do košatinky a dala odvésti do separece. Ani tam nenastal klid a proto nařízeno, aby Rezkovi dána byla svěrací kazajka. Při tom ještě jednou hněvem vybuchl, kousnuv policistu do palce levé ruky. Pak byl svázná a ponechán na pryčně, aby se z nebezpečné opičky vyspal.*“ (Národní listy 26. 8. 1901).

Praha

Výstava k 145. výročí povýšení Žižkova na město

Radniční interiér: schodiště a zasedací sál. (politický a školní okres...)

Dne 14. (?) června 1901 byla v Praze císařem přijata deputace města Žižkova: „*.... odevzdala císaři pamětní spis ve skvostných deskách vázaný a obsahující žádosti: za další subvenci na stavbu kostela žižkovského, za zřízení českého gymnasia a státní průmyslové školy v Žižkově. [...] K dotazu panovníka, mnoho-li je zapotřebí na dostavění kostela, odpověděl starosta pan Žďárský, že dostačilo by okrouhle as 60–70.000 korun. V dalším průběhu slyšení panovník podivil se velikému vzrůstu města a slíbil, že přihlížeti bude k tomu, aby gymnasium v Žižkově stalo se skutkem.“* (Národní listy 21. 5. , 12. a 15. 6. 1901). V souvislosti s návštěvou císaře v roce 1901 byl opět ozdoben Vítkov, avšak 5. července 1901 došlo k nešťastnému zničení právě budované „sochy“ Jana Žižky na Vítkově. „Byla 24 metrů vysoká a 8 metrů široká. Základem byla dřevěná konstrukce a malbu na plátně provedl malíř Holzer. [...] Nastala prudká bouře. [...] Zdálo se, jako by se mračna snížila tak, že se dotýkala přílby sochy Žižkovy. [...] V tom však již intenzivně se zablesklo, hrom zaburácel, smršť objala sochu Jana Žižky a už se celá dřevěná konstrukce, zhroutená, sřítila se závratně výše na zemi. Blesk způsobil mírné omráčení dělníků a když se vzpamatovali, spatřili trosky obrovské sochy...“ (Národní listy 6. 7. 1901).

Dne 24. dubna 1907 odpoledne navštívil císař a král František Josef pocitl návštěvou i Žižkov. „*....před lidovými lázněmi žižkovskými soustředila se hlavní výzdoba města. [...] Na slavnostním prostranství před vchody plynárny a Rajské zahrady očekávala příjezd panovníkův městská rada žižkovská... přistoupil k povelu městský starosta pan Gustav Žák a uvítal panovníka... Když přiblížil se povoz panovníkův k městské radnici, zazněly fanfáry, jež přednesli 4 heroldové, oblečení v středověký kraj, stojící na balkoně radnice. Na Prokopově náměstí, kdež stál městský hasičský sbor v plné výzbroji s veškerými rekvizitami, byl panovník uvítán zvucným trubením... V městských lázních vyslovil panovník vícekrát pochvalu nad jich zařízením...* (Národní listy 25. a 26. 4. 1907).

Pomník Karla Havlíčka Borovského od Josefa Strachovského byl odhalen 16. května 1911. Ulit je z bronzu v závodě Václava Maška v Karlíně. Piedestal z čerčanské žuly dodala místní firma Škarka a Burda. Je 3 metry vysoký podle návrhu arch. Pikla. Podstavec nese heslo „*Přislibujte si mně, vyhrožujte si mně, přece zrádcem nebudu. [...] Pomník umístěn jest dle návrhu pana vl. r. J. Stibrala uprostřed sadů na náměstí Havlíčkově před radnicí a působí mohutným dojmem. Základy provedl architekt a stavitel Richard Říha. “*Starosta Žák prohlásil: „*Odhaltuji pomník Karla Havlíčka Borovského, odevzdávám jej do přízně české veřejnosti, zvláště pak do přízně a ochrany svých spoluobčanů. Náměstí... které nazývá se náměstí Basilejským, slouží bude od dnešního dne náměstím Havlíkovým.“* (Národní listy 17. 5. a 8. 6. 1911). Rovněž byl poctěn Havlíkův hrob na Olšanech. Účast diváků byla hojná.

Socha K. H. Borovského, v pozadí radnice. Hist. pohlednice. Po r. 1911.

„Zvláště pak mým milým Čechům...“ (**CIMRMAN** – Jára Cimrman ležící, spící) Na podzim se Žižkov připravoval také na návštěvu císaře Františka Josefa ke dni 28. září 1891. Na temeni Vítkova byl vztýčen „*obrovský transparent 21 metrů vysoký a 8 metrů široký, zobrazující svatováclavskou korunu s hávem korunovačním, na němž staví se obrovské písmeny F. J. I. [František Josef I.] Tento významný transparent bude po všechny dny pobytu císařova elektricky osvětlován. Městská radnice se bohatě vyzdobí barvami národními... U hlavních brány na počátku Karlovy třídy uvítá J. V. císaře a krále starosta města v čele rady městské... Starosta požádá J. V., aby na věčnou paměť převzácné návštěvy zapsati se ráčil do pamětní knihy, jakož aby s balkonu radnice popatřiti ráčil na shromážděné žactvo v počtu 7000 na Basilejském náměstí, na němž zbudován bude katolický kostel. [...] Na Prokopově náměstí hasičský sbor... Císaři vstříc hlaloří vítání děti... [...] V polokruhu roztomilá garnitura několika družiček, z jichž středu malá dceruška pana starosty, tuším Emilka, vystupuje a vítá císaře... Podává císaři ku konci řeči kytiči, již tento s úsměvem bere. Odevzdává ji místodržiteli a děkuje roztomilé řečnicki...“* (Národní listy 27. a 29. 9. 1891). V souvislosti s návštěvou císaře roku 1901 „*vyňikal nádherně ozářený vrch Žižkov, jehož světelné arrangement bylo nadmíru zdařilé, takže červený obraz tento, jaký uchystali jeho tvůrci, každého upoutal. Napřed byla tato kytiče [...] úplně bílá jako brilliant, potom červená, na konec pak po desáté hodině večerní, zbytek žižkovské tvrze obklopen byl kolkolem září pestrobarevných bengálských ohňů. Doufáme, že splní se, co se očekává a že při slavnosti sokolské na vrchu postavené soše Žižkově bude poskytnut neméně zářivý relief.“* (Národní listy 18. 6. 1901).

Uvítání císaře.

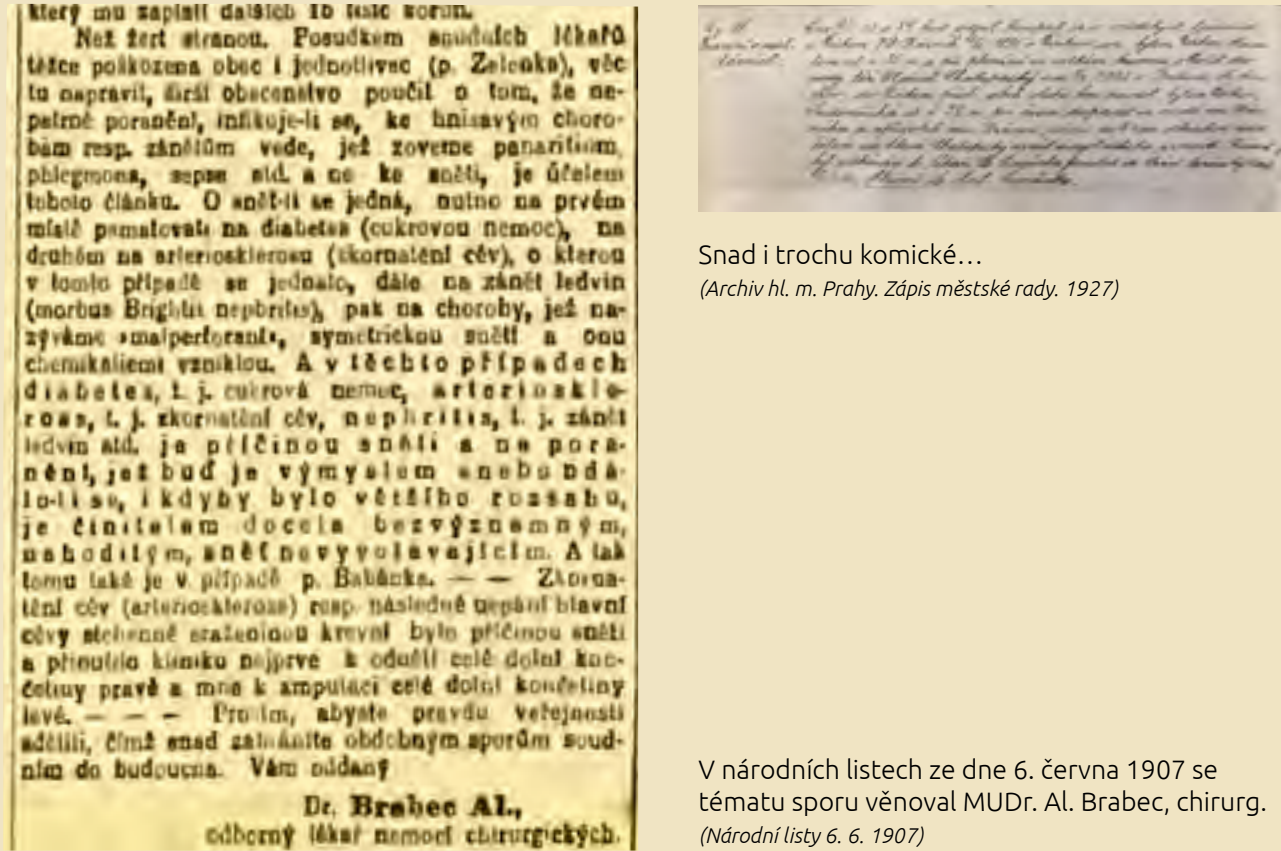

E. Čihák, starosta Gustav Žák. (1852–1933). (převzata z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

Zdravotnictví. V roce 1890 držela zdravotnický dozor nad Žižkovany zdravotní komise. Pro její potřeby byla čtvrt rozdělena na pět obvodů, v nichž služby vykonávali městští lékaři. Spolu s nimi tu působil 13 praktiků, dva zubáři, jeden ušní specialista a 65 porodních babiček. Několik malých špitálů zřizovala obec také s podporou soukromníků a izolovala v nich zejména infekční pacienty. Jedna z budov měla adresu Olšany 5 a stála na západní straně vrchu sv. Kříže. Byť byla roku 1860 přestavěna na záměček barona Neuperka, už o šest let později sloužila během choleryové epidemie jako špitál. V květnu 1901 zřídil Žižkov vlastní zdravotnický záchranný sbor. Ředitelem byl Boh. Říha, inspektorem MUDr. F. Kotýnek a správcem lékárník Schreiber. „*K vykonávání služby záchranné jest ustanoveno 10 členů hasičského sboru, jehož velitelem je p. [Karel] Gause.“* (Národní listy 7. 5. 1901). Hasiči vycvičení k poskytování první pomoci sídlili v Obecním dvoře v Chelčíckého ulici a dům zároveň sloužil k izolaci infekčně nemocných a jako dezinfekční stanice. U jednotky působil lékař a deset zřízenců. K dispozici měli ambulanci vůz. Na začátku 20. století také stála na konci dnešní Roháčovy ulice tzv. Olšanská nemocnice. V *Schematismu města Žižkova* z roku 1907 je evidována jako infekční nemocnice pod čp. 121, majetek obce žižkovské. Lokalizována je: „*vpravo od vídeňské silnice, na cestě Malešické, směrem k Židovským pečím*“. Badatel Miroslav Čvančara ji lokalizoval doprostřed zovovky Roháčovy ulice mezi dnešní domy čp. 1193/78 a 1525/80 na straně jižní a domy čp. 1502/97 a 1610/99 na straně severní. Budova překážela další výstavbě, a tak byla zbořena. Jako první velké špitál sloužila v historii obyvatelům Žižkova a Vinohrad dnešní Fakultní nemocnice Královské Vinohrady. Za vznikem ústavu 11. května 1902 stál především nárůst počtu obyvatel Žižkova i Kr. Vinohrad, a tudíž stoupající nároky na zdravotní péči. Roku 1903 získala nemocnice zákonem č. 129 oficiální název Všeobecná veřejná nemocnice císaře a krále Františka Josefa I., okresu Vinohradského a Žižkovského a roku 1905 začala přijímat pacienty i z jiných okresů. Žižkovské okresní zastupitelstvo jednalo 18. listopadu 1907 mj. o stavbě a společném financování stavby nového infekčního pavilonu ve vinohradské nemocnici (příslušná i pro Žižkov). Starý již nedostačoval. Návrh byl jednomyslně schválen. (Národní listy 19. 11. 1907). V roce 1910 vznikl infekční pavilon a kapacita dnešní FN Královské Vinohrady vrostla na 328 lůžek. Rozvoj areálu ale zastavila první světová válka, kdy nemocnice sloužila hlavně zraněným z fronty.

Nemocnice sv. Kříže. Dům v Kubelíkové ulici č. 16 na Žižkově byl postaven mezi lety 1921 a 1925. Všeobecně prospěšné stavební družstvo Záchrana z něj udělalo svobodárnu a noclehárnu pro potřebné ženy. Významná a vzdělaná sociální pedagožka Marie Záhořová-Němcová, jež řídila od své matky vedení spolku Záchrana, budovu nazvala Ženským domem Charlotty G. Masarykové.

Žižkovské lázně. Dne 27. března 1901 se zastupitelé sešli k jednání a pan Říha „*dále doporučoval... zřízení lázní a pravit: Město Žižkov, čítající 60.000 obyvatelů, nemá dosud žádných lázní, ani sprchových ani parních. Z příčin zdravotních a veřejných jest nutno k tomu přihlížeti, aby Žižkov i v tomto ohledu byl zdokonalován a pobyt ve městě usnadňován.“* (Národní listy 28. 3. 1901). Dne 18. února 1902 vypsal městská rada konkurs na provedení stavby a roku 1903 vznikly v Husitské ulici čp. 1050 největší a nejmodernější lázně v Praze a okolí: „*Městské lázně v Žižkově v Husově třídě budou dnes dopoledne [16. října 1903] odevzdány svému účelu.*“ (Národní listy 16. 10. 1903). V přízemí byl bazén pro 60 osob, parní lázeň a masážní místnosti. V prvním patře pak pro vyšší společenskou třídu vybudovány 2 menší bazény, salonek, parní lázeň a inhalační místnost. Druhé patro pak zaplnilo 17 van. Vše bylo osvětleno elektricky, běžela ventilace a voda procházela filtrací. Lázně navštívilo do konce prosince 1903 celkem 16430 osob a roku 1909 dokonce na 120 tisíc lidí. (Národní listy 22. 1. 1903). Kuriozní případ nastal roku 1907: „*Václav Babánek, bývalý strojník, žaluje obec žižkovskou, jako majitelku lázní v Žižkově, na zaplacení 22.567 K 84 h a placení doživotního důchodu ročních 2500 K z toho důvodu, že... vrchní lázeňský Jindřich Zelenka tak neopatrně mu vyřezával [zarostlý] nehet u palce pravé nohy, že mu způsobil zranění, které mělo za následek odnětí nohy... obec žižkovská přistoupila na smír a vyplatila p. Babánkovi 15.000 K...“* (Národní listy 6. 6. 1907). Zda byla příčinou amputace nohy stařecká sněť či zárok lázeňského se spolehlivě prokázat nepodařilo.

Snad i trochu komické...

(Archiv hl. m. Prahy. Zápis městské rady. 1927)

V národních listech ze dne 6. června 1907 se tématu sporu věnoval MUDr. Al. Brabec, chirurg. (Národní listy 6. 6. 1907)

Česko-německé spory na vlasteneckém Žižkově. Národní listy 3. července 1900: „*Zde se německy nemluví! Jak povědomo, založila obec žižkovská vlastním nákladem, tedy z peněz svého poplatnictva, na památném vrchu Žižkově rozsáhlé sady... V poslední době pozorovalo občanstvo žižkovské, že do těchto sadů přicházejí lidé, kteří sice nejsou Němci, avšak ostenativně po německu hovoří, tak že cizinec, který nahodile do žižkovských sadů zavítá, domnívá se, že je Žižkov město národnostně smíšené. [...] Aby zabráněno bylo úmyslnosti, kterou právem možno nazvatí provokací, dal městský úřad žižkovský vyvěsiti v sadech na 40 místech červeno-bílé štítky s nápisem: Zde se německy nemluví!...“* Odezva z Vidně přišla rychle. Nařízeno bylo do 24 hodin tabulky odstranit, avšak starosta Žďárský se rozhodl podat odvolání k místodržiteli. V Žižkově ostatně žilo 1 procento Němců. Ačkoli starosta města příkazu neuposlechl, tabulky přes noc zmizely: „*Právě se dovídáme od trhovců na Žižkově náměstí, že před 4. hod. ranní ze Žižkova náměstí přešlo přes koleje české severní dráhy 8 strážníků s inspektořem a 2 tajní zřízenci a stoupali do sadů na vrchu Žižkově, aby tam provedli moci, co starosta města [Žďárský] dobrovolně vykonati odepřel.“* (Národní listy 3. a 5. 7. 1900). Město Žižkov podalo na jaře 1903 protest proti jmenování německého c. k. okresního soudce: „*.... žádáme c. k. ministerstvo spravedlnosti račiz přednostou c. k. okresního soudu v Žižkově jmenovati úředníka české národnosti a česky znalého, jak k tomu město Žižkov jako město ryze české má právo...“* Podepsán starosta Žďárský. (Národní listy 26. 3. 1903).

Václav Stome (1841–1904) a jeho pozvání do zahradního hostince na Ohradu.

Hasiči. Dne 8. května 1891 se Žižkovem prohnala velká voda: „*....5 lidských životů nalezalo se v nebezpečí smrti utonutím – na Žižkově! Dvě věžeňské separace nalezají se v podzemí, v domě, v němž jest okresní soud. [...] V okamžení, dříve ještě než se kdo nadíti mohl, valily se náměstích Prokopovým proudy vody [...] a záhy [voda] zatopila všechny sklepy jakož i zmíněné separace. [...] Okresní soudce pan Kerber ještě s jinými chtěl započíti se zachraňovacími pracemi, kol do kola však na ulicích nebylo ani živé duše k spatření. Tu konečně vyskytli se lidé ze sousedních domů, kteří zaslechli zoufalé volání ve vězení topících se a po prsa ve vodě stojíce, vyráželi dveře... Byl již nejvyšší čas neboť v několika okamžicích sahala voda až ke stropu.“* Největší škody utrpěly Olšany. Během chvíle v nich byly zatopeny všechny sklepy a voda se dostala i do kostela sv. Rocha. Do Olšanského dvora, kde sídlila hasičská stanice, rovněž natekla voda a dosáhla výše 1,5 metru. Hasiči zasahovali se čtyřmi stříkačkami a čerpali vodu ze sklepů a bytů až pozdě do noci. (Národní listy 9. 5. 1891).

V červnu 1891 požádala žižkovská obec o připojení požárního telegrafu na budové plynárny. Měl být napojen přímo na ústřední hasičskou stanici v Praze. Tím by byla přes Prahu propojena i další pražská předměstí. (Národní listy 28. 6. 1891). V září 1895 byla na zasedání městské rady schválena mj. „*koupě parní stříkačky se všemi potřebami pro městský hasičský sbor za 4500 zl. a provedena s ní zkouška u rybníka olšanského. [...] Místo zvěrolékaře městského zadáno panu Janu Bílému, který úřad ten od 1. září zastává... schváleno zřízení samostatného okresního zastupitelstva v Žižkově.“* (Národní listy 29. 9. 1895).

Hasební a zachraňovací práce Městského sboru hasičského v Žižkově, 1915. Nástup hasičů na nádvoří zbrojnice v Chelčíckého ulici. Cvičení se žebříky a záchranné práce, skoky do záchranné plachty, použití výsuvného žebříku. (převzata z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

„Pohřeb pana Václava Stoma, statkáře a někdejšího velitele hasičského sboru v Žižkově, zakladatele o prvního starosty župy hasičské Žižka“, konal se za značné účasti příbuzných a přátel ve středu 13. července [1904] v chrámu sv. Štěpána [na Novém Městě]. Průvod zahájen sbory hasičskými... Za rakvi, kterou provádějí četní členové Sokola pražského s rapíry, šli členové rodiny a příbuzní, dále okresní a městské zastupitelstvo se starostou Žižkova... S radnice žižkovské vlál černý prapor, oznamující, že zemřel jeden z těch starých, bodrých statešů žižkovských. Zesnulý pohřben byl v rodninné hrobce na hřbitově olšanském.“ (Národní listy 16. 7. 1904)

Praha

Výstava k 145. výročí

povýšení Žižkova na město

Městské instituce. „*Do října r. 1884 patřil Žižkov k okresnímu hejtmanství Karlínské-mu; téhož roku zřízeno bylo c. k. okresní hejtmanství na Vinohradech a Žižkov byl k němu přidělen.*“ (Politický a školní okres, s. 152). „Dne 2. října 1898 zahájilo činnost zdejší c. k. okr. hejtmanství, nově zřízené. Prvým c. k. okr. hejtmanem stal se p. Josef Smutný…“ (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa). Městská rada na Žižkově podala koncem roku 1886 žádost ministerstvu spravedlnosti ohledně zřízení vlastního okresního soudu a berního úřadu. Soud měl sídlit v Cimburkově ulici ve dvoupatrové budově. Ministerstvo předalo žádost k vyřízení zemskému soudu. (*Národní listy* 30. 12. 1886). Na 29. prosince 1898 bylo naplánováno zasedání městského zastupitelstva žižkovské-ho. Bylo mj. konstatováno, že je čím dále naléhavější potřeba zřídit vlastní okresní zastupitelstvo žižkovské, a to zejména v době po roce 1889, kdy Žižkov získal právo okresního soudu. Jedním z hlavních argumentů byla velikost a lidnatost 2. největší-ho města v českém království. (*Národní listy* 29. 12. a 17. 8. 1898).

Od roku 1890 byl Žižkov sídlem c. k. okresního soudu a berního úřadu. „*Dne 1. máje 1890 oddělen byl soudní okres Žižkovský [od Král. Vinohradského…], pro nějž zřízen byl c. k. okresní soud i c. k. berní úřad na Žižkově.*“ (Politický a školní okres…).

„*Městské zastupitelstvo na Žižkově konalo včera [17. 12. 1900] odpoledne schůzi za předsednictví starosty p. Edv. Žďárského. Týž sdělil, že dle doslechu má se dostati na pořad jednání sněmu král. českého návrh na rozdělení okresu vinohradského na dva zastupitelské okresy, žižkovský a vinohradský. Starosta pravil, že se v té záležitosti odebral k panu dru. Heroldovi, kterýž mu potvrdil, že předloha byla již rozdána členům komise pro obecní a okresní záležitosti. Starosta doporučuje, aby se k nejvyššímu maršálkovi odebrala dvoučlenná deputace a přednesla mu žádost, aby návrh na rozdělení okresu dostal se na jednací pořad sezení sněmu ještě v tomto období. K návrhu p. Bur-sika mají se k nevj. maršálkovi odebrati starosta p. Žďarský a náměstek p. Žák.*“ (Národ-ní listy 18. 12. 1900). Od roku 1901 byl Žižkov sídlem okresního zastupitelstva pro žižkovský okres. Vyjma běžné agendy byla na vědomí vzata zpráva, že obec v roce 1894 zaměstnává na své náklady 47 metařů, 6 kočích a závozníků pro odvoz odpad-ků. Vynášení popela a čištění stok obstarává 12 dělníků, v elektrárně pracuje celkem 21 lidí. Obec zaměstnává i další profese, celkem dle výplatní listiny 93 pracovníků. (*Národní listy* 26. 8. 1894). Dne 1. září 1910 byl v Poděbradově třídě otevřen nový poštovní úřad s označením Žižkov 4. (*Národní listy* 29. 8. 1910).

Sady, restaurace. V roce 1893 byly na Vítkově dokončeny veřejné sady a při té příle-žitosti byl tamtéž otevřen i obecní dům s hostincem a zahradou pro dva tisíce hostů. V roce 1903 vznikl také zasklený můstek, umožňující návštěvníkům lázni strávit od-počinek po koupeli příjemným posezením.

Dětské hřiště ve vítkovských sadech. 1920.

V srpnu 1895 přinesly Národní listy potěšující zprávu. „*S pýchou poukazuje Pražan na svůj Petřín, na Letnou a konečně na zalesněný a v úhledný park proměněný vrch Žižkov. […] Vyjma Petřína neznáme v Praze místa, odkud by se celé město tak imposantně a půvabně oku jevílo.*“ Problém však nastával v přístupnosti sadů pouze 3 dny v týd-nu. „… *Jak jsme se při osobní návštěvě přesvědčili, vstupné toto se více nevybírá. Máme však za to, že by každý milerád složil raději nepatrný nějaký poplatek, ve prospěch třeba zmíněného strážce, jen kdyby mohl i všední dny Žižkov navštěvovati…*“ (Národní listy 16. 8. 1895). „*Na zakoupení rostlin a keřů na vrch Vítkov vydána další částka 200 zl. a ustanoveno, že se sady… ponechávají pro veřejnost pouze v neděli a svátky, pak ve středu a v sobotu odpoledne. – Na vědomí vzato, že spotřeba vody říčné v roce 1896 byla 1,051,975 m³… objednaný žulový kámen na vydláždění Prokopovy třídy se dová-ží a že bude lze po májové slavnosti přikročiti ku dlažbě.*“ (Národní listy 23. 5. 1897). V létě 1898, po deseti letech úprav a díky především architektu Františku Thomaye-rovi, byly vítkovské sady předány v dokonalém stavu veřejnosti. Tehdy také vypukl na Vítkově požár a zanedlouho poté 16. července se tamtéž vzňala suchá tráva od jiskry projíždějící lokomotivy. Nedošlo ke zranění ani k větším škodám. Zasahovali jak místní obyvatelé, tak i městští hasiči. (*Národní listy* 14. a 17. 7. 1898).

Polohopisný plán mj. s rozdělením lékařských obvodů. 1912.

TOVÁRNY a firmy

Požár továrny na výrobu mazadel a smůly pivovarské na Žižkově, v Poděbradově třídě č. 9, včera po poledni lehl popelem. Zpráva o požáru rozšířila se záhy po Praze. Většity ho ohromné mraky dýmu, vznášejícího se do výše a do značné dálky zastu-píjce oblohu na západní straně. Zejména z Hyberbaské ulice od státního nádraží naskyloval se na řádění rozpoutaného živla neuvěřejí pohled. Z tohoto místa zdalo se, jakoby vrch Žižkov proměnil se v sopku, z které chloupy do obzoru husté mraky dýmu, který s (časnou rychlostí vznášel se do výše a světlomodré bílanky zahaloval sedým závojem. Řidký tento zjev sledován byl velikými záslupy obecními. Vzbudil-li požár továrny, který ve skladištích nalezal bojné po-travy, pozornost v Praze, byla zvědavost na Žižkově tím větší. Prokopovou třídou k Ohradě putovalo ohromné množství obecních. Nedorážili ho ani pronikavý zápach, šířící se široko daleko a hořelící slzka. Podívání na hořící závod bylo velkolepé,

Žižkovská plynárna vyrobila v letech 1883 a 1884 celkem 7 924 261 krychlových met-rů plynu, to jest nejvíce v Praze a předměstích. (*Národní listy* 20. 7. 1884). Roku 1905 nastoupil do funkce ředitele obecních pražských plynáren (Žižkov, Smíchov, Holešo-vice) Ing. Rudolf Bašta a zůstal jím až do roku 1922. V roce 1912 se stal přednostou Pražské obecní plynárny na Žižkově Ing. Josef Jarolím.

Žižkovská plynárna. Poč. 20. stol. (reprodukt z knihy: Antl – Vík, Křížkova žižkovská elektrárna. Praha 2024)

Klimeš & Schustler. Dne 21. října 1899 lehl popelem závod firmy Klimeš a Schustler v Poděbradově ulici č. 9, továrna na výrobu mazadel a smůly pivovarské na Žižkově. „*Podívaná byla krutě velkolepá. Závod byl ve všech hodinách obrácen v popel. Dle vy-pravování osob vyšetřovániím požáru se zabývajících, vznikl oheň ve varně. Tam včera v poledních hodinách dělník Bažata varil násadu na mazadlo v kotli, nalézajícím se v odděleném domku na nádvoří závodu na východní straně. Vyslovuje se domněnka, že Bažata od kotle se vzdálil a že v jeho nepřítomnosti mazadlo v kotli přeteklo a vzňalo se. […] Bažata naproti této domněnce prohlašuje, že u kotle neustále prodléval, ale že rozšíření plamenů nemohl nikterak zabrániti. […] Vzhledem k rychlosti šíření plamenů přijely i další hasičské sbory z okolí, dokonce z Proseka. Vrchní velení sborům převzal pan Karel Gause. Hasičům se požár podařilo zlikvidovat až později odpoledne. Škoda byla odhadnuta na až 30 tisíc zl. Několik občanů s kancelistou p. Čermákem, ačkoliv veškeré budovy závodu byly dýmem naplněny, přece odvážilo se dovnitř a vynesli želez-nou pokladnu, ve které bylo asi 800 zl., dále obchodní knihy, účty apod. Dále zachránili několik kusů nábytku domovníka Vimmra. V nádvoří závodu leželo 13 sudů různých druhů olejů, které byly vyvaleny na bezpečné místo u žižkovské nemocnice. Kromě těch-to předmětů nic jiného z celého závodu nebylo zachráněno. Vše ostatní bylo požárem zničeno. […] Škoda, již majitelé závodu utrpěli, páčí se na 25 až 30 tisíc zlatých. Žár, z hořících budov vycházející, byl tak intenzivní, že velmi záhy přepáleno bylo 14 drá-tů telefonického a telegrafického vedení a požárního automatu. Sloupy vedení tohoto jsou tak opálené, že bude nutno novými je nahraditi. Stalo se ovšem ještě odpoledne opatření, aby obě vedení byla znovuzřížena. K udržení pořádku dostavila se požární ho-tovost pluku zákopníků.*“ (Národní listy 22. 10. 1899, volněji převyprávěno).

Požár firmy Klimeš a Schustler. Historická dopisnice.

Dopoledne 6. prosince 1900 se nad Prahou a okolím strhla vichřice a na Žižkově: „*Největší spousta s nejvážnějšími následky způsobila vichřice v továrně na oleje firmy Šustler a Klimeš čis. 975 na Žižkově. Továrna této firmy nalézala se dříve naproti Ohra-dě na Žižkově, kde požárem byla zničena. Firma vystavěla pak nový závod dále od měs-ta, skoro u samých hranic vysočansko-žižkovských… Před 2. hod. odpol. v nádvoří této továrny dva dělníci a sice Karel Šrajgr a Josef Kaplan nakládali malé bedničky pod koz-lik nákladního vozu. Pojednou rozlehl se nádvořím praskot… Půl střechy, nalézající se na skladišti pro oleje a kryté lepenkou, 20 metrů dlouhé a 7 metrů široké, bylo vichrem vyvzdviženo… Koči Jan Řejha, 39letý vdovec, do Čakova u Benešova příslušný, který se ubíral ke svému povozu, byl střechem zasažen, povelan a úplně přikryt. […] Na pokřik příchvatili četní dělníci, kteří Řejhu vynesli. Byl již mrtev.*“ (Národní listy 7. 12. 1900).

Schimmel & Comp. Po zaniklé firmě v Husitské ulici zůstal jen cihlový osmiboký komín. Ještě před rokem 2017 měl válcovou nástavbu, ale stále měří 21,4 metru. Býval součástí továrny na éterické oleje (zal. 1893). Ta vznikla už roku 1830 v Lipsku a pak r. 1893 vznikly i plány na postavení další továrny na Žižkově. Autorem návrhu stav-by byl Josef Blecha. Továrna s činžovním domem a komínem v Husitské byla několikrát dostavová-na. Jejím prvním ředitelem byl Wilhelm Weizsa-ecker. Původnímu účelu sloužila přes 30 let, ale od roku 1930 zde začal fungovat Galvanotechnic-ký závod – Václav Janda, a po roce 1935 tentýž provoz, ale pod firmou Engelbert Schott – chro-mování, niklování a pomědování. Ten přešel po znárodnění pod Kovodělný podnik hl. m. Prahy. Nyní je výrobní objekt bez využití.

Komín firmy Schimmel & Comp. Husitská č. 55.

Firma Husník a Häusler ze Žižkova rozšiřovala od roku 1868 do světa mj. vynález světlotisku z dílny malíře Jakuba Husníka; kolem roku 1900 se nastěhovala do novo-stavby v Husinecké ulici. Tento druh tiskové techniky, stejně jako později vodotisk, přinesl Husníkovi slávu i peníze. Firma sloužila potřebám polygrafické výroby až do roku 1936. Dnes její areál využívá Pozemkový fond ČR – Husinecká 1024/11a.

Červinka – Rolety – Žižkov. Na konci Bořijovyj ulice č. 88 sídlí firma založená roku 1898 a od počátku se specializující na výrobu rolet, markýz a zámečnických kování. I když obchod byl po válce znárodněn, v roce 1991 ho získali zpět dědicové zaklada-telů a ti ve výrobě pokračují podnes.

Ozdobná zámečnická kování.

Řád Bílého lva. 1922.

Řád Bílého lva. 2025.

Řád Bílého lva. 2025.

Karnet a Kyselý. V Husově ulici 48 měla sídlo firma Karnet a Kyselý, sportovní trofe-je a odznaky. A nejen to, roku 1918 vyhrála soutěž o podobu státního vyznamenání nové republiky – Řád Bílého lva. Pod návrhem je podepsán spolumajitel firmy a rytec Rudolf Karnet. Řád byl založen nařízením vlády 7. prosince 1922.

Drobné řemeslnické provozovny. Ve dvoře domu č. 17 v Bořijovjé ulici stojí objekt výroby tzv. amerických stáložárnych kamen Jiří Štíbr a slévárny. Připomíná ji deska se jmény zaměstnanců umučených za nacistické okupace. V č. 27 sídlila kolem roku 1910 firma Prager Azbestwerke. Jejím pořílníkem byl otec spisovatele Franze Kafky Heřman. Starost o obchod svěřil synovi, ale výroba tu brzy skončila a Franz se mohl naplno věnovat psaní. Dále to byly např. kotlárna Andrlík a Hueber v Jeseniově ulici, výrobní prostory na Vápence, dílna na pancéřové pokladny v Táborské a mnoho dalších. Drobné řemeslnické dílny, obchůdky a provozovny vznikaly hlavně v sute-rénech, sklepích či dvorech domů, ale i v bytech. Podle knihy *Město Žižkov* autorů Adolfa Srby a Josefa Houby z roku 1910 bylo v té době registrováno 8 žižkovských bednářství, 3 čistíci stok, 59 holičů a vlásenkářů, 4 kamnáři, 2 klempíři, 9 hodinářů, 8 kovářů a podkovářů. Krejčích dámských bylo 75, pánských 190, obuvníků 200, k tomu 3 pohřební ústavy a mnoho představitelů dalších profesí.

Malé provozovny ve filmu podle Karla Poláčka: Muž v offsidu, 1934. Žižkovský krejčí se synem v podání herců Jindřicha Plachty a Emany Fialy.

Leták firmy Andrlík a Hueber. (soukromá sbírka Pavla Trojan)

REDUA byla čokoládovna v dnešní Hartigově ulici č. 3 poblíž Tachovského náměstí, jejíž název je zkrácenou verzí jména majitele Rezníčka Eduarda. Ve 20. letech zaměst-návala na 50 osob a velmi prosperovala. Vyráběla až do znárodnění roku 1949, kdy ji pohltily Pražské čokoládovny.

REDUA, vedle nárožní hospoda U Slovanské lípy. Zřejmě nejstarší žižkovská hospoda. (archív Mgr. Michala Vranského)

Praha

Výstava k 145. výročí povýšení Žižkova na město

Dne 24. srpna 1887 přinesly noviny údaje o obětech epidemie neštovic (1. 10. 1883 – 20. 9. 1884). V Praze a nejbližším okolí se nakazilo 20,98 promile (téměř 21 lidí na 1000 občanů) obyvatelstva a 5,71 promile zemřelo. Největší morbiditu i mortalitu vy-kázał Žižkov: 51,26 promile nakažených a 17,42 promile zemřelých. (*Národní listy* 24. 8. 1887).

Dne 31. května 1902 došlo k požáru továrny na hračky firmy Stein a Freund v Cimbur-kově ulici č. 859. Zasahovali žižkovští hasiči pod velením Karla Gauseho a na pomoc přijeli též hasiči z Karlína. Příčinou ohně mohla být prasklá petrolejová svítilna a z ní unikající hořlavina. (*Národní listy* 1. 6. 1902).

DEMOGRAFIE ŽIŽKOV, VÝVOJ POČTU OBYVATEL A DOMŮ

1891: 41 180 obyvatel, z toho 1011 se hlásilo k německé obcovací řeči. Od roku 1880 vzrostl počet obyvatel o více než 20 000. (*Národní listy* 29. 1. 1891).

1899: 70 000 duší a celého správního okresu žižkovského pak 92 500. Přirozený přírůstek obyvatelstva činil v celém okresu 1012 osob. Největší počet úmrtí zavinila tuberkulósa. (*Národní listy* 17. 5. 1900).

1900: 60 059 duší. Bytové poměry ve srovnání s Prahou byly k roku 1898 následující: V Praze bylo příbytků (bytů) celkem 48 424. Na Žižkově pak jen 4017 (bez kuchyně). Sklepních bytů bylo na Žižkově 620. (*Národ-ní listy* 1. 2. a 8. 3. 1901). Roku 1900 žilo v Žižkově 1,37 % Němců a v roce 1910 již 2,16 %. (*Národní listy* 12. 7. 1911).

1906: zemřelo v Žižkově 1113 osob a narodilo se 1334 dětí. Do veřejných českých škol chodilo 9266 žáků a do německých jen 654. Na jatkách poraženo 614 kusů hovězího dobytka. Město čítalo 1164 domů se 69 261 obyvateli. (*Národní listy* 15. 1. 1907).

1907: 1177 bytových domů s cca 16 tisíci byty a 72 tisíci vesměs českých obyvatel. Celková rozloha čítala přes 415 hektarů plochy. Zastavěná plocha činila pak přibližně 48 hektarů. Žižkov měl 6 náměstí a 60 ulic, rozdělen na 6 školních obvodů, na 5 zdravotních a 2 okresy duchovní (olšanský a svatopropokský). Dále fungovaly 4 lékárny a 21 lékařů. (*Ottův slovník naučný, díl XXVII, heslo Žižkov*).

1921: 71 766 obyvatel. Z toho 39 405 římských katolíků, 10 781 československých, 1617 židů, 414 jiných, 6201 evangelíků a 13 348 bez vyznání. „*Takový byl výsledek sčítání lidu a agitací pro vystupování z Církve katol.*“ (Pamětní kniha kostela sv. Rocha).

ELEKTŘINA DOMA I V DOPRAVĚ

František Křižík

V Národních listech roku 1907 bylo vzpomenuo desetiletého fungování pražských elektrických podniků, výročí případdo na 1. září roku 1907. Mj. vzpomenuo bylo 18. září roku 1897, kdy byla veřejnosti odevzdána první elektrická trať Praha – Král. Vinohrady – Žižkov. Roku 1884 zřídilo Ředitelství obecních plynáren v plynárně žižkovské pokusnou elektrárnu poháněnou plynovými motory. Pokusy prováděl doc. Dr. Karel Domalíp, pozdější profesor elektrotechniky na české technice.

Dne 28. října 1886 zasedlo zastupitelstvo, aby vyslechlo, že: „...inženýr p. Křižík s-l-b-íl na zkoušku osvětliti Prokopovo náměstí a Husovu a Milíčovu ulici a dle výsledku... bude potom rozhodnuto, má-li Žižkov se osvětlovati elektrickým nebo plynovým světlem.“ (Národní listy 29. 10. 1886). Konečně po třech letech bylo rozhodnuto a schváleno, že elektrické osvětlení provede F. Křižík. Ale neobešlo se to bez problémů: 5. dubna 1889 se žižkovští usnesli, aby napříště byl v zastupitelstvu odebrán virilní hlas obci pražské, a to z toho důvodu, že zástupce Prahy se vyslovil proti zavedení elektrického osvětlení a tudíž „[Praha] jest předměstím svým nikoli matkou, nýbrž macechou.“ (Národní listy 7. 4. 1889). Křižkova městská uhelná elektrárna v Žižkově byla spuštěna 1. listopadu 1889 a „vrchním montérem byl Choděra“. (Národní listy 21. 12. 1929). Vyráběla stejnosměrný proud o napětí 120 V a výkonu 60 HP. Ve dnech 26. a 27. listopadu 1889 proběhly veřejné zkoušky a od 1. prosince je Žižkov pravidelně elektricky osvětlován. Zároveň proběhla slavnost: „Spolek pro zbudování pomníku Jana Žižky [...] pořádá týž den v místnostech Bezovky vojenský koncert ve prospěch fondu pro zbudování zmíněného pomníku... Veškerí hostinští v Žižkově slíbili, že týž den čítati budou pivo o 2 kr. na sklenici dráže; obnos tím docilený věnují zmíněnému účelu.“ (Národní listy 27. a 29. 11).

Elektrárna ukončila provoz. Výstavba holešovické elektrárny na střídavý proud (1898) znamenala nový počátek elektrifikace, jelikož střídavý proud umožňoval rozvod elektriny na větší vzdálenosti než proud stejnosměrný. Navíc bylo v pražských elektrárnách v roce 1923 vyrobeno na 82 414 000 kWh a z toho žižkovská dodala jen 256 000 kWh. V roce 1924 se tak naplánovalo její zrušení. Koncem srpna 1927 bylo definitivně rozhodnuto o její přestavbě na moderní tržnici. (Národní listy 25. 8. 1927).

„... chceme-li v retrospektivě vzpomenouti dob, kdy ,elektřina vstoupila do služeb obce pražské‘ poprvé, nutno zatoulati se až do roku 1884, kdy zřízena v plynárně žižkovské pokusná stanice k elektrickému osvětlování Prahy... První elektrické osvětlení v Praze zavedeno bylo v roce 1885 do radnice staroměstské...“ (Národní listy 29. 8. 1907).

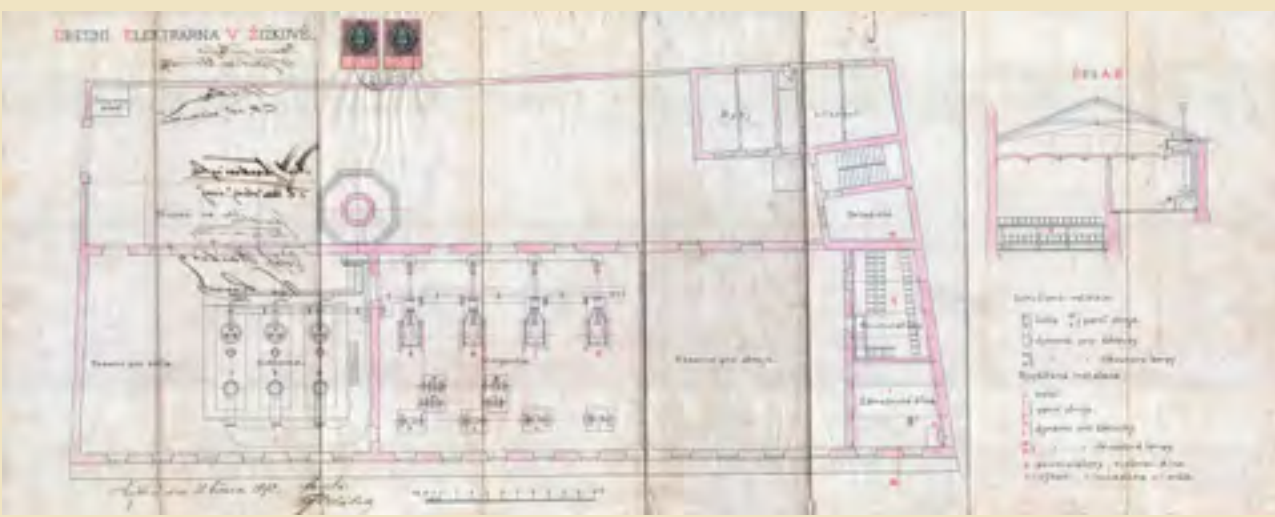
František Křižík. Asi 1895.

Prof. Ing. RTDr. Emil Navrátil, věnoval se studiu začínající elektrotechniky a 1. září 1895 byl požádán, aby se ujal místa ředitele Městské elektrárny v Žižkově, a vedl ji až do r. 1920.

Žižkovská elektrárna, pohled z Vítkova. Kol. r. 1900. (archiv Mgr. Michala Vranského)

Plán elektrárny z 21. 3. 1892. Podepsán starostou města F. Bláhou. Na technickém výkresu jsou ve strojovně narysovány 4 parní kotle, 4 dynamy pro žárovky a 4 dynamy určená pro obloukové lampy. (reprofoto z knihy: Antl – Vík, Křižkova žižkovská elektrárna. Praha 2024)

Pohled Husitskou ulicí východním směrem. Nad střechami domů dominuje elektrárenský komín. Historická pohlednice. Kol. r. 1900. (archiv Mgr. Michala Vranského)

KONĚSPŘEŽNÁ TRAMWAY

Vozovna koněspřežné dráhy stála mezi Chelčického ulicí a Táboritskou (dnes u zastávky Lipanská) a patřila belgickému podnikateli Eduardu Otletovi. Dráha spojovala ulice Chelčického, Prokopovu, Rokycanovu, Husitskou a pokračovala do Prahy na Staré Město a později i Malou Stranu. Zprovozněna byla pro pasažéry 24. prosince 1883. Základem vozovny byla zděná stáj pro 120 koní se skladem krmiva a steliva. Koncem roku 1898 tu stávalo až 42 vozů. Dne 19. února 1900 se sešel Sbor obecních starších královského hlavního města Prahy, aby rozhodl o „přeměně trati koňské dráhy

Snímek zavíjeného vozu koňky. Pořízen 1896 u žižkovské vozovny koňky. Vozovna koňky v Chelčického ul. na plánu technicko-policejní zkoušky z listopadu 1883. (reprofoto z knihy: Antl – Vík, Křižkova žižkovská elektrárna. Praha 2024)

Po úspěšné prezentaci elektrické tramway na Jubilejní výstavě 1891 usiloval F. Křižík prosadit tramvajovou dopravu a nahradit tak koňku. Zastupitelé se ale obávali vysokých nákladů a nerentability provozu. Proto obrátil Křižík svůj zřetel k Vinohradům a Žižkovu. Jejich zástupci nápad přivítali, ale odmítli, aby provoz zůstal v Křižíkových soukromých rukou. Na to on prohlásil, že nemá v úmyslu stavět dráhu proto, aby těžil z jejího provozu – jeho jediným cílem je, aby stavbou dráhy získal práci pro své zaměstnance. Prohlásil, že přenechá vinohradské obci nejen koncesi, nýbrž i podrobný projekt celé dráhy bezplatně s jedinou podmínkou, že stavba dráhy bude zadána jeho firmě podle rozpočtu, jak ho schválí ministerstvo železnic. Podmínka byla roku 1895 přijata a 25. června 1897 byla zahájena doprava na trase Národní muzeum – Škrétova – Anglická – nám. Míru – Korunní – Olšanské hřbitovy a vzápětí se napojila na trať Olšanské hřbitovy – Hlavní nádraží. Jízdné na celou trasu činilo 10 haléřů. Dne 18. září 1897 byl v 10 hodin dopoledne slavnostně zahájen provoz

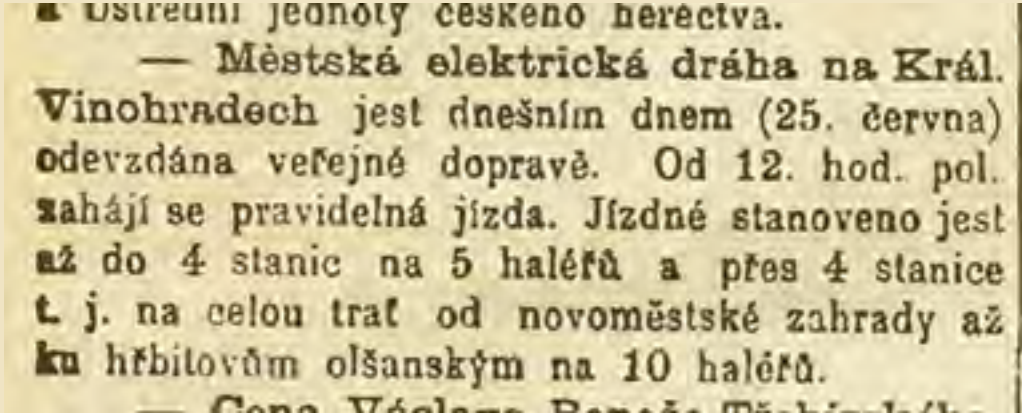
Slavnostní zahajovací jízda tramvaje na trase Muzeum – Olšany. 1897. Dne 1. září roku 1897 navíc vznikly státní Elektrické podniky Královského hlavního města Prahy (reprofoto z knihy: Antl – Vík, Křižkova žižkovská elektrárna. Praha 2024)

Konečná stanice vinohradské tramvaje na Floře. 1897. (reprofoto z knihy: Antl – Vík, Křižkova žižkovská elektrárna. Praha 2024)

Žižkov – Malá Strana v dráhu elektrickou“. Městská rada se hlasy 11:10 klonila k myšlence elektrifikace. „Přijat byl 37 hlasy dodatečný návrh pana Lady, by – jak prve jsme zmínili – upuštěno bylo od přeměny trati koňské přes Karlův most na Malou Stranu a aby – dle návrhu městské rady – byla tato dráha přeměněna na trať elektrickou od Žižkova po Křižovnické náměstí.“ (Národní listy 20. 2. 1900). Dne 27. října 1901 večer zatahovala koňka do vozovny naposledy a ráno vyjely na trať tramvaje elektrické. Koňka skončila definitivně 12. května 1904.

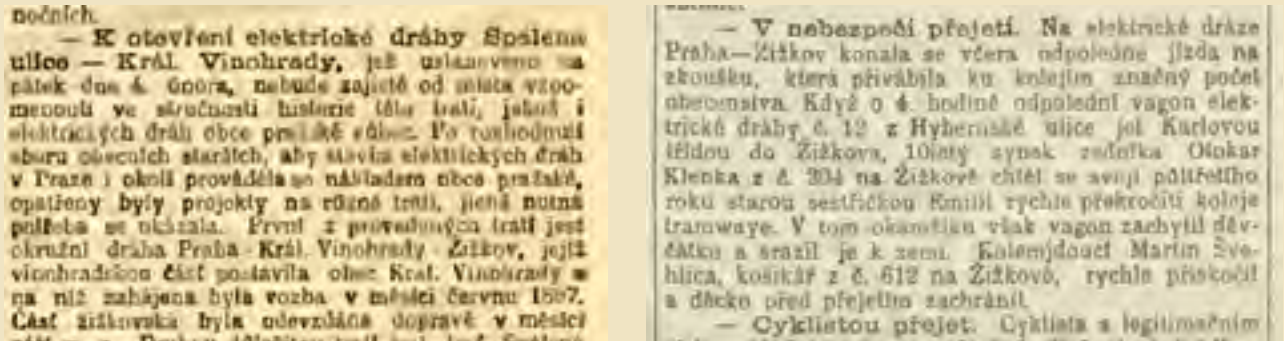
na tramvajové lince Praha – Žižkov – Královské Vinohrady. Vozy byly plně obsazeny a projely Sadovou třídou, Hybernskou ulicí, žižkovskou Karlovou třídou směrem k Olšanským hřbitovům a podél těchto až k černokostecké silnici, kde se trať připojuje k elektrické dráze vinohradské. Za Žižkov se účastnili radní Eduard Žďárský a Gustav Žák. Celkem linku ten den využilo 4087 cestujících. V září 1897 byly prováděny také závěrečné provozní zkoušky na okružní trati z Vinohrad k Olšanským hřbitovům nové navazující na trať vedoucí Karlovou ulicí k nádraží Františka Josefa a zpět. V Karlově třídě se konala 13. září 1897 zkušební jízda tramvaje a málem došlo k prvnímu neštěstí. „... 10letý synek zedníka Otokar Klenka z č. 204 na Žižkově chtěl se svojí púltřetého roku starou sestřičkou Emilí rychle přebročit koleje tramvaje. V tom okamžiku však vagon zachytil děvčátko a srazil je k zemi. Kolemjdoucí Martin Švehlika, košíkář z č. 612 na Žižkově, rychle přiskočil a děcko před přjetím zachránil.“ (Národní listy 12., 14. a 17. 9 1897).

Zahájení provozu linky. (Národní listy 25. 6. 1897)

Síť pražské městské hromadné dopravy v období první republiky. (reprofoto z knihy: Antl – Vík, Křižkova žižkovská elektrárna. Praha 2024)

Nebezpečí úrazu. (Národní listy 14. 9. 1897)

Jízdenka na tramvaj. Kol. r. 1916.

Praha

Výstava k 145. výročí povýšení Žižkova na město

Vozovna. 3. září 1910 zakoupily Elektrické podniky pozemky od Václava Stomeho a Václava Kašla na stavbu vozovny, trať do vozovny budovaly Elektrické podniky král. hl. města Prahy a se stavbou vozovny bylo započato 11. dubna 1911. Do provozu byla uvedena 28. dubna 1912 pro 90 vozů. Už k 30. 1. 1925 byla žižkovská vozovna druhou „nejšílnější“ v Praze, měla 244 řidičů a průvodčích a 15 v záloze, dále tři výhybkáře a 10 pracovníků výpravy.

Petrné nejstarší snímek vozovny a interiér původní prostřední lodě vozovny. Kol. r. 1915. (reprofoto z knihy: Antl – Vík, Křižkova žižkovská elektrárna. Praha 2024)

Žižkovská devítka, osádka tramvaje. Konec 20. let 20. stol.

ŠKOLSTVÍ

ŠKOLA KOMENSKÉHO

„Následkem velikého vzrůstu tříd byla téhož roku 1881 dobudována druhá část budovy školní na Komenského náměstí (462 m2). Plány sdělal městský inženýr p. Brož, při čemž ovšem dbáno bylo souměrností s částí prvou, a stavbu provedl p. Fr. Saller. Přístavba byla dne 18. září 1881 za příležitosti oslavy povýšení Žižkova na město vdp. proboštem vyšehradským P. Václ. Štulcem (spolu s novou opatrovnou) slavnostně vysvěcena. Měla 24 učeben, tělocvičnu, 4 menší místnosti pro ředitelny a kabinety, byt školníkův, pak v podzemí 3 byty se zvláštním vchodem pro obecní zřízence. Na dvoře zřízen byl přízemní domek, v němž v pozdějších letech umístěna byla modelovna pokračovací školy... Přístavba budovy rozpočtena byla na 31.000 zl. a vykonána byla za 29.000 zl.; celá škola na Komenského náměstí stála 114.002 z. 4 kr.“ (Politický a školní okres). Školu vysvětil vyšehradský probošt J. V. Štulc a následně se obecenstvo odebralo do zahradní restaurace Bezovky. Na konci roku 1899 uváděl Žižkov počet obyvatel přes 70 tisíc: „Mezi nimi je i mnoho chudiny a značné procento sirotků a opuštěných. Loni sestoupil se spolek lidumilů, a založil kuchyni... [...] Kuchyně poskytla loni od 2. prosince do posledního března na 28.000 obědů českým školním dětem. Letos otevřena dne 4. prosince a při vzrůstající populaci města Žižkova čeká ji úkol krásný, ale obtížný. [...] Kuchyně je na Komenského náměstí ve školní budově č. p. 400. Kdo chce působení její seznat, je vítán... v pondělí, v úterý, ve čtvrtek a pátek, za příznivějších poměrů bude se vařit denně.“ (Národní listy 8. a 27. 12. 1899). Na Vánoce 1899 bylo žižkovskými dobročinnými spolky obdarováno celkem 545 dětí, některé dle potřeby šatstvem, obuvi...

Kompletní budova Komenského školy. 1881.

Škola na Basilejském náměstí. *„Dne 20. září 1885 byla slavným způsobem posvěcena nová škola na Basilejském [Havlíčkově] náměstí nejdůstojnějším pastýřem Františkem ze Schönbornu... Nejdůstojnější světitel zavítal do obce naší 9 té hod. ranní a byl p. purkmistrem na hranicích obce uvítán – načež zavítal do chrámu našeho – přes všechny agitace protivníků – jimž vůbec takovýto akt velice protivný...“* Poté proběhla mše v prozatímním kostele P. Marie. Škola měla 20 učeben, 2 ředitelny, 2 kabinety a tělocvičnu. Náklady na budovu (čp. 300) činily 85.371,48 zl. Roku 1895 bylo přístavěno 3. patro. *(Pamětní kniha kostela sv. Prokopa).*

Škola v Cimburkově. V neděli 6. října 1889 byla P. Josefem Houžvičkou posvěcena nová školní budova v Cimburkově ulici (čp. 600). Stavební výkresy pořídil Ing. Josef Bayer a stavbu provedl Bohdan Brož. Práce začaly 1. srpna 1888 a výdaje činily 87821,10 zl.

Škola ve Vlkově. Dne 14. října 1894 byla vysvěcena kaple ve škole v Palackého třídě (Vlkova čp. 800). V letech 1919–1920 byla kaple pro odpor vůči katolictví zrušena. Plány a rozpočty stavby 5. školní budovy zhotovili městští inženýři Bayer, Motejl a Řehůřek. Stavbu prováděl T. Brož. Po provedení základů stavbu převzal V. Lucek a provedl ji s mistrem zednickým Janem Hrabětem. Náklady činily 222900 zl, 51 kr. V budově bylo také zavedeno ústřední topení. Prvním ředitelem se stal V. Adamec.

Škola v Kubelíkově. (C. k. gymnasium.) *„Kaple a c. k. vyšší gymnasium v Libušině tř. v Žižkově svěceny vsdp. prelátem Drem J. Tumpachem dne 2. prosince 1912.“ (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa II).* Již od roku 1903 existovalo v Žižkově c. k. gymnasium. Bylo založeno roku 1903 sídlem původně v Palackého ulici (Vlkově), ale od roku 1912 již v Kubelíkově, v budově postavené arch. Aloisem Špalkem. Jednání o novostavbě pro gymnasium probíhala hned od června 1904, městská rada jednala o výběru místa. *(Národní listy 25. 6. 1904).*

Škola ve Vlkově ul. čp. 800. Historická pohlednice.

Škola na Sladkovského náměstí. V pamětní listině uložené do základního kamene budovy c. k. vyšší reálky se mj. pavi: *„Za panování J. V. císaře a krále... když byl... starostou města Žižkova pan Edvard Žďárský, byla dne 12. září 1899 stavba obecního domu města Žižkova na Sladkovského náměstí s čís. p. 900 dokončena... počínajíc od roku 1892 a po mnohých prosbách povoleno bylo Nejvyšším rozhodnutím ze dne 24. října 1896 zřízení vyšší státní reálky s vyučovací řečí českou za tou podmínkou, když obec svým nákladem vystaví budovu... Velký náklad 260.000 zl. se stavbou spojený, nesla obec žižkovská ráda... Návrh stavební vypracoval městský inženýr pan Jindřich Motejl... Se stavbou počato bylo dne 13. června 1898.“* Stavbu provedli stavitelé Richard Praus a Antonín Lipíšek. Ředitelem se stal František Bílý. *„Svěcení vykonal praelát vys. dp. Dr. František Králí...“ (Národní listy 16. a 19. 9. 1899, Pamětní kniha kostela sv. Prokopa).* Ve školním roce 1903/1904 měla žižkovská reálka 7 ročníků se dvěma paralelkami, tedy celkem 14 tříd s více než 580 žáky, a reálku opustilo prvních 35 absolventů. Profesorský sbor čítal přes 30 členů.

Škola v Žerotínově. (Žerotínova 36, čp. 1100, nám. Barikád.) Chlapecká a dívčí škola vznikla roku 1905 na základě plánů městského stavebního úřadu na Žižkově.

Škola na Prokopově nám. 2023.

Škola v Lupáčově ul. čp. 1200. Dne 30. listopadu 1913 posvětil svatovítský kanovník Dr. Josef Tumpach novou školní budovu v Lupáčově ulici, vystavěnou žižkovskou obcí s nákladem asi 800 tisíc K.

„Kaple v budově školy v Palackého třídě benedikovaná 14. 10. 1894.“ (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa) Od roku 1903 sídlilo v budově c. k. gymnázium, přestěhované v roce 1913 do Libušiny (Kubelíkovy) ul.

ŽIŽKOVŠTÍ SOKOLOVÉ

„On chtěl, aby to bylo jako ze života...“ (CIMRMAN – Posel z Liptákova)

Dne 22. června 1887 navštívili Bezovku američtí sokolové. *„Po významném proslavení cvičitele a náčelníka amerických Sokolů br. Štulíka, který upozornil na spolek, jenž obral si za úkol zbudovati slavnému vojevůdci [Janu Žižkovi] důstojný pomník...“ (Národní listy 23. 6. 1887).* Sbírka amerických Sokolů vynesla 135 zlatých. Návštěvu přivítal starosta Wertmüller. Spolu se zástupy spolků včetně hasičů a dalších lidí se všichni odebrali na Vítkov. Ostatně celý Žižkov byl slavnostně vyzdoben v národním duchu. Američané též navštívili Olšanské hřbitovy a poklonili se památce českých osobností. Americkou výpravu vedl pan Volenský.

Sokolovna. 1898. Probíhala stavba a přispívala řada lidí i firem. Např.: „...[Viktor Kos daroval pět tisíc kusů cihel... p. Hynek Čerňovský daroval 10.000 kusů cihel...“ A takových bylo více, stavba probíhala ušetěně. *(Národní listy 16. a 28. 10. 1897; archiv žižkovského Sokola)*

Sbor sokolských cvičitelů. 90. léta 19. stol. *(archiv žižkovského Sokola)*

Slavnostní výbor Sokola. 25. 9. 1898. *(archiv žižkovského Sokola)*

Cvičení sokolů. 90. léta 19. stol. *(archiv žižkovského Sokola)*

Výbor Spolku pro zbudování tělocvičny. 90. léta 19. stol. *(archiv žižkovského Sokola)*

Dne 23. srpna 1896 oslavil žižkovský Sokol výročí 25 let svého trvání. Sokolský průvod prošel svátečním Žižkovem a slavnost probíhala i v Bezovce. Na slavnosti promluvil i bývalý sokolský starosta MUDr. Josef Zelenka. Odpoledne bylo uspořádáno zdařilé cvičení sokolů za velení náčelníka br. Očenáška. *„Ku slavnosti vydán byl příležitostný spis z pera p. JUDra. Hynka Černého, Čtvrtstoletí Sokola žižkovského“, dále pamětní mince v upomínku...“ (Národní listy 24. 8. 1896).* Majetek žižkovského Sokola čítal v roce 1896 celkem 15934 zl. a pozemek na stavbu tělocvičny. Koncem roku 1896 měl žižkovský Sokol 421 členů a 150 cvičenců. K tomu vlastnil 485 odborných a tělocvičných knih.

13. 9. 1897 bylo započato s budováním žižkovské sokolovny. Byla dokončena již 24. 7. 1898 uložením „závěrečného“ kamene s vežděnou kovovou schránkou a 24. 9. uvedena do plného provozu. *(archiv žižkovského Sokola)*

Za hojného účastenství smutečních hostů se konal 12. 9. 1904 na Olšanských hřbitovech pohřeb MUDr. Josefa Zelenky, starosty Sokola žižkovského a zasloužilého městského lékaře. Církevní obřady vykonal farář P. Stibinger a za rakvi kráčel spolu s rodinou zesnulého rovněž žižkovský starosta Gustav Žák či starosta České obce sokolské Dr. Podlípny. *(Národní listy 13. 9. 1904)*

Členové stavebního odboru Sokola. 1898. *(archiv žižkovského Sokola)*

Praha

Výstava k 145. výročí
povýšení Žižkova na město

Skauti ve stejnokroji. Ateliérový snímek skupiny chlapců a dívek. Soukromá fotopohlednice. Poč. 20. let. *(převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)*

Dne 13. července 1912 vyrazil zakladatel českého skautingu A. B. Svojsík se svými svěřenci na vůbec první skautský tábor na území tehdejší monarchie. Cesta směrem na Lipnici nad Sázavou započala na Žižkově před bývalou reálkou na dnešním Sladkovského náměstí.

FOOTBALLOVÁ VIKTORKA ŽIŽKOV

Průkopníky fotbalu na Žižkově byli po roce 1897 především studenti žižkovské reálky. Oficiální hřiště, založené Spolkem pro pěstování her české mládeže, se nacházelo na Baklovce, v místech dnešního Žižkova náměstí. Hrál se ale i v Kanálce, na Kostnickém náměstí nebo na Cikánce. Viktoria patří mezi historicky nejstarší a nejspěšnější kluby v ČR. Na podnět a s pomocí žižkovských Sokolů ho roku 1903 oficiálně založili studenti Reálného gymnasia na Žižkově. První mužstvo se proto skládalo převážně ze studentů, mezi nejznámější hráče patřili Antonín Hušek, Rudolf Klapka a Jaroslav Mysík. Pro dres byly vybrány národní barvy – červená a bílá. Podnes je druhým nejstarším užívaným sportovním dresem u nás. Prvním předsedou tehdy Sportovního klubu Viktoria zvolen Karel Moščínský, jednatelem Josef Srb, pokladníkem Karel Pittl, revizorem Josef Friedl, správcem potřeb Jan Kuklík a kapitánem Jan Senecký. Stanovy klubu Viktoria Žižkov byly schváleny roku 1904.

Zakladatelé klubu: Karel Pittl, Josef Friedl a Rudolf Bus.
(25 let Viktorie...)

Od svého založení roku 1903 byla fotbalová Viktoria nucena hrát a trénovat na cizích hřištích. Každá hodina stála peníze, proto se vedení klubu zabývalo myšlenkou vlastního hřiště. Ideálním pozemkem se jevila bývalá cyklistická dráha na Ohradě. Dohoda o ročním pronájmu činila 200 korun. Prostor pro hřiště byl do konce června vyklizen a 29. září 1909 bylo hřiště slavnostně otevřeno. Viktoria Žižkov byla k 28. květnu 1905 přijata za řádného člena Českého Svazu Footballového (ČSF) a stala se tak spoluzakladatelem nejvyšší fotbalové soutěže. Kádr prvního mužstva tvořili: Jaroslav Mysík, Šubert Karel (Karlík), Václav Fichta, Karel Pospíšil, Antonín Kolbaba, Václav Maršálek, Antonín Novohradský, Václav Bureš, Václav Puchmeltr a Karel Paul. Viktoria zásluhou těchto hráčů dosáhla úspěchu a sváděla vyrovnané souboje s prvotřídními kluby, se Spartou či Slavií. Dne 15. ledna 1911 přijala valná hromada Viktorie za člena a ihned zvolila místopředsedou Rudolfa Henčla. Jeho éra trvala do vypuknutí Velké války. Klub dostal pevný finanční základ, disciplína byla utužena a rozvíjel se i společenský život hráčů. Viktoria, tehdy jediný klub, který dokázal vzít mistrovský titul Spartě a Slavi.

Další fotbalové kluby a roky založení, např: Slavoj Žižkov (1902), AFK Union Žižkov (1907), SK Praha XV (1912), Žižkovský SK (1912), Čechoslovan Žižkov (1915), Žižkovský team (1922), dále následovaly Meteor, Olympia a Slovan (1922) spolu se Studentským SK, Amatérským SK, dále SK Sparta (Žižkov). Zanikly povětšinou v roce 1948 a jen některé našly své znovuzrození.

Olympijský fotbalový turnaj – Antverpy 1920. Češi se zúčastnili antverpské Olympiády, na kterou odjeli mj. i Viktoriáni Steiner, Klapka a Seifert. Reprezentační tým postoupil až do finále proti Belgičanům, ze kterého však odstoupil. Zápas písal anglický rozhodčí Lewis, který uznal Belgie dva neregulérní góly a v 40. minutě neoprávněně vyloučil čs. kapitána Steinera. Čs. výprava na protest odešla ze hřiště, důsledkem čehož byla diskvalifikace. Na nešťastném závěru olympijského turnaje mělo vlnu i fanatické obecenstvo, které zneuctilo čs. vlajku. Belgický předseda vlády se sice omluvil, ale trvalo několik let, než se podařilo sjednat nápravu alespoň mravní.

Ruda Klapka, vynikající hráč a účastník Olympiády v roce 1920.

Kapitán olympioniků Karel Steiner.
(převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

Mužstvo. 1906.

Tribuna na Ohradě.

Pamětní deska Vlasty Buriana na stadionu Viktorie.

Populární komik Vlasta Burian. 1917. (25 let Viktorie...) „V dubnu 1917 se hrála Viktoria Žižkov dva zápasy s maďarskými týmy v Pešti. Jedenkrát prohrála, jednou remizovala.“ V té době působil ve Viktorii brankář Vlasta Burian. (Národní listy 10. 4. 1917)

BĚCHOVICE – PRAHA. Závod o titul mistra Čech v běhu na 10 km. Maximilián Švagrovský se v roce 1896 rozhodl založit v Praze sportovní klub, který pojmenoval Český klub sportovní a sídlil v Karlíně. Poprvé se jeho členové hodlali představit veřejnosti mistrovským běžeckým závodem do vrchu na 3 km a velkým silničním závodem o titul mistra Čech na 10 km. Návrhy realizace předložil jednatel Jaroslav Dvořák. A tak se stalo, že klub pozval už 2. května 1897 příznivce běžeckého sportu na silniční závod o mistrovství Čech na 10 km mezi Běchovicemi a Žižkovem konaný dne 27. května 1897. Výběr trati si vzali na starost dva ze zakladatelů klubu, předseda Josef Hlavsa a člen výboru Jan Hrazdíra. Vybrali úsek se startem u běchovického nádraží a cílem na žižkovské Ohradě. Trať pak byla schválena na schůzi Českého klubu sportovního 21. dubna 1897. První ročník Běchovic se uskutečnil 27. května 1897 od 15 hodin. Místo startu i cíle se měnilo celkem pětkrát. Start byl postupně vytlačován směrem dále od Prahy. Ze značky 12 km u železniční stanice Běchovice na vzdálenost 12,2 km, 12,4 km a poté až do obce Běchovice ke kilometrovníku s číslem 13. Ten byl později, při rektifikaci silnice, posunut ještě asi o dalších 45 m směrem na místo u budovy čp. 3, kde je dosud.

Závodníci Viktorie Žižkov. Asi 20. léta 20. stol.

Viktorián Mazanec doblíhá do cíle jako druhý. 1919.
(převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

Vítězí Václav Rottl! 1919.
(převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

Viktoriánští atleti.
(převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

OSOBNOSTI SPORTU. Dvojice těžkých atletů, Josef Balej a Fridolín Hoyer, patří k zakladatelům těžké atletiky v Čechách. Cvičením se věnovali od roku 1883. V žižkovském Sokole se ale setkávali s těžkostmi, proto se rozhodli v rámci Sokola nejdříve vytvořit v roce 1893 samostatný těžkoatletický odbor (vzpírání s kombinací zápasu). Tento akt je považován za vznik organizovaného vzpírání v Čechách. V rámci Mezinárodní lékárnické výstavy v Praze byly na Výstavišti 9. září 1896 uspořádány závody. Těch se účastnili v disciplíně přetahování lanem i atleti dvou žižkovských klubů, Athleticu Žižkov a Sparty Žižkov, zvítězili ohromnou přesilou: „*Ohromné překvapení a znamenitý, úžasný požitek poskytl atletický klub Žižkov. Vyslal do zápasu muž s mužem čtyři skutečné siláky a obdivuhodné zápasníky. Po dlouhých, tuhých zápasech... zůstal prvním vítězem pan Balej, druhým pan Smutný, třetím p. Roztočil. Bylo to podivání úžasně.*“ (Národní listy 9. 9. 1896). Pro ohromný úspěch se závody opakovaly i následnou neděli. J. Balej zemřel 3. října 1906 a je pohřben na Olšanech.

Josef Balej jako náčelník Sokola. Z iniciativy J. Baleje, F. Hoyer a Antonína Bliny bylo v Praze r. 1895 na základech prosperujícího těžkoatletického odboru Sokola Žižkov založeno první sdružení těžkoatletické „Klub atletů Žižkov 1895“ se sídlem v restauraci u Zemanů v Palackého třídě (Vlkova).

Cyklisté Sokola Žižkov.

Licenční průkazy z let 1919 a 1923. Fridolín Hoyer (1868–1947), průkopník kulturistiky, vzpírání a boxu v českých zemích, založil s Josefem Balejem r. 1895 „Klub atletů žižkov“, první český těžkoatletický oddíl. V r. 1907 pak otevřel školu tělesné kultury, první zařízení svého druhu v tehdejší Rakousku. Evropského uznání a slávy dosáhl za první republiky.
(převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

Cvičebnice sestavená Hoyerem roku 1899. Hoyer vymyslel novou hru: házená s medicinbalem.

Praha

Výstava k 145. výročí
povýšení Žižkova na město

VELKÁ VÁLKA

„... nad žalostným úmrtím Jeho c. a k. Výsosti Františka Ferdinanda a Jeho choti Výsosti Žofie bylo kondolováno osobně farním úřadem na c. k. hejtmanství zdejší; v pátek dne 3. července 1914 a odpoledne od 4 – 5 hod. bylo vyzváněno. Dne 6. července 1914 byly v jub. chrámu P. sv. Prokopa slouženy smuteční reguie za účasti úřadů zvaných.“ (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa II).

Válečné události a život v zázemí. Žižkov za války roku 1914: poskytnuty byly budovy a místnosti pro ubytování vojska, pro provoz provizorních nemocnic. „Celkem v Žižkově byly vojenské nemocnice tři: v Sokolovně, ve škole na Perštýně [nám. Barikád], a ve škole v Lupáčově ul. První duchovní správu vedl v nemocnicích zde Dr. Skácel, dominikán.“ (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa). Dále v srpnu 1914 byla učiněna dobročinná sbírka potřebným rodinám vojáků a nezaměstnaným ve výši 8865 K a 31 hal. Hasiči pomáhali s převozem raněných a uskutečnili přes tisíc převozů. Problémy zůstávaly se zásobováním potravinami. Spolek pro stravování chudé mládeže rozdával denně asi 2000 obědů. Lidová kuchyně pro dospělé potřebné prodala denně na 550 obědů v ceně po 24 haléřích. Co se také jedlo v domácnostech? Např. polenta (¼ kg kukuřičné krupice, 1 lžice kukuřičné mouky, máslo a strouhanka) nebo zelné řízký s kaší: „Zel se dusí na špeku nebo sádle s trochou vody do měkka, dá se vychladnout a smíchá s vejci, rozkrájenými vutry a strouhanou zemičkou, které se přidá tolik, aby bylo možno ze směsi dělat placičky, které se obalí moukou a osmaží. Podávají se s bramborovou kaší.“ (Národní listy 26. 2. 1915).

Z požůstalosti poručíka E. Friše – 8. pluk. Léčen v rezervní nemocnici č. 6, v žižkovské sokolovně. (převzato z výstavy: „Mý národ Československý...“ Praha 3, 2018)

„Pražská obec zřídila na počátku války na Olšanských hřbitovech čestný hrob pro padlé vojáky. V období od 1. října 1914 do konce března 1915 tam bylo pochováno 433 především rakousko-uherských vojáků, nechyběli však ani Rusové.“ (Národní listy 27. a 28. 3. 1915). Na Olšanech se za 1. války pohřbívali i mohamedáni. „Pěče o uprchlíky. Hned r. 1914 před vánoci přicházeli do města Žižkova uprchlíci z okolí Bochni atd. Zejména zalidnili Žižkov Židovští uprchlíci téměř výhradně, počtem as 7.000. Koncem r. 1915 dostoupil počet uprchlíků čísla 9375. – V únoru 1917 úhrnný počet dostoupil od počátku čísla 11 tisíc. V únoru 1917 bylo v Žižkově (dle výpovědi rabína Abeles) cizích 2000 israelitů. Přicházeli – odcházeli. Mimo to as 300 Rusinů a Poláků a as 20 rumunských rodin. Židé byli téměř výhradně z Haliče a Bukoviny. Zařizovali si hned od počátku krámy řeznické a stravovny: ‚Herbata a zupa dla vychodzów.‘ ‚Kšeftovali.‘ Pěči o duchovní správu uprchlíků vykonávala zdejší duchovní správa i duchovní polští. Nebylo však řídkým úkazem, že častěji slyšány byly sv. zpovědi polským jazykem, maloruským [...] ba nevěsta pomocí maďarského zrcadla zpovědního se zpovídala i maďarsky.“ (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa II).

Odvody zeměbranců v kasárnách na Pohořelci. Dne 16. srpna 1915 probíhalo další rukování Žižkovanů – domobranců (Landwehr), a to na Pohořelci. „Jest v zdejmu každého... aby s sebou přinesl pár pevných bot, příkrývky, vak a v každém případě přibor, jídelní...“ (Národní listy 10. 8. 1915) (převzato z výstavy: „Mý, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

Čestný hrob padlých vojinů na Olšanech. (převzato z výstavy: „Mý, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

Listkový systém přidělu potravin.

Čekání na polévku. Od roku 1914 bylo podporováno hromadné stravování pro potřebné. Jídelna sídlila v budově reálky na Sladkovského náměstí (čp. 900): „... polévka a příkrm za 24 haléřů, masitý příkrm s chlebem za 20 haléřů.“ (Národní listy 31. 10. 1914). Později pak polévka = 6 hal., příkrm 24 hal. a masitý příkrm 30–40 haléřů. (Národní listy 30. 7. 1916). Husa na Prokopově náměstí na trzích stála 20 K, drůbky 5 K. (Národní listy 2. 7. 1917). Mj. i 16. března 1917 bylo v několika prodejnách prodáváno aprovační máslo. Na jednu rodinu připadlo 12 dkg v ceně 1,44 K. (Národní listy 16. 3. 1917). Mouka stála v listopadu 1918 kilogram 1,70 K. (Národní politika 11. 3. 1918).

Žižkov v zázemí. Na počátku války vyzvali ředitelé žižkovského gymnasia a reálky – Antonín Šetelík a Ferdinand Hrubé – studenty k podpůrné činnosti. Zvláště pak k pomoci při polních pracích, kdy je třeba nahradit muže rukující od války. Vzápětí po vypuknutí války byl založen Výbor žen ošetřovatelek v Žižkově pod vedením městského fysika MUDr. F. Kotýnka. Ty nabídly svou odbornou pomoc při péči o raněné či jinak potřebné. Pomoc dále poskytl žižkovští obuvníci – Družstvo Žižkov a Společenstvo Žižkov, každý ze spolků dodal 650 párů bot pro armádní účely. „Sokol Žižkov vyškčil v roce 1914 celkem 20 dobrovolníků, sanitářů pro manipulaci s raněnými vojáky. Vznikl tak Pomocný sbor sokolský pro přenášení raněných vojinů.“ (Národní listy 13. 9. 1914). „Dne 1. září 1914 byl předán k užívání vojenský lazaret zřízený v žižkovské sokolovně... Lazaret byl zřízen na náklady České obce sokolské. Bylo zakoupeno např. 100 postelí s příkrývkami a nočními stolký, 50 plovátek, 10 kálecích mís, 50 lahví na moč...“ Šéflékařem byl ustanoven doc. Dr. Panýrek a stravování zajišťoval spolek Červeného kříže v Žižkově. (Národní listy 2. 9. 1914).

„Město Žižkov čítá v době války na 72 000 obyvatel, tj. 19 600 rodin v 1270 domech. Zásobování potravinami v době od počátku války do 31. května 1916: celkem 4 314 333 kg mouky (pšeničná, žitná, kukuřičná, ječná, bramborová). Dále např. 43 500 kg rýže, 5600 kg hrachu, 25 000 kg soli, 5300 kg tuků a 3000 kg kávy, brambor pak 2 468 100 kg. Dle těchto počtů se také vydávaly např. chlebenky nebo moučenky (poukázky). Denní spotřeba chleba činila 12 500 bochníků v úhrnné váze 15 720 kg (tj. 11 600 kg mouky). Mimo to pečuje obec o levné stravování např. v jídelnách pro chudé: polévka s příkrmem stála 26 haléřů. V jídelně chudé mládeže se denně rozdávalo zdarma na 2000 obědů, hlavně polévek s chlebem. Městu Žižkov a především starostovi a jeho náměstkům patříl dík za péči o obyvatelstvo.“ (Národní listy 17. 6. 1916).

Smutné i dojemné sportovní zprávy. Pozici po boku nejlepších týmů si Viktoria udržela ještě v roce 1914. Retézec velkých úspěchů však ukončila mobilizace, respektive vypuknutí první světové války. Hned v prvních dnech válečného stavu narukovali Gustav Zvelebil, Hubač, Český, Václav Lomoz, bratři Mysíkovi a předseda klubu Rudolf Henčl. Ve funkci ho nahradil Josef Zábranský a pak Zdeněk Šafránek. V roce 1915 bojovalo ve válce už 150 Viktoriánů. Zakrátko však začaly přicházet zprávy o prvních padlých. Zprávy z fronty byly pochmurné, na italském bojišti zahynuli Gustav Zvelebil a Zdeněk Wackerbauer, na ruské frontě František Kutta. Na jaře 1918 se vrátili z ruského zajetí: Karel Steiner, Jaroslav a Jan Mysíkovi, Prokop, Václav Lomoz a Antonín Breburda.

Viktoriáni v r. 1918.

Náhradník Zeman, Vlč, Klvāň, Stejskal, Hradecký, Beck, Plodr, Krupka, Špindler, Filipovský, Šroubek, Prokop.

„Krutá válečná Morana vyrvala ze řad Viktorie celou řadu dobrých kamarádů. Zde stůž jejich seznam, jako věčná upomínka nehynoucích zásluh!“ Předseda klubu: Robert Zábranský; Hráči prvního mužstva: Jaroslav Pechar, Karel Kovařovič, Karel Menčl, Bohumil Poncar, Antonín Smetana, Jaroslav Štolc, Gustav Zvelebil; Hráči rezervy: Karel Kryštofek, Karel Vinkler; Hráči studentského týmu: František Kutta, Oldřich Vyhnanovský, Zdeněk Wackershauser. Hráč úřednického týmu: Josef Mazur, Člen lehkootletické sekce: Antonín Řepa, Člen výboru: Josef Mrázek.

Jarda Pechnar

Karel Kovařovič

Jarđa Štolc

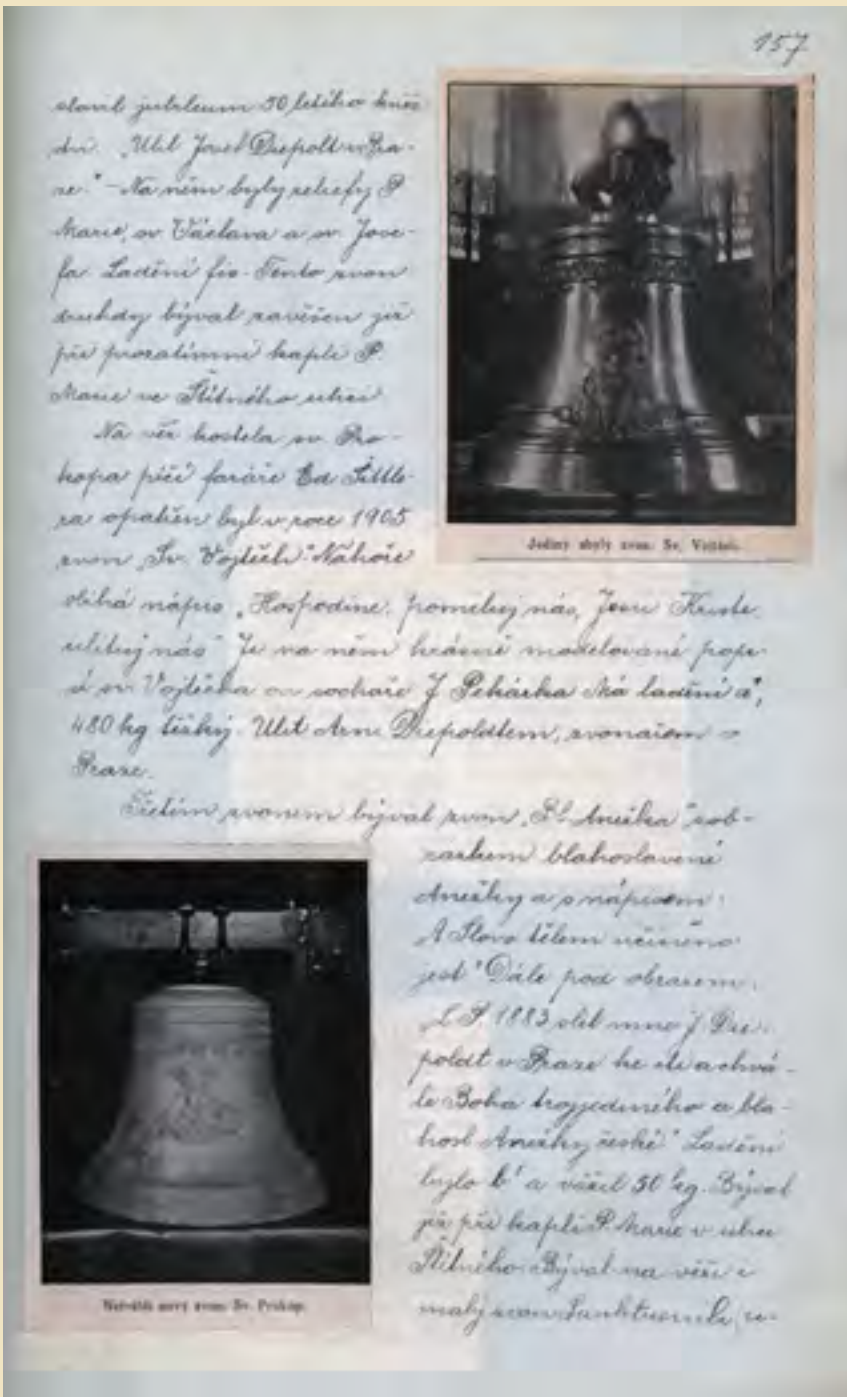
Jarđa Myslik

Gustav Zvelebil

Oběti války. (25 let Viktorie...)

A já prosím nechte zvony znít...

A já prosím nechte zvony znít... Roku 1915 bylo příslušnými c. k. úřady nařizeno sepsat veškeré české zvony. V Olšanech to byly tyto: v dolejší zvonici kostela na I. hřbitově zvon asi 105 kg těžký s nápisem „Chrámu Olšanskému [sv. Rocha] u sv. Kříže zvon tento ke cti a slávě svatě rodiny – Ježíš – Maria a Josef věnovali Karel a Anna Bellmann rodiče, na zdejšíh hřbitově v Pánu odpočívající, litý od dcery Karla Bellmanna Anny v Praze 1871“, dále zvon asi 60 kg těžký s nápisem „Litý v Praze u Karla Bellmanna c. k. dvorního zvonáře 1851“, a také zvon menší asi 13 kg bez nápisu, v ústřední siní pak zvon asi 45 kg s reliéfem Krista na kříži z dílny Josefa Diepolda v Praze 1886 a konečně zvon asi 24 kg s nápisem „Nicolaus Löw a. 1697 – Spiritus Sanctus – Filius – Pater.“ (Pamětní kniha kostela sv. Rocha).

„Vzhledem k rozkladům faráře, jenž obhajoval nutnost nechati aspoň 1 velký zvon, docílno, že na druhý den dne 12/9 1916 protokolárně bylo stanoveno odezdati zvony tří: ‚Václava‘, ‚Anežku‘ a ‚Sanktusník‘, a zůstal jeden velký zvon ‚Vojtěch‘, aspoň jediný to velký zvon v celém městě Žižkově. Protokol o odeběrce zvonů (K. u. k. Militärbauabteilung des Militärkommandos in Prag) dťto 12/9 1916 čís. prot. 56.“ To vzala na vědomí i žižkovská městská rada. Zvony byly sňaty 27. října 1916 a odvezeny na dnešní Masarykovo nádraží. Na rekvizici varhan nedošlo, neboť píšťaly nebyly z cínu. (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa II)

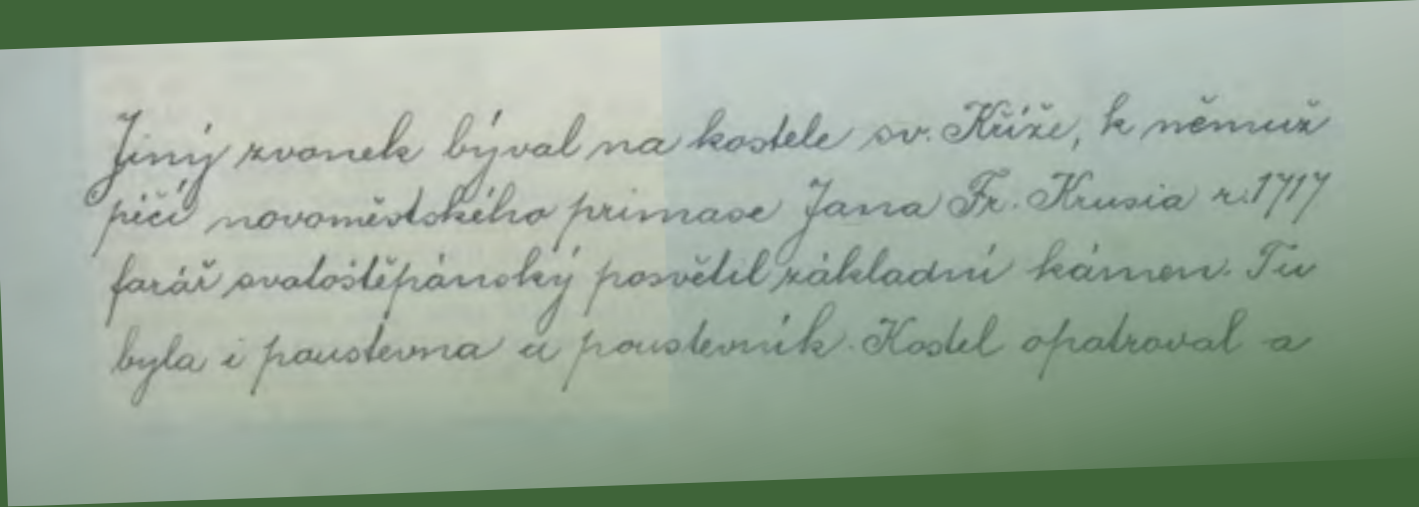
„Bolestivá, překvapující, drtivá zvěst prolétla celou říší. Jeho Veličenstvo císař a král František Josef I. zesnul v Schönbrunně v úterý 21. listopadu 1916 o 9. hodině večerní. [...] O 9. hodině ráno dne 22. listopadu zvěděl správce školy [v Hrdlořezech] o této ohromující události, sdělil ji ve všech třídách a zastavil pro ten den vyučování. Se střechy školní budovy vynesl ihned černý prápor. Rozruch mezi žactvem i obecnstvem byl neobyčejný a prazrazoval opravdu nelicžený bol a žal. [...] Na osiřelý trůn habsburský vstupuje mladistvá, svěží, nadějná, hrdinská postava nového našeho vládce... [Jeho Veličenstvo císař a král Karel I.] Bůh žehnej, posiluj J. V., dopěj Mu síly a zdaru, štěstí i radosti a dlouhou řadu let zachovej ku blahu naší vlasti.“ (Kronika školy v Hrdlořezech, 1898–1930).

Praha

Výstava k 145. výročí
povýšení Žižkova na město

„U sv. Prokopa na Žižkově byl zvon – Sv. Václav – 8q těžký s nápisem: „Tento ulit byl nákladem manželů Václava a Marie Hellebrantových v Žižkově pro chrám Páně v Žižkově ke cti a chvále Rodičky Boží, sv. Václava a sv. Josefa v roce 1887, kdy Svatý Otec Lev XIII. slavil jubileum 50letého kněžství...“ Rekvirován 11. září 1916.“ (Svatováclavský kalendář). Nový zvon ozdobený poprsím sv. Václava sem byl navrácen až roku 1928. Pochází z dílny Richarda Herolda podle modelu malíře Karla Nováka.

Dne 19. října 1916 byly pro vojenskou správu sňaty i zvony olšanské ze zvonice I. hřbitova. Nejnak dopadly i další žižkovské zvony. (Pamětní kniha kostela sv. Rocha)

ROK 1918...

„Monarchie je zřízení jaké? – Prohnilé! Nejlepší státní zřízení je co? – Repu – blika. Ale tatínkovi to nebudeme co? – Říkat.“
(CIMRMAN – Jára Cimrman ležící, spící...)

Městská rada se na schůzi 9. dubna 1918 ohradila proti verbálním útokům na český národ z úst ministra zahraničí, hraběte Czernina. Češi totiž nadále trvají na svém dopise ze dne 30. května 1917 a následně z 6. ledna 1918, v němž: *„.... domáhá se [český národ] svého sebeurčení, své svobody a svého samostatného života státního... národ Český jako jeden muž postaví se proti každému, kdo by národu Českému odpíral to, což jeho jest a nač má svaté právo.“* Rodila se nová republika, ale válka ukazovala stále svou krutost... Dne 24. června 1918 byly žižkovské ženy nepřijemně překvape-ny zprávou o narušení dodávek chleba, *„.... poněvadž musel být dodán jínam, kde prý*

SAMOSTATNOST ČESKÁ

„Ať mír dál zůstává s touto krajinou...“

Původní Mírové okno u sv. Prokopa. (Pamětní kniha farnosti u sv. Prokopa)

„Samostatnost česká. Dne 28. října 1918 stal se převrat – prohlášení samostatnosti Čech, Moravy, Slezska a uher. Slovenska. Z té příčiny na Všechny Svaté o ½ 11tě konány děkovné bohoslužby slavné s prosbou o ochranu Boží pro naši vlast, československou, k nimž pozvány oficielně úřady státní i autonomní, jež officelně četně se dostavily. Po bohoslužbách po prvé v kostele zpívána hymna: Kde domov můj a Nad Tatrú sa blýská, kteréžto hymny napotom po bohoslužbách vedle chorálu ‚Sv. Václave‘ často se zpívaly. Bohužel radost ze samostatnosti později zakalena byla bolestnými zjevy. Tak zejména stržením mariánského sloupu na Starom. náměstí. Hned tu neděli po neblahém skutku farář při mši ranní promluvě se dotkl příšerného toho činu a o ½ 9tě školní mši dp. katecheta Franz. Dne 8. prosince 1918 v pražských chrámech byla konána ‚smírná pobožnost‘ na vyzvání k. a. konsistoře... hajně oltář květinami ozdoben... Následovalo po stržení sloupu vtržení násilné lidí poštvaných na táboru lidu na Starom. náměstí do Týnského chrámu Páně o májové pobožnosti, a známé úsilí strhnouti sochu sv. Jana Nep. na mostě Karlově...“
Odpor proti katolické církvi narůstal jak na ulicích, tak ale i v parlamentu. (Pamětní kniha farnosti u sv. Prokopa)

Již 30. října 1918 zazněla výzva architektům a výtvarným umělcům navrhnout a postavit in Praze památník legionářům bojujícím za osvobození Čechů a Slováků od habsburského jha. V úvahy přicházela buď Letná, nebo Vítkov. (*Národní listy* 30. 10. 1918). Předtím, již 27. září, byl v ruském Čeljabinsku vysvěcen památník a hřbitov padlým legionářům a měsíc poté tam byly uloženy ostatky legionářského plk. Švece. Byl zhotoven i plán pohřebiště, aby bylo možné nalézt konkrétní hroby.

Je ho více třeba. [...] Na sta žen v této situaci ubíralo se k okresnímu hejtmanství žižkovskému, aby žalovalo na zanedbání po celé týdny trvající ve příčině zásobování chlebem v Žižkově a žádaly ústy mluvčího pana Nováka o okamžitý přiděl chleba. Mimo to ihned navázal poslanec Buřival telefonický styk s presidiem místodržitelství... firma Odkol-kova dodá ihned potřebný chléb do Žižkova.“ (*Národní listy* 11. 4. 1918). Následně 25. června odešla deputace žen vedených Buřivalem a Novákem k místodržitelství sjednat trvalejší nápravu, neboť dodávky jsou týden od týdne nižší a nejinak je tomu v případě mouky, brambor či uhlí. Celkové oslabení lidského organismu si tak vyžá-dalo krutou daň i v posledních měsících roku 1918. V září propukla epidemie španěl-ské chřipky a ta postihla především dospělé ve věku 20 až 40 let. Mnozí z mužů, kteří unikli smrti na frontě, tak zemřeli na prahu míru.

Slavnostní položení základního kamene památníku legionářům za účasti TGM, 1928. (převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

Městské zastupitelstvo se sešlo 15. listopadu 1918 a schůzi zahájil Gustav Žák. Promluvil o nabyté samostatnosti a ihned navrhl zvolit T. G. Masaryka čestným obča-nem Žižkova. *Roku 1919 proběhly volby do městského zastupitelstva. Starostou zvolen MUDr. Kostrakiewicz, národní socialista. (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa II).* Ta-mější populární praktický lékař zastával funkci až do roku 1939, v podstatě po celou éru první republiky. Je třeba dodat, že už nebyl tou suverénní hlavou samostatného města jako jeho předchůdci, neboť v roce 1922 se stal Žižkov součástí Velké Prahy, hlavního města mladé Republiky Československé.

Č. Kvíčala, starosta MUDr. R. Kostrakiewicz. (převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

TGM.

Mariánský sloup. Franta Sauer vydal knižně roku 1923 vlastní osobní, avšak beletris-ticky zpracované svědectví o svržení Mariánského sloupu na Staroměstském náměs-ti: „Vyličím toliko, ale ovšem bezohledně a podle skutečnosti, vše, co souvisí s událostí sražení mariánského sloupu dne 3. listopadu 1918. Jmenuji veškeré osoby zúčastněné pravými jmény...“ Dne 31. října 1918 se Sauer spolu se svými levicovými kamarády vydal do Prahy k Dělnickému domu v Hybernské ulici a mělo dojít k rozhodnutí. Sauer prohlásil: *„Sloup mariánský stržen bude, a to i tehdy, kdyby se na tom Výkoný výbor strany soc.-demokratické ani neusnesl! Dělníci z továren, kteří v r. 1917 revoltovali, již tehdy se na tom usnesli, a já, jako bývalý jejich důvěrník, poslušen jsem jejich přání... V sobotu 2. listopadu 1918 zašel jsem sám do obecního dvora na Žižkově a vyhledal jsem ředitele Hodana v kanceláři... Mohu po pravdě doznat, že když Hodan slyšel, že běží o odstranění sloupu, řekl nadšeně: ‚Ta ostuda měla již dávno zmizet!‘ a pak mně vyšel neobyčejně laskavě vstříc. Zavolal okamžitě velitele hasičů, Bedřicha Zedníčka, a udělil mu rozkaz, aby mne ve všem poslechl. [...] V neděli 3. listopadu 1918 všechno to správně klapalo... Zedníček dal okamžitě povel k odjezdu z obecního dvora žižkovského, takže byl v několika minutách na místě, kde utábořil se u Husova pomníku. [...] Silně, dlouhé lano bylo okamžitě ovínuto kol mohutného sloupu, na konci lana udělán tesařský uzel a ten rychle posouván po sloupu do výše. Pořadatelé průvodu, hlavně [žižkovský bratr] sokol Augustin Očenášek a Klicpera, pečlivě a v uctivé vzdálenosti od sloupu roztavili do kruhu mohutný dav, aby nikdo nemohl přijíti k úrazu. [...] Již již chystala se sta paží opětně napnouti lano, když tu jakási starší slušná paní klekla přede mnou na kolena, právě v tom nebezpečném místě, kam měl být sloup stržen! [...] Domlouval jsem a vysvětloval tě nešťastné paní, že náš čin nikterak není namířen proti nějakému náboženství, že je to potupný sloup pro každého Čecha, tedy i pro ní, a že má býtli též nyní odstraněn proto, že byl postaven Habsburky na oslavu pádu naší české sa-mostatnosti, na oslavu konce našeho českého národa. Všechny domluvy byly však málo platny. Panička sice umkla, ale schoulena, zůstala klečet na dlažbě. Tu mne napadlo, že je to vlastně nebezpečné, poněvadž mohou svíčkové báby následovat jejího příkladu, a já o nikdo z nás neměl chuti, tahati se naposled – s babkami. Proto změnil jsem dosud*

laskavý tón a zvolal jsem drsně: ‚Natáhnout lano! Pohřbíme tu paní pod sloupem!‘ Sta paží lano skutečně natáhlo a dav zvolal: ‚Sloupe, povol, hej, rup!‘, žena zděšeně vysko-čila se země a pádila šíleně k zástupu, kde zmizela... Lano napiato už zůstalo. Nezná-mý inženýr řídil ochotně tahání lana; sloup totiž musel se rozkolébati... Tak se kolíbal sloup dobře pět minut, než přišel na bod rovnováhy... a sám svou vahou docela pomalu klesl až na zem, kde se na několik kusů roztržtil. Hlava [sochy P. Marie] odletěla, jako by byla usečena; uchopil ji neznámý hoch a pelášil s ní s náměstí pryč. Shromáždění po stržení sloupu jásalo a zapělo národní hymnu...“
Vyjma žižkovských hasičů se akce ak-tivně účastnili i žižkovští sokolové. (Sauer, Naše luza, jezuité a diplomaté).

Stržení Mariánského sloupu. *„Když dne 3. listopadu t. r. [1918] vracel se dav z Bílé Hory, kde se mnoho řečnilo a švalo proti katol. církvi, strhl sloup Mariánský na staro-městském náměstí, že prý je postaven na oslavu vítězství Ferdinandova na Bílé Hoře. Učinily tak živly protináboženské – protikatolické, stoupenci strany národně-sociální, zvláště vyznamenali se při tom členové Sokola a žižkovští hasiči, cti a slávy si tím ne-zjednali. Po dlouhou dobu přicházeli lidé k místu, kde sloup stál, a odsuzovali spáchané barbarství a zároveň ozývaly se hlasy, že sloup musí býti postaven. Zbytky sloupu byly odstraněny, když měl přijeti do Prahy president Masaryk.“* (Pamětní kniha kostela sv. Rocha). Dne 19. prosince 1918 probíhalo odklizení zbytků strženého Mariánského sloupu. Byl podle Národních listů: *„...po bělohorské manifestaci dne 8. [sic!] [3. listo-padu] t. r. napolo stržen.“* Správně má být 3. listopadu, autorovi článku sice logicky, ale přesto chybně, vyplynul 8. listopad jako památný den bitvy na Bílé hoře. (*Národní listy* 19. 12. 1918).

Stržení Mariánského sloupu a pálení rakouské symboliky na vrchu Vítkově. (převzato z výstavy: „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

NAVRÁTIL, Karel: Paměti hlavního kostela farního, fary a školy sv. Jindřicha a sv. Kunhuty v Novém městě Pražském. Praha, nákl. vl. 1869.
PROCHÁZKA, Karel: Památky žižkovské. Praha, nákl. vl. 1924.
RAIS, Karel – TUREK, Antonín: Politický a školní okres Vinohradský a paměti i rozvoj národních jeho škol. Soudní okresy: Král. – Vinohradský, Žižkovský a Jilovský. Praha: C. k. okresní školní rada na Král. Vinohradech 1898. J. Otto.
RUTÍ, František: Kronika královské Prahy a obcí sousedních. Sv. I–III. Praha 1903–1904.
SAUER, Franta – SOK, Ivan:in memoriam Jaroslava Haška. Praha, nákl. vl. 1924. 121 s.
SEIFERT, Jaroslav: Všecky krásy světa. Praha, Čes. spisovatel 1985. 638 s.
ŠMOK, Martin: Žižkovská synagoga. Text je excerpován z dosud nevydané publikace, (copyright 2016).
ŠORM, Antonín: Svatovláckavský kalendář na jubilejní rok milénia mučednické smrti světce Václava 1929. Praha 1928.
TOMEK, Wacławslaw Wladivoj: Dějepis města Prahy. Díl II. Praha 1871. 554 s.
VLK, Jan: Karel Hartig. Stavitel – Finančník – Národovec. Publikace ke stejnojmenné výstavě. Praha, MČ Praha 3 roku 2023. 111 s., fotopříl.
VLK, Jan – VAVŘÍK, Ivan – PREKOP, Rudolf: Církevní památky v Praze 3. I. – Katolické kostely a kaple. Praha, MČ Praha 3 roku 2017. 111 s., fotopříl.
VLK, Jan – VAVŘÍK, Ivan – PREKOP, Rudolf: Žižkovská radnice. Praha, MČ Praha 3 roku 2016. 111 s., Fotopříl.
VLK, Jan – VLKOVÁ, Tereza: 1918. „My národ Československý“. /Publikace vydaná ke stejnojmenné výstavě/. Praha, MČ Praha 3 roku 2018. 111 s., fotopříl.
VLK, Jan – VLKOVÁ, Tereza: Celých 90 let na Pražáčce. Publikace ke stejnojmenné výstavě. Praha, MČ Praha 3 roku 2020. 31 s., fotopříl.
VLK, Jan – VLKOVÁ, Tereza – PREKOP, Rudolf: TJ Sokol Žižkov. 150 let věrní sobě, pravdě a spravedlnosti. Publikace vydaná ke stejnojmenné výstavě, Praha, MČ Praha 3 roku 2022. 111 s., fotopříl.
VLKOVÁ, Tereza – VAVŘÍK, Ivan – PREKOP, Rudolf: Církevní památky v Praze 3. II. – Nekatolické kostely a kaple. Praha, MČ Praha 3 roku 2017. 111 s., fotopříl.

CO PŘINESL ŽIŽKOV VĚNEM VELKÉ PRAZE okolnosti připojení

„Město Žižkov od svého prvopočátku mělo svoje zvláštní postavení a vynikalo svojí zvláštní svérázností. Je známo, že již za Rakouska mluvilo se o žižkovské ‚republice‘ a ještě dnes přisuzuje se Žižkovu název ‚republika v republice‘. [...] V době válečné obyvatelstvo města Žižkova přispívalo nemálo k poražení nenáviděného Rakouska, v řadách legionářských byl značný počet Žižkováků... Žádné město v celé republice nemůže se hospodářsky pochlubití takovou soběstačností a samostatností jako Žižkov.“ (Národní listy 21. 12. 1929).

„Hrdlořezy, Malešice, Staré Strašnice a Žižkov v samosprávném okresu žižkovském vylučují se z těchto okresů a slučují se s hlavním městem Prahou v jednu obec pod společným jménem ‚Hlavní město Praha‘.“: (Citace zákona 114/1920).

Předběžná jednání o spojení příměstských obcí s Prahou probíhala od počátku 80. let 19. století. Ve dnech 17. a 31. března 1882 se jednalo na Staroměstské radnici o Vinohradech. Jednání se týkalo mj. zásobování vodou, osvětlení a dláždění ulic, pohřbívání na Olšanských hřbitovech a zásobování plynem, což by vyžadovalo rozšíření žižkovské plynárny za asi 270 tisíc zl. Dohodnuté podmínky byly oběma stranami přijaty. (Národní listy 18. 3. a 1. 4. 1882). Obdobná jednání probíhala ještě několikrát a stále častěji. Roku 1885 zaslala žižkovská obec žádost na ministerstvo financí: „... aby pro případ sloučení Žižkova s Prahou c. k. daně po 50 let v téže výši byly ponechány, v jaké až dosud pro Žižkov se předepisují.“ (Národní listy 7. 3. 1885). Počátkem roku 1897 bylo zahájeno další, ovšem opět neúspěšné jednání zástupců Žižkova, Královských Vinohrad, Karlína a Smíchova o připojení ku Praze. Shodně bezúspěšná jednání proběhla i dříve v letech 1881 až 1883 a na vině byl především lokální patriotismus. Žižkovské zastupitelstvo konalo schůzi 21. ledna 1903 za předsednictví starosty Žďárského, jenž řekl: „Ponevadž není vyloučeno, že Žižkov bude záhy připojen ku Praze, nastává povinnost, aby si obec opatřila některé důležitější objekty... rozšířit elektrárnu nákladem 200.000 K, na vodovod 66.000 K, na dlažby 216.000 K, na stoky 74.000 K, na doplatky kupních cen za pozemky, adaptace apod. přes 200.000 K atd... Nastane dále nutnost zřízení tržnice, divadla a chudobince. [...] Co si nezařídíme sami, to mít nebudem.“ (Národní listy 22. 1. 1903). Až 7. dubna 1910 proběhla na Staroměstské radnici další porada ohledně připojení, kdy bylo konstatováno, že Žižkov dostojí svým závazkům k dostavbám veřejných budov.

Prohlášení, jež podaly obce Karlín, Smíchov, Kr. Vinohrady a Žižkov při anketě dne 21. února 1903 svolané zemským výborem Království českého v záležitosti připojení obcí těchto ke král. hlav. městu Praze. K výnosu zemského výboru z 31. července 1901 podaly zmíněné obce své „... vyjádření v záležitosti spojení s král. hlav. městem Prahou v jedinou obec a doporučovaly, aby obec předměstské podržely své samostatnost místních obcí, avšak aby pro opatřování společných záležitostí spojily se s král. hlavním městem Prahou v jednu obec správní.“ V roce 1902 však obce obdržely zamítavou odpověď. „Jest zcela přirozeno, že obce předměstské musí se především zabývatí s odpovědí rady král. hlav. města Prahy, která trvá při svém návrhu, aby provedeno bylo úplné sloučení obcí příměstských tak, že by obce tyto jako individuality právní zcela zanikly.“

ZÁKON O VELKÉ PRAZE

Dne 6. února 1920 vyšel Zákon č. 114/1920 Sb. – Zákon, kterým se sousední obce a osady slučují s Prahou a dnem 1. ledna 1922 se Velká Praha stala skutečností: „... nastalo... sloučení 38 obcí a osad, sousedících s Prahou, v jedinou obec. Z politického okresu žižkovského byly to obce Hrdlořezy, Malešice, [Staré] Strašnice a město Žižkov. Všechny obce sloučené s Prahou zanikly jako samostatné obce a splynuly v jedinou obec, nazvanou příslušnými zákony a nařízeními 'sjednocenou obcí pražskou'. Dosavadní působnost sloučených obcí nazvány 'místními výbory' a mají v podstatě pouze působnost poradní, dozorčí a výkonnou.“ (Kronika školy Hrdlořezy 1898–1930; Zákon č. 114/1920 Sb. o vytvoření Velké Prahy). Vznikl tak městský obvod Praha XI. Žižkov vstoupil do celku Velké Prahy jako relativně hospodářsky plnohodnotné, kulturně vybavené, soběstačné a hrdé město. „Na základě zákona... přešla na obec Pražskou všechna práva a povinnosti dosavadní samostatné obce Žižkovské dnem 1. ledna 1922. Mezi těmito na obec Pražskou přešlymi právy jest také právo patronátní k farnímu kostelu a benefícii u sv. Prokopa v Žižkově, jehož faktické převzetí bylo provedeno dne 28. června 1922, o čemž sepsán v opise přiložený protokol.“ (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa II).

František Kysela: Znak Velké Prahy. Ministerstvo vnitra Čs. republiky výnosem z 16. 6. 1927 schválilo znak hlavního města Prahy v souladu se zákonem z 6. 2. 1920. Dne 11. ledna 1922, v souladu se zákonem o Velké Praze, bylo město rozděleno na XIII správních obvodů. Praha XI (Žižkov, Malešice a Hrdlořezy). Kr. Vinohrady se staly Prahou XII.

Oldřich Nováček a Dášenska Dostálová v krojích na slavnostním zahájení školního roku na Pražačce. 1930. (archiv školy na Pražačce)

6. občanská dívčí škola v Žižkově Na Pražačce. „Rozhodla zemská školní rada, dorozuměvši se s výborem zemským dne 9. února 1920 [...], aby vyhověno bylo žádostem ‚Místní školní rady‘ i ‚Zastupitelstva v Žižkově‘ a provedena nová úprava školství [...] zřízena tato nová... občanská dívčí škola v Žižkově... nově zřízená škola v život vstoupila 1. dnem m. dubna 1920.“ (Kronika 6. měšťanské školy dívčí. Archiv hl. m. Prahy). Byla umístěna prozatím v budově v Lupáčově ulici a od roku 1930 pak v nově postavené hypermoderní budově Na Pražačce.

Vyšší odborná škola uměleckoprůmyslová a Střední uměleckoprůmyslová škola. Odborná škola pro zpracování dřeva vznikla roku 1921 na Žižkově náměstí a sídlí tam dosud.

Ředitelna s pracovním stolem a sedací soupravou a zařízením knihovny.

První absolventi školy.

V roce 1920 byla založena také **Státní grafická škola** (později Vyšší odborná škola a Výtvarná škola Václava Hollara).

Viktoria Žižkov. Ohrorným společenským přínosem pro Velkou Prahu byla beze sporu účast fotbalové Viktorie v nejvyšších soutěžích. Hřiště na Ohradě se sice po válce nacházelo v dezolátním stavu, ale roku 1920 se z války vrátil předseda klubu Rudolf Henčl a začal ovlivňovat dění. Hřiště bylo srovnáno, zavedly se drenáže a byly zvýšeny tribuny. Klub si také pronajal pozemek pro tréninkové hřiště. Roku 1920 se fotbalisté ČSR účastnili Olympiády v Antverpách a byli mezi nimi i Viktoriáni Karel Steiner, Seifert a Rudolf Klapka.

Mistři české ligy. 1928. (převzat z výstavy „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

„Dramatická liga fotbalová znovu učinila Bohemians svoji štikou. Bohemians porazili včera [3. 6. 1928]gólem Knižka v 55. min. Spartu a zabavili ji naděje na mistrovský titul...“ Již před koncem soutěže se vítězem ročníku stala Viktoria (11 zápasů: 8 výher, 1 remíza, 2 prohry, skóre 40:19, celkem 17 bodů). „Poslední zápas Sparta v Viktoria Ž... nemůže již porádit změniti.“ (Národní listy 4. a 19. 6. 1928)

Fotbalová kariéra Václava Bendy počala v jeho 14 letech dne 30. března 1921 ve Viktorii Žižkov. V 17 letech nastoupil za dospělé a střídal brankáře Rudolfa Klapku. V roce 1928 vyhrál s Viktorií ligový titul a během své kariéry také reprezentoval republiku. Až do roku 1940 držel s bezmála 50 metry rekord výkopu míče do dálky.

ŽIŽKOVSKÁ – PRAŽSKÁ BOHÉMA

Žižkované „... vroucně milovali množství svých ochotnických divadel, kde v sále, přepaženém na jeviště a hlediště, mohli se pobaviti při sousedském pohovoru, posiliti skleničí piva a pokouřiti si. Oficiální divadlo se svým zákazem kouření a řadami lavic, nijak nepovzbuzujícími chuť k řeči, je netáhlo. Ani samostatné divadlo ochotnického spolku ‚Pokrok‘ nepřemohlo tento osobitý styl života a bylo přeměněno v biograf. I kdysi populární Mařenka Zieglerová pokoušela se u Žižkovanů o štěstí vybudováním velmi slušného divadla v sále restaurace ‚De-klarace‘ na Komenského náměstí. Ale ani její umění, ani její půvaby neporazily žižkovský led. I toto divadlo potkal stejný osud, je dnes kinem. To jsou asi příčiny, proč Žižkov, tato velická pražská čtvrt, se nezmohl na samostatnou divadelní budovu.“ (Prisching, Žižkov).

Žižkov je v kulturním světě pojem, dalo by se říci i kult. Součástí kdysi viničních usedlostí bývaly sály zájezdních hostinců či jiné prostory pro kulturní využití: kabaretní výstupy, taneční zábavy či divadelní produkce kočovných společností a ochotnických spolků. Kromě hostinců později vznikly také ve své době populární arény. Žižkov je živé a rázovité epicentrum české kulturní scény. Děj nejednoho díla je zasazen do typického „pavlačáku“, žižkovské ulice nebo hospůdky. Svéráz pražské periferie i jejích obyvatel je zkrátka inspirativní. Jaroslav Hašek psal své vrcholné dílo právě po žižkovských hospodách, kde spatřoval živé předobrazy svých švejkovských postav a rovnou na nich testoval i sílu svých příběhů. František Kubka rozvinul ve své *Chvále Žižkova* heslo „maximum obyvatel na minimum plochy“ a Jaroslav Seifert by Žižkov nevyměnil za „všecky krásy světa“. Stanislav Kostka Neumann pokrýl straně Židovských pecí „chudými láskami“ a ve své vile na úpatí Parukářky hostival početnou skupinu dekadentních básníků a anarchistů. Levicově smyšlejší umělci se později scházeli také ve vile Tereza v Italské ulici, kde vzniklo roku 1922 první sovětské oficiální zastupitelství v Československu.

Z hostinců do arén. Fenomén pražských arén ovládl v podstatě celou 2. polovinu 19. století. Jednalo se primárně o letní dřevěné scény stálých divadel, ale i samostatné scény. Popularitu arén se rozhodl využít i velký divadelní nadšenec Josef Mikuláš Boleslavský. Spojil se s ředitelem divadelní společnosti Jaroslavem Hofem a v blízkosti Komotovky s výletním hostincem vybudovali arénu na území Žižkova. Byla otevřena 1. června 1872 slavnostním představením hry německého dramatika Leopolda Feldmanna s názvem *Řemeslnická revoluce*. Provoz arény však neměl dlouhého trvání. Boleslavský se od začátku snažil finančně udržet arénu i přes nízkou návštěvnost, avšak stavba blízké železnice negativně ovlivňovala její fungování a Boleslavského projekt zkrachoval.

Umístění zaniklé arény na Komotovce.

Josef Mikuláš Boleslavský.

Znatelně většího úspěchu se dočkala Bezovka, původně mlýn s hostincem, na jehož místě se majitel rozhodl zbudovat honosnější stavbu po vzoru vídeňských a berlínských zábavních podniků. Stala se postupně kulturním a společenským centrem a v červnu 1875 zde členové Občanské besedy oslavili nabytou samostatnost Žižkova velkolepým vlasteneckým koncertem. Zbournáa byla roku 1936, aby nebránila prodloužení Prokopovy ulice k Olšanům.

DIVADLO

Nejstarší zmínka o žižkovském divadelnictví souvisí s Reissmankou, kde se hrálo domácí divadlo (Sladkovského nám.).

Čerství absolventi Akademického gymnázia V. J. Kavka, K. Špens a další hráli v 50. letech 19. stol. v žižkovské Reissmance domácí divadlo.

Ochotnické spolky Pokrok, Olymp a Tyl. Na Žižkově se roku 1867 ustavil Pokrok. Za své první sídlo vybral Bezovku, ale její odlehlost a neschůdná cesta k ní přiměly spolek přestěhovat se do hostince na ostrov Velké Benátky (Štvanice). Návštěvnost to ale nezvýšilo a Pokrok se vrátil zpět na Žižkov. Ani tentokrát to ale nepomohlo a Pokrok se od vlastního působiště uchýlil k hostování na jevištích jiných spolků. Roku 1877 se na spolek usmálo štěstí v podobě sálu U červené hvězdy v Karlíně, kde zažili herci léta nejzdárnějšího působení. Mezitím začal na Žižkově působit zábavní spolek Olymp (později znám jako čtenářsko-ochotnická jednota Tyl). K Tylu se v posledních letech přidal opět Pokrok a přičinil se o zřízení divadelního sálu pro 350 osob. V Pokroku i Tylu zahájilo kariéru i mnoho později známých osobností, např. Vlasta Burian, Jaroslav Marvan, Hana Benoniová či Ema Destiniová, která byla nejen operní pěvkyní, ale i dramatickou. Její třetí drama *Pod praporem umění* mělo premiéru 13. prosince 1896 v provedení právě ochotnické jednoty Pokrok. V roce 1896 vybudoval Pokrok při svém zimním divadle ve Štitné ulici čp. 1233/34 i letní scénu a roku 1901 vzniklo Družstvo pro zřízení a vydržování divadla Pokrok. Společně s představiteli městského zastupitelstva bylo pak utvořeno Družstvo pro zřízení a vydržování lidového divadla v Žižkově. To upravilo Bezovku a hrálo se zde do roku 1910, kdy tam zahájil činnost Weissův biograf.

Dva sirotci. Divadelní plakát.

Družstvo pro zřízení a vydržování divadla ochotnické jednoty Pokrok v Žižkově. Divadelní plakát.

Katolická beseda. V roce 1908 byl založen Dramatický odbor Katolické besedy ve spolkové místnosti hostince U Štovičků v Žižkově (rohový dům čp. 760, Kostnické nám.). Hrálo se střídavě v divadle Deklarace a v Bezovce, později do roku 1929 na vlastním jevišti ve spolkovém domě Katolické Besedy v Bořivojově čp. 816/104 a poté v Masarykově síni až do 30. let.

J. Seifert, budoucí držitel Nobelovy ceny za literaturu. (A. Barnáš, olej na plátně. Asi 1904. Rodinný archiv)

Bořivojova čp. 816/104, rodný dům J. Seiferta, ve kterém sídlila Katolická beseda ustavená r. 1901. Dnes se tam nachází Boulder v sítí. Za nevelkým vchodem se schovává 260 m² lezeckého terénu a vcelku prostorná hospůdka.

„A tak se stalo, že jednoho letního odpoledne stál jsem před ošuntělým činžákem v žižkovské Riegrově ulici. Dnes už se ta ulice jmenuje jinak. [...] Dvorek byl téměř stejný jako před tři čtvrtě stoletím a zahrádka za ním byla kupodivu dost prostorná. Vešlo se do ní nejen ochotnické jeviště, ale i několik řad židlí, které nosivali z restaurace v přízemí. V našem domě měl své sídlo známý žižkovský spolek Katolická beseda.“ (J. Seifert, *Všecky krásy světa*, *Rodný činžák*).

Praha

Výstava k 145. výročí povýšení Žižkova na město

CO PŘINESL ŽIŽKOV VĚNEM VELKÉ PRAZE okolnosti připojení

„Město Žižkov od svého prvopočátku mělo svoje zvláštní postavení a vynikalo svojí zvláštní svérázností. Je známo, že již za Rakouska mluvilo se o žižkovské ‚republice‘ a ještě dnes přisuzuje se Žižkovu název ‚republika v republice‘. […] V době válečné obyvatelstvo města Žižkova přispívalo nemálo k poražení nenáviděného Rakouska, v řadách legionářských byl značný počet Žižkováků... Žádné město v celé republice nemůže se hospodářsky pochlubiti takovou soběstačností a samostatností jako Žižkov.“ (Národní listy 21. 12. 1929).

„Hrdlořezy, Malešice, Staré Strašnice a Žižkov v samosprávném okresu žižkovském vylučují se z těchto okresů a slučují se s hlavním městem Prahou v jednu obec pod společným jménem ‚Hlavní město Praha‘.“: (Citace zákona 114/1920).

Předběžná jednání o spojení příměstských obcí s Prahou probíhala od počátku 80. let 19. století. Ve dnech 17. a 31. března 1882 se jednalo na Staroměstské radnici o Vinohradech. Jednání se týkalo mj. zásobování vodou, osvětlení a dláždění ulic, pohřbívání na Olšanských hřbitovech a zásobování plynem, což by vyžadovalo rozšíření žižkovské plynárny za asi 270 tisíc zl. Dohodnuté podmínky byly oběma stranami přijaty. (Národní listy 18. 3. a 1. 4. 1882). Obdobná jednání probíhala ještě několikrát a stále častěji. Roku 1885 zaslala žižkovská obec žádost na ministerstvo financí: „... aby pro případ sloučení Žižkova s Prahou c. k. daně po 50 let v téže výši byly ponechány, v jaké až dosud pro Žižkov se předepisují.“ (Národní listy 7. 3. 1885). Počátkem roku 1897 bylo zahájeno další, ovšem opět neúspěšné jednání zástupců Žižkova, Královských Vinohrad, Karlína a Smíchova o připojení ku Praze. Shodně bezúspěšná jednání proběhla i dříve v letech 1881 až 1883 a na vině byl především lokální patriotismus. Žižkovské zastupitelstvo konalo schůzi 21. ledna 1903 za předsednictví starosty Žďárského, jenž řekl: „Ponevadž není vyloučeno, že Žižkov bude záhy připojen ku Praze, nastává povinnost, aby si obec opatřila některé důležitější objekty... rozšířit elektrárnu nákladem 200.000 K, na vodovod 66.000 K, na dlažby 216.000 K, na stoky 74.000 K, na doplatky kupních cen za pozemky, adaptace apod. přes 200.000 K atd... Nastane dále nutnost zřízení tržnice, divadla a chudobince. [...] Co si nezařídíme sami, to mít nebudem.“ (Národní listy 22. 1. 1903). Až 7. dubna 1910 proběhla na Staroměstské radnici další porada ohledně připojení, kdy bylo konstatováno, že Žižkov dostojí svým závazkům k dostavbám veřejných budov.

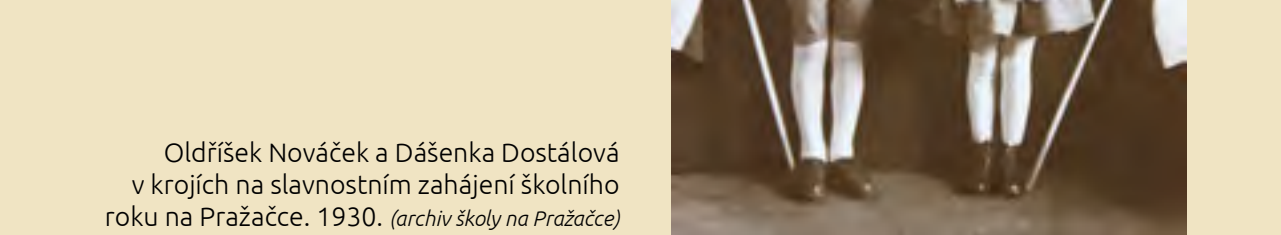
Prohlášení, jež podaly obce Karlín, Smíchov, Kr. Vinohrady a Žižkov při anketě dne 21. února 1903 svolané zemským výborem Království českého v záležitosti připojení obcí těchto ke král. hlav. městu Praze. K výnosu zemského výboru z 31. července 1901 podaly zmíněné obce své „... vyjádření v záležitosti spojení s král. hlav. městem Prahou v jedinou obec a doporučovaly, aby obce předměstské podržely své samostatnost místních obcí, avšak aby pro opatřování společných záležitostí spojily se s král. hlavním městem Prahou v jednu obec správní.“ V roce 1902 však obce obdržely zamítavou odpověď. „Jest zcela přirozeno, že obce předměstské musí se především zabývatí s odpovědi rady král. hlav. města Prahy, která trvá při svém návrhu, aby provedeno bylo úplné sloučení obcí příměstských tak, že by obce tyto jako individuality právní zcela zanikly.“

ZÁKON O VELKÉ PRAZE

Dne 6. února 1920 vyšel Zákon č. 114/1920 Sb. – Zákon, kterým se sousední obce a osady slučují s Prahou a dnem 1. ledna 1922 se Velká Praha stala skutečností: „... nastalo... sloučení 38 obcí a osad, sousedících s Prahou, v jedinou obec. Z politického okresu žižkovského byly to obce Hrdlořezy, Malešice, [Staré] Strašnice a město Žižkov. Všechny obce sloučené s Prahou zanikly jako samostatné obce a splynuly v jedinou obec, nazvanou příslušnými zákony a nařízeními 'sjednocenou obcí pražskou'. Dosavadní působnost sloučených obcí nazvány 'místními výbory' a mají v podstatě pouze působnost poradní, dozorčí a výkonnou.“ (Kronika školy Hrdlořezy 1898–1930; Zákon č. 114/1920 Sb. o vytvoření Velké Prahy). Vznikl tak městský obvod Praha XI. Žižkov vstoupil do celku Velké Prahy jako relativně hospodářsky plnohodnotné, kulturně vybavené, soběstačné a hrdé město. „Na základě zákona... přešla na obec Pražskou všechna práva a povinnosti dosavadní samostatné obce Žižkovské dnem 1. ledna 1922. Mezi těmito na obec Pražskou přešlymi právy jest také právo patronátní k farnímu kostelu a beneficii u sv. Prokopa v Žižkově, jehož faktické převzetí bylo provedeno dne 28. června 1922, o čemž sepsán v opise přiložený protokol.“ (Pamětní kniha kostela sv. Prokopa II).

František Kysela: Znak Velké Prahy. Ministerstvo vnitra ČS. republiky výnosem z 16. 6. 1927 schválilo znak hlavního města Prahy v souladu se zákonem z 6. 2. 1920. Dne 11. ledna 1922, v souladu se zákonem o Velké Praze, bylo město rozděleno na XIII správních obvodů. Praha XI. (Žižkov, Malešice a Hrdlořezy). Kr. Vinohrady se staly Prahou XII.

Oldřich Nováček a Dášenska Dostálková v krojích na slavnostním zahájení školního roku na Pražačce. 1930. (archiv školy na Pražačce)

6. občanská dívčí škola v Žižkově Na Pražačce. „Rozhodla zemská školní rada, dorozuměvši se s výborem zemským dne 9. února 1920 [...], aby vyhověno bylo žádostem ‚Místní školní rady‘ i ‚Zastupitelstva v Žižkově‘ a provedena nová úprava školství [...] zřízena tato nová... občanská dívčí škola v Žižkově... nově zřízená škola v život vstoupila 1. dnem m. dubna 1920.“ (Kronika 6. měšťanské školy dívčí. Archiv hl. m. Prahy). Byla umístěna prozatím v budově v Lupáčově ulici a od roku 1930 pak v nově postavené hypermoderní budově Na Pražačce.

Vyšší odborná škola uměleckoprůmyslová a Střední uměleckoprůmyslová škola. Odborná škola pro zpracování dřeva vznikla roku 1921 na Žižkově náměstí a sídlí tam dosud.

Ředitelna s pracovním stolem a sedací soupravou a zařízení knihovny.

První absolventi školy.

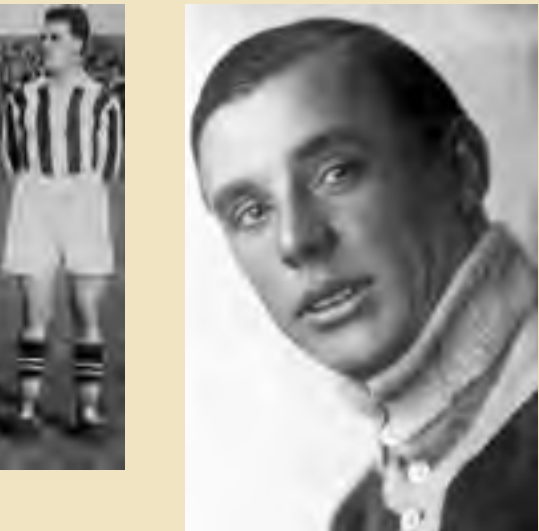
V roce 1920 byla založena také **Státní grafická škola** (později Vyšší odborná škola a Výtvarná škola Václava Hollara).

Viktoria Žižkov. Ohrorným společenským přínosem pro Velkou Prahu byla beze sporu účast fotbalové Viktorie v nejvyšších soutěžích. Hřiště na Ohradě se sice po válce nacházelo v dezolátním stavu, ale roku 1920 se z války vrátil předseda klubu Rudolf Henčl a začal ovlivňovat dění. Hřiště bylo srovnáno, zavedly se drenáže a byly zvýšeny tribuny. Klub si také pronajal pozemek pro tréninkové hřiště. Roku 1920 se fotbalisté ČSR účastnili Olympiády v Antverpách a byli mezi nimi i Viktoriáni Karel Steiner, Seifert a Rudolf Klapka.

Mistři české ligy. 1928. (převzat z výstavy „My, národ Československý...“ Praha 3, 2018)

„Dramatická liga fotbalová znovu učinila Bohemians svojí štikou. Bohemians porazili včera [3. 6. 1928]gólem Knižka v 55. min. Spartu a zbavili ji naděje na mistrovský titul...“ Již před koncem soutěže se vítězem ročníku stala Viktoria (11 zápasů: 8 výher, 1 remíza, 2 prohry, skóre 40:19, celkem 17 bodů). „Poslední zápas Sparta v. Viktoria Ž... nemůže již pořádky změnit.“ (Národní listy 4. a 19. 6. 1928)

Fotbalová kariéra Václava Bendy počala v jeho 14 letech dne 30. března 1921 ve Viktorii Žižkov. V 17 letech nastoupil za dospělé a střídal brankáře Rudolfa Klapku. V roce 1928 vyhrál s Viktorii ligový titul a během své kariéry také reprezentoval republiku. Až do roku 1940 držel s bezmála 50 metry rekord výkopu míče do dálky.

ŽIŽKOVSKÁ – PRAŽSKÁ BOHÉMA

Žižkované „... vroucně milovali množství svých ochotnických divadel, kde v sále, přepaženém na jeviště a hlediště, mohli se pobaviti při sousedském pohovoru, posíliti skleniči piva a pokouřiti si. Oficiální divadlo se svým zákazem kouření a řadami lavic, nijak nepovzbuzujícími chuť k řeči, je netáhlo. Ani samostatné divadlo ochotnického spolku ‚Pokrok‘ nepřemohlo tento osobitý styl života a bylo přeměněno v biograf. I kdysi populární Mařenka Zieglerová pokoušela se u Žižkovánů o štěstí vybudováním velmi slušného divadla v sále restaurace ‚De-klarace‘ na Komenského náměstí. Ale ani její umění, ani její půvaby neporazily žižkovský led. I toto divadlo potkal stejný osud, je dnes kinem. To jsou asi příčiny, proč Žižkov, tato velická pražská čtvrť, se nezmohl na samostatnou divadelní budovu.“ (Prisching, Žižkov).

Žižkov je v kulturním světě pojem, dalo by se říci i kult. Součástí kdysi viničních usedlostí bývaly sály zájezdních hostinců či jiné prostory pro kulturní využití: kabaretní výstupy, taneční zábavy či divadelní produkce kočovných společností a ochotnických spolků. Kromě hostinců později vznikly také ve své době populární arény. Žižkov je živé a rázovité epicentrum české kulturní scény. Děj nejednoho díla je zasazen do typického „pavlačáku“, žižkovské ulice nebo hospůdky. Svéráz pražské periferie i jejích obyvatel je zkrátka inspirativní. Jaroslav Hašek psal své vrcholné dílo právě po žižkovských hospodách, kde spatřoval živé předobrazy svých švejkovských postav a rovnou na nich testoval i sílu svých příběhů. František Kubka rozvinul ve své *Chvále Žižkova* heslo „maximum obyvatel na minimum plochy“ a Jaroslav Seifert by Žižkov nevyměnil za „všecky krásy světa“. Stanislav Kostka Neumann pokryl straně Židovských pecí „chudými láskami“ a ve své vile na úpatí Parukářky hostival početnou skupinu dekadentních básníků a anarchistů. Levicově smyšlejší umělci se později scházeli také ve vile Tereza v Italské ulici, kde vzniklo roku 1922 první sovětské oficiální zastupitelství v Československu.

Z hostinců do arén. Fenomén pražských arén ovládl v podstatě celou 2. polovinu 19. století. Jednalo se primárně o letní dřevěné scény stálých divadel, ale i samostatné scény. Popularitu arén se rozhodl využít i velký divadelní nadšenec Josef Mikuláš Boleslavský. Spojil se s ředitelem divadelní společnosti Jaroslavem Hofem a v blízkosti Komotovky s výletním hostincem vybudovali arénu na území Žižkova. Byla otevřena 1. června 1872 slavnostním představením hry německého dramatika Leopolda Feldmanna s názvem *Řemeslnická revoluce*. Provoz arén však neměl dlouhého trvání. Boleslavský se od začátku snažil finančně udržet arénu i přes nízkou návštěvnost, avšak stavba blízké železnice negativně ovlivňovala její fungování a Boleslavského projekt zkrachoval.

Umístění zaniklé arény na Komotovce.

Josef Mikuláš Boleslavský.

Znatelně většího úspěchu se dočkala Bezovka, původně mlýn s hostincem, na jehož místě se majitel rozhodl zbudovat honosnější stavbu po vzoru vídeňských a berlínských zábavních podniků. Stala se postupně kulturním a společenským centrem a v červnu 1875 zde členové Občanské besedy oslavili nabytou samostatnost Žižkova velkolepým vlasteneckým koncertem. Zbournáa byla roku 1936, aby nebránila prodloužení Prokopovy ulice k Olšanům.

DIVADLO

Nejstarší zmínka o žižkovském divadelnictví souvisí s Reissmankou, kde se hrálo domácí divadlo (Sladkovského nám.).

Čerství absolventi Akademického gymnázia V. J. Kavka, K. Špens a další hráli v 50. letech 19. stol. v žižkovské Reissmance domácí divadlo.

Ochotnické spolky Pokrok, Olymp a Tyl. Na Žižkově se roku 1867 ustavil Pokrok. Za své první sídlo vybral Bezovku, ale její odlehlost a neschůdná cesta k ní přiměly spolek přestěhovat se do hostince na ostrov Velké Benátky (Štvanice). Návštěvnost to ale nezvýšilo a Pokrok se vrátil zpět na Žižkov. Ani tentokrát to ale nepomohlo a Pokrok se od vlastního působiště uchýlil k hostování na jevištích jiných spolků. Roku 1877 se na spolek usmálo štěstí v podobě sálu U červené hvězdy v Karlíně, kde zažili herci léta nejzdárnějšího působení. Mezitím začal na Žižkově působit zábavní spolek Olymp (později znám jako čtenářsko-ochotnická jednota Tyl). K Tylu se v posledních letech přidal opět Pokrok a přičinil se o zřízení divadelního sálu pro 350 osob. V Pokroku i Tylu zahájilo kariéru i mnoho později známých osobností, např. Vlasta Burian, Jaroslav Marvan, Hana Benoniová či Ema Destinnová, která byla nejen operní pěvkyní, ale i dramatickou. Její třetí drama *Pod praporem umění* mělo premiéru 13. prosince 1896 v provedení právě ochotnické jednoty Pokrok. V roce 1896 vybudoval Pokrok při svém zimním divadle ve Štitné ulici čp. 1233/34 i letní scénu a roku 1901 vzniklo Družstvo pro zřízení a vydržování divadla Pokrok. Společně s představiteli městského zastupitelstva bylo pak utvořeno Družstvo pro zřízení a vydržování lidového divadla v Žižkově. To upravilo Bezovku a hrálo se zde do roku 1910, kdy tam zahájil činnost Weissův biograf.

Dva sirotci. Divadelní plakát.

Družstvo pro zřízení a vydržování divadla ochotnické jednoty Pokrok v Žižkově. Divadelní plakát.

Katolická beseda. V roce 1908 byl založen Dramatický odbor Katolické besedy ve spolkové místnosti hostince U Štovičků v Žižkově (rohový dům čp. 760, Kostnické nám.). Hrálo se střídavě v divadle Deklarace a v Bezovce, později do roku 1929 na vlastním jevišti ve spolkovém domě Katolické Besedy v Bořivojově čp. 816/104 a poté v Masarykově síni až do 30. let.

J. Seifert, budoucí držitel Nobelovy ceny za literaturu. (A. Barnáš, olej na plátně. Asi 1904. Rodinný archiv)

Bořivojova čp. 816/104, rodný dům J. Seiferta, ve kterém sídlila Katolická beseda ustavená r. 1901. Dnes se tam nachází Boulder v sítí. Za nevelkým vchodem se schovává 260 m² lezeckého terénu a vcelku prostorná hospůdka.

„A tak se stalo, že jednoho letního odpoledne stál jsem před ošuntělým činžákem v žižkovské Riegrově ulici. Dnes už se ta ulice jmenuje jinak. [...] Dvorek byl téměř stejný jako před tři čtvrtě stoletím a zahrádka za ním byla kupodivu dost prostorná. Vešlo se do ní nejen ochotnické jeviště, ale i několik řad židlí, které nosovali z restaurace v přízemí. V našem domě měl své sídlo známý žižkovský spolek Katolická beseda.“ (J. Seifert, *Všecky krásy světa*, Rodný činžák).

Praha

Výstava k 145. výročí povýšení Žižkova na město

Irma Stomeiová.

I. žižkovské kinematografické divadlo.